

ΤΜΗΜΑ ΑΓΡΟΤΙΚΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ & ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ

ΓΕΩΠΟΝΙΚΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΑΘΗΝΩΝ

2008

Πρόγραμμα:

**"Δημιουργία Καινοτόμων Εμπειριών
Αποδεικτικού Χαρακτήρα για την
Τεκμηρίωση της Δυνατότητας των
Καπνοπαραγωγών να στραφούν προς την
Καλλιέργεια Ενεργειακών Φυτών"**

Χρηματοδοτούμενο από τον ΟΠΕΚΕΠΕ,
Δράση 10, Καν.(ΕΥ)2182/02

Ιούλιος 2006 – Ιανουάριος 2009

<http://aoatools.aua.gr/pilotec>

Η καπνοκαλλιέργεια και η εξέλιξη της με τη νέα ΚΑΠ

Καρανικόλας Παύλος
Γούσιος Ιωάννης
Νέλλας Ελευθέριος
Τσιμπούκας Κων/νος

Αθήνα 2008

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Εισαγωγή	1
----------	---

Μέρος Α΄

Η καπνοκαλλιέργεια στην Ελλάδα και τον κόσμο

1. Η καπνοκαλλιέργεια στην Ελλάδα: βιβλιογραφική επισκόπηση	3
2. Διαχρονική εξέλιξη βασικών μεγεθών της καπνοκαλλιέργειας στην Ελλάδα	
2.1 Εκτάσεις, παραγωγή, εξωτερικό εμπόριο και τιμές	8
2.2 Η παραγωγική εξειδίκευση της ελληνικής γεωργίας και η καπνοκαλλιέργεια	14
3. Οι διεθνείς τάσεις	24
4. Το μεταβαλλόμενο πλαίσιο της πολιτικής για τον καπνό	
4.1 Η εθνική πολιτική μέχρι το 1981	30
4.2 Η πολιτική για τον καπνό στην Ευρωπαϊκή Ένωση	32
4.3 Ο ‘Διαγνωστικός Έλεγχος’ της ΚΑΠ και οι μελλοντικές προοπτικές	37
5. Διαχρονική ανάλυση των στοιχείων του ΔΙΓΕΛΠ	46

Μέρος Β΄

Η επιτόπια έρευνα

6. Η επιτόπια έρευνα και τα αποτελέσματά της	
6.1 Βασικά στοιχεία – Η ταυτότητα της έρευνας	59
6.2 Τα αποτελέσματα της επιτόπιας έρευνας	
6.2.1 Κλάδοι Παραγωγής και οικονομικά μεγέθη των εκμεταλλεύσεων	60
6.2.2 Η ανθρώπινη απασχόληση	66
6.2.3 Το Ακαθάριστο Κέρδος	68
6.2.4 Το Γεωργικό Οικογενειακό Εισόδημα	72
6.2.5 Η οικονομική βιωσιμότητα των εκμεταλλεύσεων	75
6.2.6 Δύο εναλλακτικά σενάρια	78
6.2.7 Το εξωγεωργικό Εισόδημα των εκμεταλλεύσεων	80
6.3 Οι εκμεταλλεύσεις του δείγματος την περίοδο 2005-2008	
6.3.1 Ο νομός Αιτωλοακαρνανίας	84
6.3.2 Ο νομός Καρδίτσας	89
7. Προσδιορισμός ομοιογενών ομάδων εκμεταλλεύσεων	
7.1 Σκοπός και Μεθοδολογία της Ανάλυσης	92
7.2 Ανάλυση Αποτελεσμάτων: Ανάλυση Κυρίων Συνιστωσών, Αυτόματη Ιεραρχική Ταξινόμηση	94
7.3 Οι ομάδες εκμεταλλεύσεων του νομού Αιτωλοακαρνανίας	
7.3.1 Ομάδα 1 (Δυναμική στη φυτική παραγωγή)	102
7.3.2 Ομάδα 2 (Δυναμική στη Ζωική παραγωγή)	103
7.3.3 Ομάδα 3 (Στάσιμη βοοτροφική)	105
7.3.4 Ομάδα 4 (Ελαιοκομικές εκμεταλλεύσεις)	106
7.3.5 Ομάδα 5 (Στάσιμη, μη παραγωγική ομάδα)	107
7.3.6 Ομάδα 6 (Αναπτυσσόμενη κτηνοτροφική ομάδα)	108
7.4 Οι ομάδες εκμεταλλεύσεων του νομού Καρδίτσας	

7.4.1 Ομάδα 1 (Εκμεταλλεύσεις μεσαίου μεγέθους)	109
7.4.2 Ομάδα 2 (Εκμεταλλεύσεις μεγάλου μεγέθους)	110
7.5 Οι ομάδες εκμεταλλεύσεων του νομού Κιλκίς	
7.5.1 Ομάδα 1 (Στάσιμη, μή παραγωγική)	112
7.5.2 Ομάδα 2 (Δυναμική στη Φυτική παραγωγή)	113
8. Συμπεράσματα - Συζήτηση	115
 Βιβλιογραφία	 120
Παράρτημα: Το ερωτηματολόγιο της Έρευνας	122

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Για περισσότερο από δύο αιώνες ο καπνός ήταν μια από τις σημαντικότερες καλλιέργειες της ελληνικής γεωργίας. Αποτέλεσε ουσιαστικό μοχλό ανάπτυξης περιοχών με φτωχά ή άγονα εδάφη και λίγες ευκαιρίες εναλλακτικής απασχόλησης. Για αρκετές περιοχές της χώρας μας, ο καπνός ήταν η πρώτη εμπορευματική καλλιέργεια και το μέσο για τον εκχρηματισμό της τοπικής οικονομίας, συμβάλλοντας στην εξασφάλιση εισοδήματος σε δεκάδες χιλιάδες αγροτικά νοικοκυριά και σε πολλαπλασιαστικά αποτελέσματα στην εθνική οικονομία. Σε καιρούς δύσκολους, συνέβαλε στην αποκατάσταση μεγάλου μέρους του προσφυγικού Ελληνισμού, ενώ αποτέλεσε και ένα ‘προνομιακό’ πεδίο εφαρμογής συγκεκριμένων μέτρων αγροτικής πολιτικής του ελληνικού κράτους, ήδη απ’ τη δεκαετία του 1920. Μέχρι πρόσφατα, στο πλαίσιο της ΚΑΠ, ο καπνός απολάμβανε σημαντικής εισοδηματικής στήριξης.

Ήδη όμως διανύουμε μια περίοδο ραγδαίων αλλαγών, με τη στήριξη της γεωργίας να μειώνεται και τις ανταγωνιστικές πιέσεις να αυξάνονται. Καθώς η διεθνής και ελληνική γεωργία διέρχεται σήμερα μία απ’ τις κρίσιμότερες φάσεις διαρθρωτικής προσαρμογής της, οι γεωργικές εκμεταλλεύσεις και οι αγροτικές περιοχές που μέχρι σήμερα στηρίζονταν στην καλλιέργεια του καπνού, βρίσκονται αντιμέτωπες με σοβαρότατες προκλήσεις.

Ο παρών τόμος αποτελείται από οκτώ κεφάλαια. Το πρώτο κεφάλαιο περιλαμβάνει επισκόπηση της πρόσφατης επιστημονικής βιβλιογραφίας που σχετίζεται με την καλλιέργεια του καπνού. Στο δεύτερο κεφάλαιο παρουσιάζεται και σχολιάζεται η διαχρονική εξέλιξη βασικών μεγεθών της καπνοκαλλιέργειας στην Ελλάδα, όπως οι καλλιεργούμενες εκτάσεις, η παραγωγή, το εξωτερικό εμπόριο και οι τιμές· περιλαμβάνει επίσης μια συνοπτική διαχρονική ανάλυση των εξειδικευμένων στην καπνοκαλλιέργεια εκμεταλλεύσεων, συγκριτικά με τις υπόλοιπες παραγωγικές εξειδικεύσεις της ελληνικής γεωργίας. Αντικείμενο του τρίτου κεφαλαίου αποτελούν ορισμένες τάσεις γύρω από την παραγωγή, το εμπόριο και τις τιμές του καπνού σε διεθνές επίπεδο.

Στη συνέχεια, στο τέταρτο κεφάλαιο, εκτίθεται συνοπτικά η εθνική πολιτική για τον καπνό μέχρι το 1981, όπως επίσης και η αντίστοιχη πολιτική της Ευρωπαϊκής Ένωσης με τις διαδοχικές μεταρρυθμίσεις της. Στο ίδιο κεφάλαιο παρουσιάζονται συγκεκριμένα παραδείγματα με υπολογισμούς για τις άμεσες ενισχύσεις που

πρόκειται να εισπράξουν διάφορες κατηγορίες καπνοπαραγωγικών εκμεταλλεύσεων την περίοδο 2011-2013, μετά τις πρόσφατες αποφάσεις της ΕΕ, στο πλαίσιο του 'Διαγνωστικού Ελέγχου' (health check) της ΚΑΠ. Στο πέμπτο κεφάλαιο αναλύονται και σχολιάζονται ορισμένα διαρθρωτικά χαρακτηριστικά και οικονομικά αποτελέσματα των εξειδικευμένων στον καπνό εκμεταλλεύσεων, που προέρχονται από τα δημοσιευμένα και επεξεργασμένα στοιχεία του Δικτύου Γεωργικής Λογιστικής Πληροφόρησης. Η ανάλυση των στοιχείων γίνεται στο σύνολο της χώρας, σε επίπεδο γεωγραφικών διαμερισμάτων και οικονομικών μεγεθών. Με το κεφάλαιο αυτό ολοκληρώνεται το πρώτο μέρος της έκθεσης.

Το δεύτερο μέρος περιλαμβάνει ανάλυση των δεδομένων που προέκυψαν από την επιτόπια έρευνα 500 καπνοπαραγωγικών εκμεταλλεύσεων στους νομούς Αιτωλοακαρνανίας, Καρδίτσας και Κιλκίς. Ειδικότερα, στο έκτο κεφάλαιο παρουσιάζονται αναλυτικά τα αποτελέσματα της έρευνας, που αναφέρονται στα έτη 2005 και 2006, καθώς επίσης και ορισμένα στοιχεία των ίδιων εκμεταλλεύσεων για τα έτη 2007 και 2008. Στο έβδομο κεφάλαιο, τα ίδια αναλυτικά στοιχεία για τα έτη 2005 και 2006 υποβάλλονται σε πολυμεταβλητή στατιστική ανάλυση, με σκοπό τον προσδιορισμό ομοιογενών ομάδων εκμεταλλεύσεων σε κάθε νομό. Η έκθεση ολοκληρώνεται με τα συμπεράσματα.

ΜΕΡΟΣ Α΄

Η καπνοκαλλιέργεια στην Ελλάδα και τον κόσμο

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1

Η καπνοκαλλιέργεια στην Ελλάδα: βιβλιογραφική επισκόπηση

Η καλλιέργεια του καπνού αποτελεί μια από τις ‘παραδοσιακές’ καλλιέργειες της Ελλάδας, καθώς οι απαρχές της εμφάνισής της χρονολογούνται στον 18^ο αιώνα. Βασικά αίτια που συνετέλεσαν στην εξάπλωση της καπνοκαλλιέργειας στη χώρα μας θεωρούνται οι ευνοϊκές εδαφοκλιματικές συνθήκες και τα διαρθρωτικά χαρακτηριστικά της ελληνικής γεωργίας, όπως είναι ο μικρός κλήρος και η πλεονάζουσα εργασία στον γεωργικό τομέα. Επιπλέον, η βιομηχανία επεξεργασίας καπνού και κατασκευής τσιγάρων ήταν για πολλά χρόνια ένας από τους σπουδαιότερους τομείς της ελληνικής οικονομίας, με μεγάλη συμβολή στο εξαγωγικό εμπόριο της χώρας και στον εθνικό προϋπολογισμό μέσω της φορολογίας των καπνικών προϊόντων.

Ο καπνός αποτέλεσε επί σειρά ετών τη σημαντικότερη καλλιέργεια σε πολλές ορεινές και μειονεκτικές περιοχές της Ανατολικής Μακεδονίας και Θράκης, της Αιτωλοακαρνανίας και της Θεσσαλίας, συμβάλλοντας καθοριστικά στη διαμόρφωση της οικονομικής και κοινωνικής τους οργάνωσης. Σ’ αυτές τις περιοχές, όπως αναφέρεται στη διδακτορική διατριβή της Καθηγήτριας του ΓΠΑ Καφφέ-Γιδαράκου (Καφφέ-Γιδαράκου, 1980), οι συνθήκες του φυσικού και τεχνικοοικονομικού περιβάλλοντος που περιστέλλουν τις δυνατότητες γεωργικής ανάπτυξης – όπως είναι η ποιότητα του εδάφους και οι κλιματικές συνθήκες – καθώς και οι συνθήκες έλλειψης αγροτικών δομών που θα ευνοούσαν την εφαρμογή τεχνολογικών βελτιώσεων στην παραγωγική διαδικασία (άρδευση, εκμηχάνιση καλλιεργειών, χρήση λιπασμάτων, κ.λπ.), καθιστούσαν την καλλιέργεια του καπνού τη βέλτιστη καλλιεργητική επιλογή με την υψηλότερη στρεμματική ακαθάριστη πρόσοδο. Οι ιδιαίτερα υψηλές απαιτήσεις της καπνοκαλλιέργειας σε εργασία εξασφάλιζαν απασχόληση και σημαντικό αριθμό ημερομισθίων στις γεωργικές οικογένειες.

Στο βιβλίο του με τίτλο «Εξωτερικό Εμπόριο Αγροτικών Προϊόντων και Τροφίμων» ο Καθηγητής Γεώργιος Μέργος (Μέργος, 1998) επισημαίνει ότι ο υψηλός βαθμός συγκέντρωσης στην περιφερειακή κατανομή των καπνικών δραστηριοτήτων (ορεινές και μειονεκτικές περιοχές με χαμηλό βαθμό ανάπτυξης στους άλλους τομείς της οικονομίας) λειτούργησε προς όφελος των παραγωγών με τη δημιουργία ενός

περιφερειακού συγκριτικού πλεονεκτήματος στην καλλιέργειά του. Οι οικονομικές πτυχές του πλεονεκτήματος αυτού μπορούν να αναζητηθούν είτε στην ανάπτυξη οικονομιών κλίμακας στην αγορά εισροών και την πώληση του τελικού προϊόντος, είτε στο πλαίσιο της εκτεταμένης στήριξης που αναπτύχθηκε διαχρονικά.

Στην ίδια εργασία τονίζεται ότι το ισοζύγιο του καπνού είναι πλεονασματικό, με μέγιστη τιμή το 1992 οπότε και ξεπέρασε τα 60 δις δρχ. Η μέση αξία τόσο των εξαγωγών όσο και των εισαγωγών αυξάνεται σταθερά, ενώ οι όροι εμπορίου, αν και με διακυμάνσεις, φαίνεται να βελτιώνονται. Η κυριότερη κατηγορία εξαγωγών είναι ο μη βιομηχανοποιημένος καπνός και κυρίως τα φύλλα καπνού. Τα βιομηχανοποιημένα προϊόντα παρουσιάζουν κατακόρυφη άνοδο στα τέλη της δεκαετίας του '80 και το 1992 η αξία τους ξεπέρασε την αντίστοιχη των εισαγωγών, όμως στη συνέχεια ακολούθησαν πτωτική πορεία. Στη δεκαετία του '90 αρχίζει να διαγράφεται ένα δυσμενές ανταγωνιστικό περιβάλλον, που χαρακτηρίζεται από μείωση της διεθνούς ζήτησης, αύξηση των αποθεμάτων, πτώση των τιμών και υψηλό ανταγωνισμό από μεγάλους παραγωγούς. Σ' αυτό το διεθνές σκηνικό συνέβαλε και η νέα ΚΑΠ (ποσοστώσεις στην παραγωγή) που ξεκίνησε το 1993 και είχε στόχο τη σταθεροποίηση και τον έλεγχο της παραγωγής, αφενός εξαιτίας των υψηλών δημοσιονομικών δαπανών και αφετέρου λόγω των δεσμεύσεων στο πλαίσιο της GATT. Οι ελληνικές εξαγωγές – κυρίως το τμήμα των καπνών ανατολικού τύπου – μειώνονται μετά το 1992, ενώ χάνονται μερίδια αγοράς, κυρίως στην ΕΕ, τις ΗΠΑ αλλά και την Ανατολική Ευρώπη. Στο νέο διεθνές περιβάλλον, η ελληνική καπνοβιομηχανία δεν είχε άλλη επιλογή από το να βελτιώσει την ποιότητα, να μειώσει το κόστος, να βελτιώσει την οργάνωση της παραγωγής, κ.λπ. Επιπλέον, επιτακτική ήταν η ανάγκη για τόνωση της διεπαγγελματικής συνεργασίας των τριών βασικών συντελεστών (καπνοπαραγωγών, καπνεμπόρων και κρατικών φορέων) ώστε να επεξεργάζονται και να εφαρμόζουν κοινές αποτελεσματικές μεθόδους και πολιτικές για τη στήριξη του προϊόντος.

Εξάλλου, οι Μάττας κ.ά. (1999) χρησιμοποίησαν τη μέθοδο ανάλυσης Εισροών–Εκροών προκειμένου να διαπιστώσουν τη σημασία του καπνού στην απασχόληση, το εισόδημα και το προϊόν, τόσο σε εθνικό, όσο και σε περιφερειακό επίπεδο (περιφέρεια Ανατολικής Μακεδονίας – Θράκης). Με βάση τον εθνικό πίνακα εισροών–εκροών του 1996, η απώλεια μίας θέσης εργασίας στην πρωτογενή παραγωγή του καπνού θα προκαλούσε συνολική απώλεια 2,7 θέσεων εργασίας στο

σύνολο της οικονομίας, ως αποτέλεσμα των διακλαδικών διασυνδέσεων. Αντίστοιχα, η μείωση κατά 1 εκατ. δραχμές του εισοδήματος στον καπνικό τομέα θα είχε ως συνέπεια την απώλεια 2,21 εκατ. δραχμών για το σύνολο της οικονομίας. Τέλος, με βάση την εκτίμηση της ελαστικότητας της απασχόλησης, μια μείωση κατά 10% των απασχολούμενων στην πρωτογενή παραγωγή καπνού θα προκαλούσε τη μείωση κατά 0,3% της συνολικής απασχόλησης, ενώ ακόμη πιο σημαντική (μείωση κατά 0,72% της συνολικής απασχόλησης) θα ήταν η μείωση κατά 10% της απασχόλησης στον τομέα της μεταποίησης του καπνού.

Από τις αρχές της τρέχουσας δεκαετίας είχαν προβλεφθεί οι συνέπειες από την εφαρμογή μέτρων περιορισμού της καλλιέργειας του καπνού. Στην εκτίμηση ενός Πίνακα Κοινωνικής Λογιστικής για την ελληνική οικονομία, με ιδιαίτερη έμφαση στη σχετική με τον καπνό οικονομική δραστηριότητα, οι Ζωγραφάκης και Ψαλτόπουλος (1996), διαπίστωσαν ότι οι καπνικοί κλάδοι (οι κλάδοι καλλιέργειας και παραγωγής προϊόντων καπνού) αντιπροσωπεύουν ένα πολύ μικρό ποσοστό της συνολικής ακαθάριστης αξίας παραγωγής της χώρας (<0,5%), ενώ η άμεση συμβολή τους στην συνολική απασχόληση ήταν αρκετά σημαντική (5,7%). Η καλλιέργεια και η παραγωγή καπνού συνέβαλλαν μάλλον οριακά στο σύνολο των μισθών, ημερομισθίων και των κερδών στην εθνική οικονομία (~0,27% συνολικά). Οι πωλήσεις του κλάδου της παραγωγής καπνικών προϊόντων προς τα νοικοκυριά αποτελούν το 0,5% των συνολικών πωλήσεων. Τέλος, οι άμεσες διασυνδέσεις της καλλιέργειας καπνού (37,1%) και της παραγωγής προϊόντων καπνού (34,2%) με τους υπόλοιπους κλάδους της οικονομίας μπορούν να χαρακτηριστούν ικανοποιητικές και κατά συνέπεια μια σημαντική περαιτέρω συστολή της καπνικής οικονομικής δραστηριότητας θα οδηγούσε σε σημαντικές αρνητικές επιπτώσεις για την ελληνική οικονομία.

Ιδιαίτερα σημαντική είναι η συγκέντρωση της καπνοκαλλιέργειας σε ορισμένες περιοχές της χώρας μας. Όπως είχε επισημανθεί (Σκούρας, 2001) η περιφερειακή αυτή συγκέντρωση αποτρέπει μεν την επέκταση των συνεπειών στο σύνολο της χώρας, απειλεί όμως την κοινωνική συνοχή στις περιοχές που θίγει άμεσα δηλ. τις πιο υστερούσες και μειονεκτικές περιοχές της χώρας, όπου απουσιάζουν οι ευκαιρίες εναλλακτικών ευκαιριών απασχόλησης. Σ' αυτές τις περιοχές αναμένονταν να επιταχυνθούν οι διαδικασίες εγκατάλειψης και εσωτερικής μετανάστευσης, με συνέπεια την ποσοτική και ποιοτική υποβάθμιση του διαθέσιμου ανθρώπινου

δυναμικού, καθιστώντας πιο έντονο το πρόβλημα για περιφερειακή ανάπτυξη και σύγκλιση.

Στην μελέτη των Μάττα κ.ά. (2006) διερευνήθηκαν οι πιθανές οικονομικές και κοινωνικές επιπτώσεις σε εθνικό και περιφερειακό επίπεδο (περιφέρεια Ανατολικής Μακεδονίας – Θράκης) από την εφαρμογή εναλλακτικών μέτρων πολιτικής στο καθεστώς του καπνού, τα οποία αναλύθηκαν με βάση αντίστοιχα σενάρια. Τα τρία από τα εναλλακτικά σενάρια αφορούν στις προτάσεις που είχαν κατατεθεί από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή για την αποδέσμευση της ενίσχυσης στους καπνοπαραγωγούς και εξετάζουν τις επιπτώσεις απ' τη διαφοροποίηση των ποσοστών της αποδέσμευσης σε κάθε μια από τις κατηγορίες των εκμεταλλεύσεων, με βάση το μέγεθός τους (μικρές, μεσαίες, μεγάλες). Τα άλλα δύο σενάρια εξετάζουν τις επιπτώσεις με βάση τις τελικές αποφάσεις που πήρε το Συμβούλιο των Υπουργών (Απρίλιος 2004) και προβλέπουν δύο εναλλακτικές προτάσεις για αποδέσμευση της ενίσχυσης κατά την ενδιάμεση περίοδο 2006-2010, κατά 40% ή κατά 100%. Χρησιμοποιήθηκε η μέθοδος Εισροών-Εκροών προκειμένου να εκτιμηθούν οι επιπτώσεις στην απασχόληση, το εισόδημα και το προϊόν, ενώ με την εφαρμογή ενός μοντέλου γραμμικού προγραμματισμού, αφενός προσδιορίστηκαν οι μη βιώσιμες καπνοπαραγωγικές εκμεταλλεύσεις (με βάση τα ενδεχόμενα σενάρια) και αφετέρου εκτιμήθηκαν οι αλλαγές στην παραγωγική κατεύθυνση των εκμεταλλεύσεων και η μείωση της καλλιεργούμενης έκτασης με καπνό.

Τα αποτελέσματα της μελέτης δείχνουν ότι οι αλλαγές στο καθεστώς του καπνού θα προκαλέσουν σημαντικές αρνητικές επιπτώσεις στην εθνική και την περιφερειακή οικονομία. Πιο συγκεκριμένα, η μείωση της απασχόλησης σε εθνικό επίπεδο από την εφαρμογή των διαφορετικών σεναρίων κυμαίνεται από 0,41% - 1,23%, το αντίστοιχο εύρος διακύμανσης της μείωσης στο εθνικό εισόδημα είναι 0,11% - 0,32% και στο εθνικό προϊόν 0,11% - 0,59%. Σημειώνεται ότι οι απώλειες στις θέσεις απασχόλησης και το εισόδημα θα είναι μόνιμες στο βαθμό που δεν θα αναπτυχθούν νέες παραγωγικές δραστηριότητες. Επιπλέον, η μελέτη ανέδειξε το πρόβλημα της εγκατάλειψης της καλλιεργούμενης έκτασης με καπνό αφού δεν υπάρχουν οικονομικά αποδοτικές εναλλακτικές καλλιέργειες, δεδομένου του μικρού μεγέθους των εκμεταλλεύσεων, της χαμηλής παραγωγικότητας του εδάφους και τις μειωμένες απαιτήσεις της καλλιέργειας του καπνού σε κεφάλαιο και επενδύσεις.

Στην παρουσίαση εναλλακτικών λύσεων στο πρόβλημα της εγκατάλειψης της καλλιέργειας του καπνού συνεισφέρει το ΙΓΕΚΕ, με την παρουσίαση

επιτυχημένων περιπτώσεων επιχειρηματικής δραστηριότητας στον αγροτικό τομέα, οι οποίες ήδη εφαρμόζονται σε (πρώην) καπνοπαραγωγικές περιοχές και θα μπορούσαν να συμβάλλουν στην βιωσιμότητα των εκμεταλλεύσεων και των νοικοκυριών τους (Τζουραμάνη κ.ά., 2008). Οι προτεινόμενες εναλλακτικές καλλιέργειες είναι τα αρωματικά φυτά (ρίγανη), τα βιομηχανικά φυτά (βιομηχανικό σπανάκι και καφέ βαμβάκι), τα βρώσιμα όσπρια (φασόλι και φακή), η δενδροκομία (ρόδια και βιολογική κερασιά) τα βιολογικά κτηνοτροφικά φυτά (κτηνοτροφικό ρεβίθι και μηδική) και η βιολογική προβατοτροφία.

Τα πρώτα αποτελέσματα απ' την εφαρμογή της τελευταίας μεταρρύθμισης της ΚΑΠ δείχνουν ότι η καλλιέργεια του καπνού αντιμετωπίζει το φάσμα της εξαφάνισης. Μόλις τον πρώτο χρόνο εφαρμογής της (2007) στην ελληνική γεωργία, η παραγωγή καπνού μειώθηκε κατά 81% και η καλλιεργούμενη έκταση κατά 62%. Από τις ποικιλίες που καλλιεργούνταν απέμειναν μόνο δύο (Μπασμάς και Κατερίνης) με συνέπεια να μειωθεί ο αριθμός των καπνοκαλλιεργητών κατά 41% (Λατίφης, 2008).

Όσον αφορά στη μεταποίηση, στις αρχές της δεκαετίας του 2000 δραστηριοποιούνταν πανελλαδικά 18-20 επιχειρήσεις πρώτης μεταποίησης καπνού, αφού προηγουμένως είχαν υποστεί μείωση κατά 60% στη δεκαετία του 1990. Η μεταρρύθμιση της ΚΟΑ του καπνού το 1992, που κατάργησε όλες τις άμεσες ενισχύσεις προς τους μεταποιητές, καθώς και το άνοιγμα των αγορών, διαμόρφωσαν ένα περιβάλλον έντονου ανταγωνισμού που μείωσε δραματικά την κερδοφορία των επιχειρήσεων. Τα κέρδη προ φόρων από 5,1% το 1995 μειώθηκαν σε 0,2% το 1998 (Κορασίδης, 2000).

Τέλος, την περίοδο 2004-2007 μόλις μια εταιρεία, από τις τρεις εταιρείες της περιόδου 1992-1996, δραστηριοποιείται στον συγκεκριμένο κλάδο και είναι εισηγμένη στο Χρηματιστήριο Αξιών Αθηνών, αν και οι δείκτες αποδοτικότητας της πρόσφατης περιόδου (2004-2007) υπολείπονται έναντι των αντιστοίχων της προηγούμενης περιόδου (1992-1996). Ενδεικτικά αναφέρεται ότι το ποσοστό των κερδών επί των πωλήσεων το 1992 ήταν 11,2%, ενώ το 2007 μόλις 7,5% (Βοζινίδης, 2008).

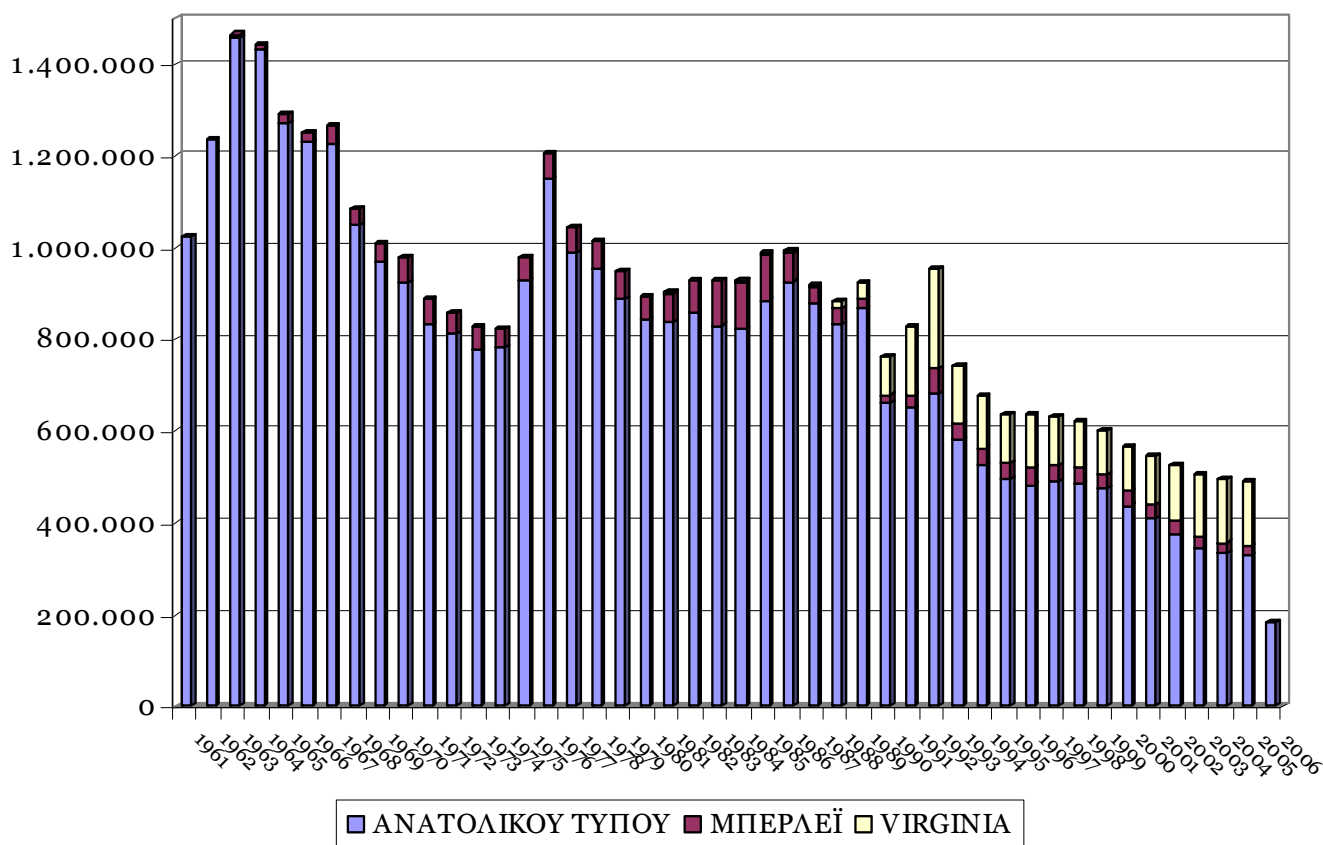
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2

Διαχρονική εξέλιξη βασικών μεγεθών της καπνοκαλλιέργειας στην Ελλάδα

2.1 Εκτάσεις, παραγωγή, εξωτερικό εμπόριο και τιμές

Η καλλιεργούμενη έκταση του καπνού μειώνεται σταδιακά από 1,47 εκατ. στρέμματα το 1963 σε 822 χιλ. στρέμματα το 1974, για να ακολουθήσει μια μικρή ανάκαμψη τη δεκαετία 1975-1985 (διάγραμμα 2.1). Μετά το 1992 συνεχίζεται η πτωτική πορεία με συνέπεια την μείωση κατά περίπου 50% την περίοδο 1992-2003. Μετά το 2006 η επίδραση της αναθεωρημένης ΚΑΠ είναι καταλυτική, αφού η καλλιεργούμενη έκταση με καπνό το 2006 δεν ξεπερνά τα 184 χιλ. στρέμματα.

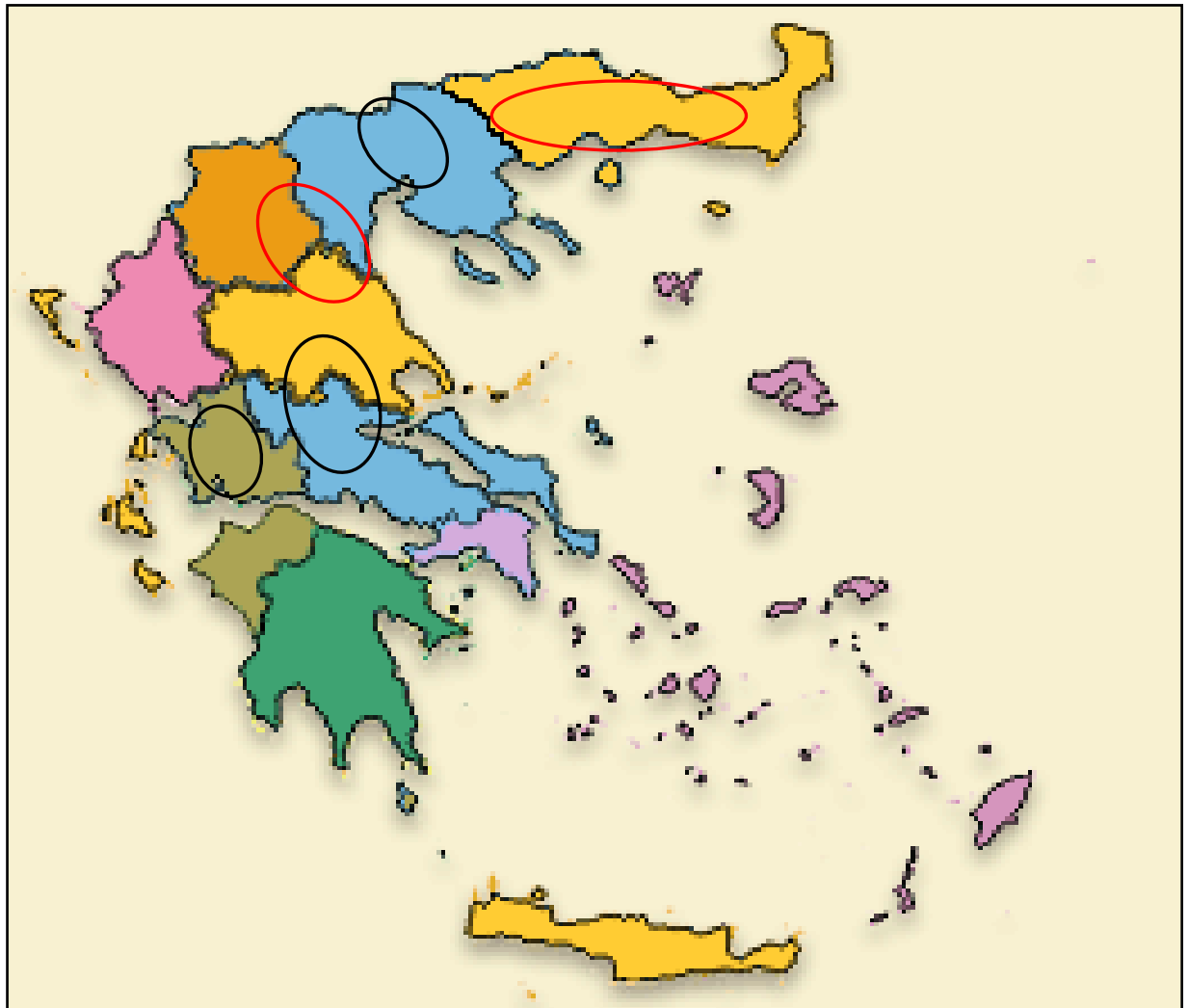
Διάγραμμα 2.1: Καλλιεργούμενες εκτάσεις καπνού κατά ποικιλία (στρ.)

Πηγή: Υπ. Αγροτικής Ανάπτυξης & Τροφίμων

Όσον αφορά στη σύνθεση των καλλιεργούμενων ποικιλιών, τα καπνά ανατολικού τύπου (Μπασμάς, Τσεμπέλια, Κατερίνης κ.ά.) καταλαμβάνουν πάνω από

το 90% των εκτάσεων μέχρι το 1989 (το υπόλοιπο καλύπτεται από την ποικιλία Μπέρλεϊ) οπότε και αρχίζει να καλλιεργείται η ποικιλία Virginia, η οποία καταλαμβάνει ποσοστό 17%-23%. Μόλις άρχισε η εφαρμογή της νέας ΚΑΠ το 2006, συνέχισαν να καλλιεργούνται μόνον οι δύο από τις δέκα ποικιλίες (Μπασμά και Κατερίνης), οι οποίες είναι ποιοτικά ανώτερες και απολαμβάνουν ικανοποιητικές τιμές στη διεθνή αγορά. Αυτό φαίνεται παραστατικά στον επόμενο χάρτη:

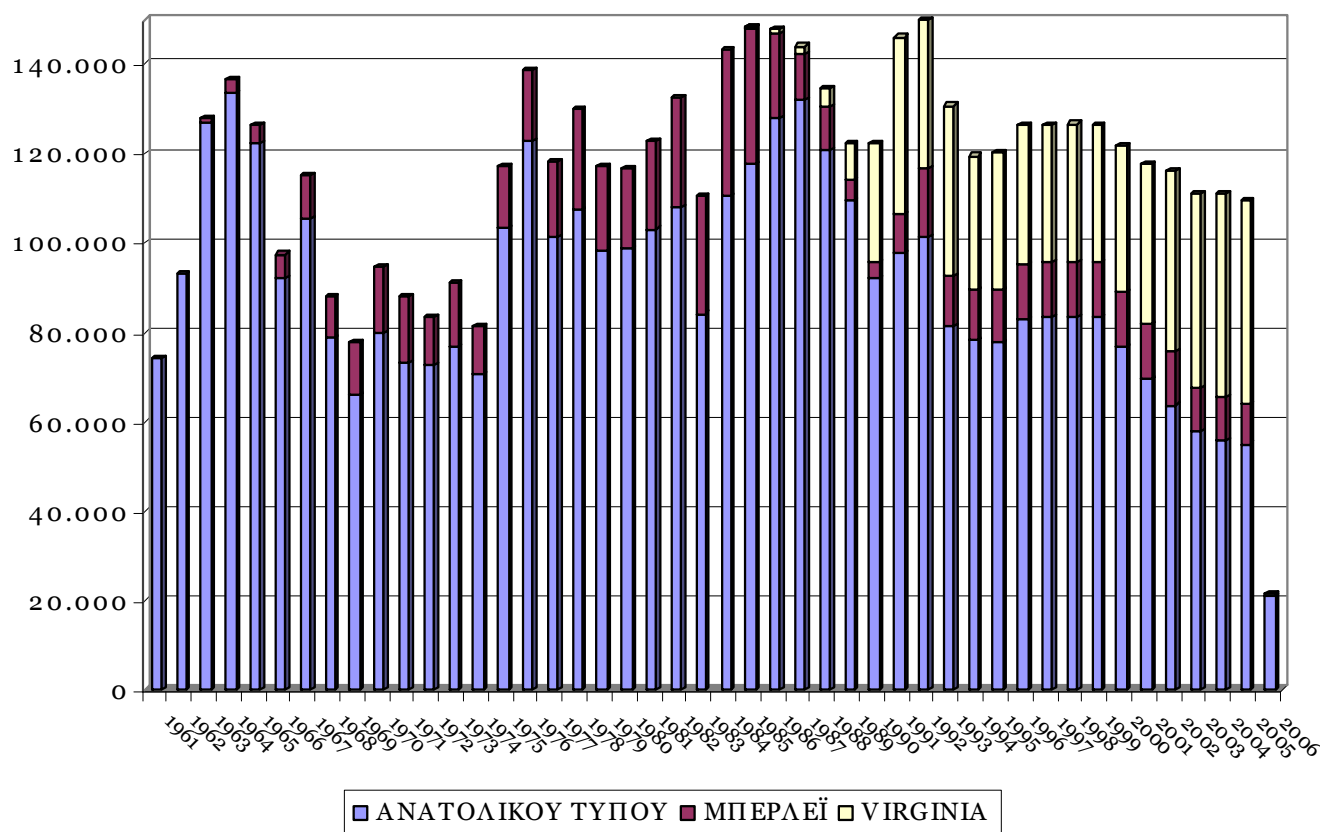
Υπόμνημα: ————— Περιοχές που διατήρησαν την καπνοκαλλιέργεια μετά το 2005
————— Περιοχές που εγκατέλειψαν την καπνοκαλλιέργεια μετά το 2005

Πηγή: Κορασίδης, 2008

Η παραγωγή καπνού ακολούθησε την αρχική πτωτική πορεία και την εν συνεχεία σταθεροποίηση που σημειώθηκε στις καλλιεργούμενες εκτάσεις, αλλά δεν

ακολούθησε τη μείωση στη δεκαετία το 1990, γεγονός που οφείλεται στην αυξημένη παραγωγικότητα της ποικιλίας Virginia. Από τις αρχές της δεκαετίας του 2000 η παραγωγή μειώνεται σταδιακά μέχρι το 2005, για να ακολουθήσει η θεαματική μείωση κατά 80% το 2006 ως συνέπεια της νέας ΚΑΠ (διάγραμμα 2.2).

Διάγραμμα 2.2: Παραγωγή καπνού (τόνοι)

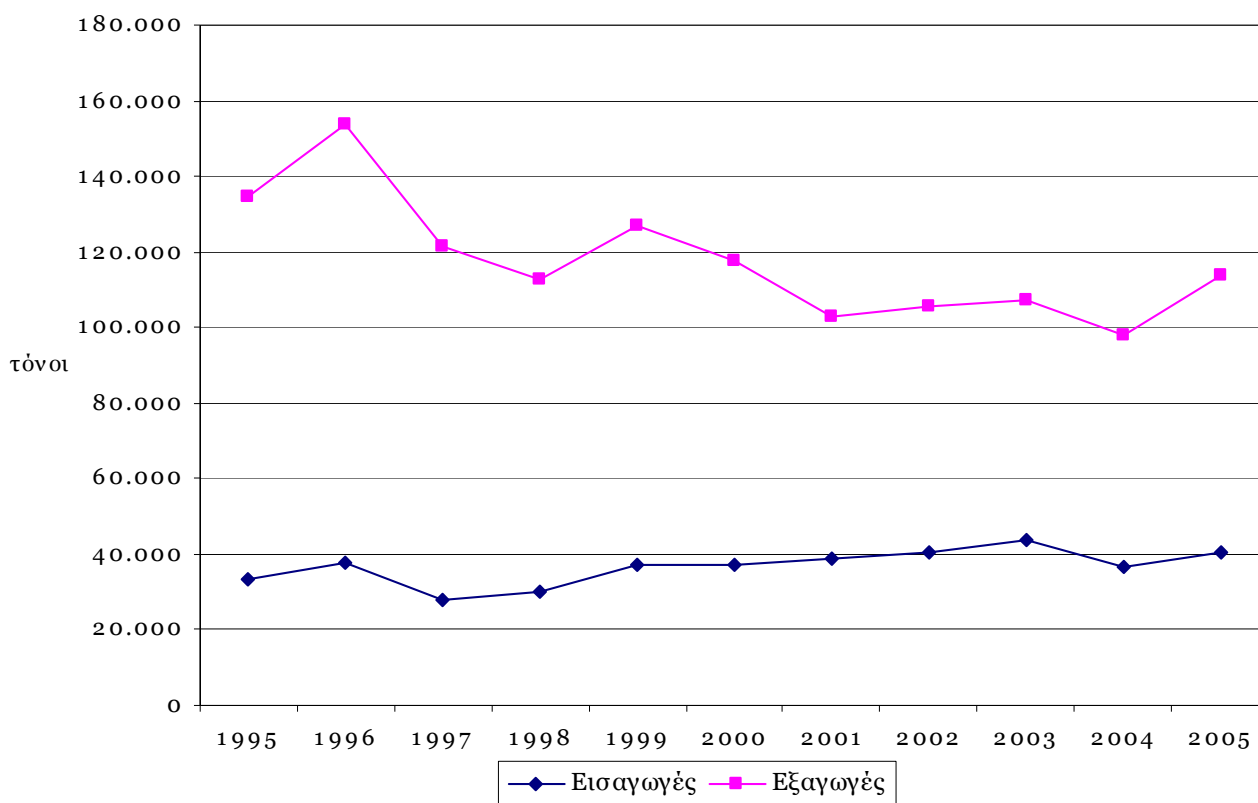

Πηγή: Υπ. Αγροτικής Ανάπτυξης & Τροφίμων

Ως προς τη σύνθεση της παραγωγής, τα καπνά ανατολικού τύπου αποτελούν το 80% - 90% της συνολικής παραγωγής (το υπόλοιπο καταλαμβάνει η ποικιλία Μπέρλεϊ) μέχρι το 1983, οπότε αρχικά η ποικιλία Μπέρλεϊ και κατόπιν η ποικιλία Virginia αποτελούν το 1/4 της συνολικής παραγωγής και αθροιστικά οι δύο αμερικάνικες ποικιλίες πάνω από το 1/3 της παραγωγής, με αυξητική τάση στις αρχές της δεκαετίας του 2000, οπότε και φθάνουν το 50% το 2005. Η παραγωγή, από 109 χιλ. τόνους το 2005 μειώνεται κατά 80% για να φθάσει στις 22 χιλ. τόνους περίπου το 2006, αποτελούμενη αποκλειστικά από ποικιλίες ανατολικού τύπου.

Ο καπνός αντιπροσώπευε σημαντικό τμήμα των ελληνικών εξαγωγών αν και η σημασία του έφθινε σταδιακά (50% των συνολικών εξαγωγών το 1961, έναντι 3% το 2005) (διάγραμμα 2.3).

Διάγραμμα 2.3: Εξωτερικό εμπόριο καπνού (τόνοι)

Πηγή: Ε.Σ.Υ.Ε.

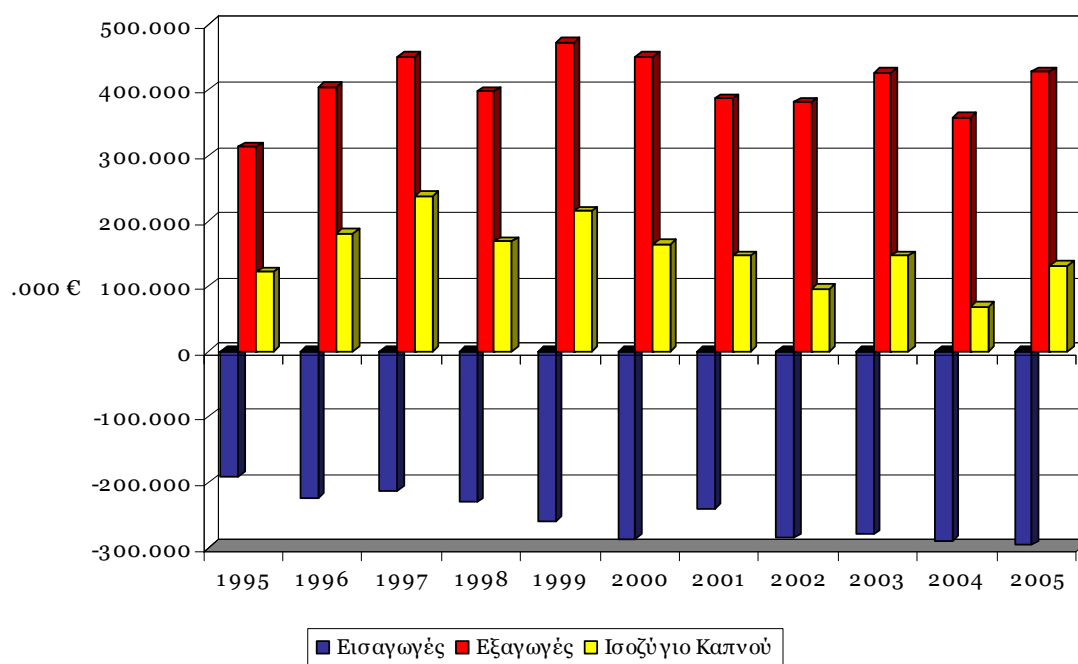
Ο όγκος των εξαγωγών του τομέα του καπνού (ακατέργαστος καπνός και βιομηχανοποιημένα προϊόντα) ήταν υπερδιπλάσιος των εισαγωγών και έφθασε στο μέγιστο το 1996 (153 χιλ. τόνοι), για να ακολουθήσει μια φθίνουσα τάση, με εξαίρεση τη διετία 1999-2000, μέχρι το 2004 (98 χιλ. τόνοι). Την ίδια περίοδο, ο όγκος των εισαγωγών παρέμεινε σχεδόν σταθερός στους 40 χιλ. Τόνους (διάγραμμα 2.3).

Από την άλλη πλευρά, η αξία των εξαγωγών ακολούθησε μια ανοδική πορεία στο δεύτερο μισό της δεκαετίας του '90 και έφθασε στη μέγιστη τιμή της το 1999, 473 εκατ. € (διάγραμμα 2.4). Στις αρχές της δεκαετίας του 2000, η αξία των εξαγωγών κυμαινόταν στα 400 εκατ. €. Οι εισαγωγές αυξήθηκαν από 191 εκατ. € το

1995 σε 285 εκατ. € το 2000 και στη συνέχεια σταθεροποιήθηκαν στο ύψος των 280-290 εκατ. €.

Την περίοδο 1995 – 2005, το εμπορικό ισοζύγιο καπνού ήταν πλεονασματικό, αφού οι εξαγωγές ήταν σχεδόν διπλάσιες των εισαγωγών, αλλά παρουσίασε μια σχετική πτωτική τάση μετά το 1999.

Διάγραμμα 2.4: Αξία εισαγωγών και εξαγωγών (χιλ. €)

Πηγή: Ε.Σ.Υ.Ε.

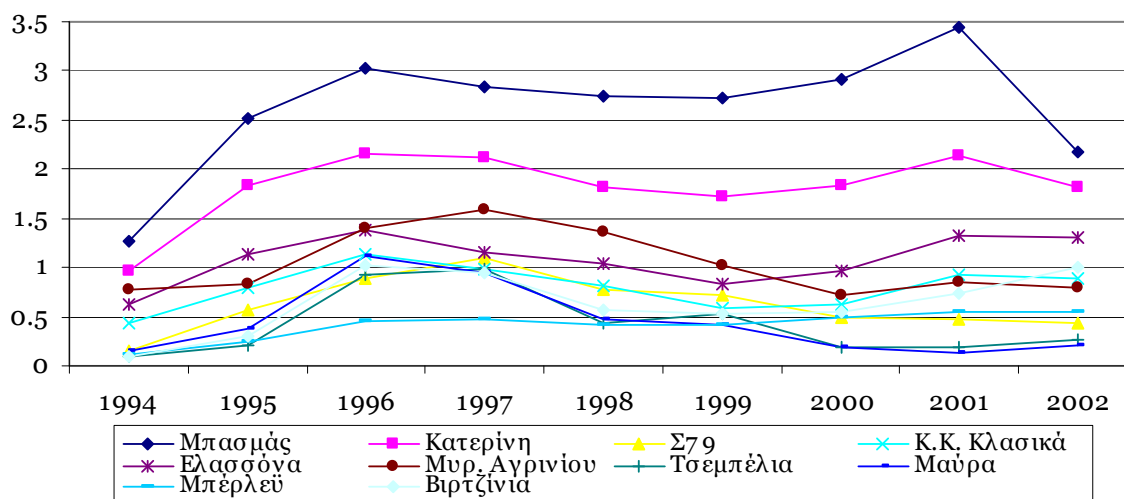
Οι εξαγωγές του ακατέργαστου καπνού αποτελούν το μεγαλύτερο τμήμα των εξαγωγών του τομέα, καταλαμβάνοντας το 1995 το 90% των εξαγωγών. Ακολούθως, η συμμετοχή του μειώθηκε στο 77% το 2003, για να ακολουθήσει μια μικρή ανάκαμψη την επόμενη διετία. Τέλος, όσον αφορά στις εισαγωγές, ο ακατέργαστος καπνός καταλάμβανε το 50% - 60% των εισαγωγών την περίοδο 1995-2003 και ακολούθησε μια αυξητική τάση την επόμενη διετία, οπότε και αρχίζει η μείωση της εγχώριας παραγωγής.

Οι μέσες εμπορικές τιμές στην Ελλάδα παρουσίασαν αύξηση στα μέσα της δεκαετίας του '90 (1994-1996) για όλες τις ποικιλίες του καπνού. Ακολούθησε μια

περίοδος μικρής πτώσης των τιμών (1996-1999) και στις αρχές της δεκαετίας του 2000 οι τιμές για τις περισσότερες ποικιλίες σταθεροποιήθηκαν, με εξαίρεση τις ποικιλίες Μπασμάς και Κατερίνη, οι τιμές των οποίων συνέχισαν να αυξομειώνονται (διάγραμμα 2.4α).

Την περίοδο (1995-2002), οι τιμές των αμερικάνικων ποικιλιών Μπέρλεϋ και Βιρτζίνια υπερδιπλασιάστηκαν (125% και 223% αντίστοιχα), ενώ μικρή μείωση υπέστησαν οι τιμές των ποικιλιών Μπασμάς, Σ79 και Μαύρα (-13%, -21% και -45% αντίστοιχα).

Διάγραμμα 2.4α: Οι τιμές παραγωγού κατά ποικιλία καπνού (€/κιλό)

Πηγή: ICAP, 2004

Οι κατηγορίες καπνών με την υψηλότερη εμπορική τιμή είναι οι: Μπασμάς και Κατερίνη, οι τιμές των οποίων το 2003 ανήλθαν σε 3,13 €/kg και 2,3 €/kg αντίστοιχα. Οι τιμές των δύο αυτών ποικιλιών υπερδιπλασιάστηκαν στα μέσα της δεκαετίας του '90 και έκτοτε διαμορφώνονται υψηλότερα από τον σταθμισμένο μέσο όρο του συνόλου των ποικιλιών κατά περίπου 100% και 50% αντίστοιχα (ICAP, 2004).

2.2 Η παραγωγική εξειδίκευση της ελληνικής γεωργίας και η καπνοκαλλιέργεια

Στην παρούσα ενότητα εξετάζεται διαχρονικά η διάκριση των εκμεταλλεύσεων σε διαφορετικές κατηγορίες παραγωγικής εξειδίκευσης και τάξεις οικονομικού μεγέθους. Τα περισσότερα δεδομένα προέρχονται από αδημοσίευτα στοιχεία της έρευνας για το 'Πεδίο Παρατήρησης' των γεωργικών εκμεταλλεύσεων, που διενεργεί η ΕΣΥΕ σε τακτά χρονικά διαστήματα. Στην εν λόγω έρευνα, οι εκμεταλλεύσεις της χώρας κατατάσσονται με βάση το Τυπικό Ακαθάριστο Κέρδος (ΤΑΚ) τους, σύμφωνα με τη μεθοδολογία που χρησιμοποιεί η Eurostat για όλες τις ευρωπαϊκές χώρες. Από το συνολικό ύψος του ΤΑΚ, μια εκμετάλλευση κατατάσσεται σε ορισμένη τάξη οικονομικού μεγέθους, εκφρασμένη σε Ευρωπαϊκές Μονάδες Μεγέθους (ΕΜΜ)¹. Επίσης, από τη σύνθεση του ΤΑΚ των επιμέρους κλάδων παραγωγής της, μια εκμετάλλευση ταξινομείται σε έναν ορισμένο τεχνικοοικονομικό προσανατολισμό (ΤΟΠ), που δείχνει την παραγωγική της εξειδίκευση. Έτσι, μια εκμετάλλευση κατατάσσεται στον ΤΟΠ του καπνού όταν το μεγαλύτερο μέρος του συνολικού ΤΑΚ της προέρχονται από την καλλιέργεια του καπνού, και το υπόλοιπο από οποιονδήποτε άλλο κλάδο φυτικής ή ζωικής παραγωγής. Είναι προφανές ότι οι εκμεταλλεύσεις αυτές – οι οποίες στο εξής θα ονομάζονται 'εξειδικευμένες καπνοπαραγωγικές εκμεταλλεύσεις' – αποτελούν ένα υποσύνολο του συνολικού αριθμού των εκμεταλλεύσεων με καπνό.

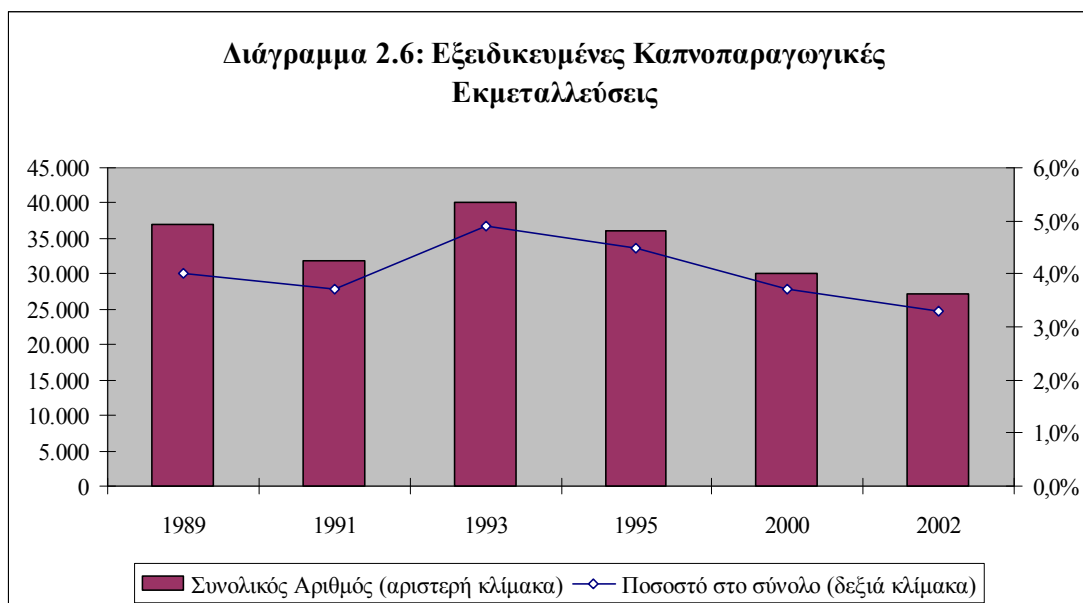
Όπως είναι γνωστό, ένα από τα βασικά διαρθρωτικά γνωρίσματα της ελληνικής γεωργίας είναι ο πολύ μεγάλος αριθμός των γεωργικών εκμεταλλεύσεων. Όπως φαίνεται στο διάγραμμα 2.5, σε αντίθεση με την περίοδο 1990-1995 κατά την οποία παρατηρείται μια μείωση της τάξης του 6% στον συνολικό αριθμό εκμεταλλεύσεων της χώρας, στη δεκαετία 1995-2005 η πτωτική τάση αντιστρέφεται και έχουμε αύξηση του αριθμού των εκμεταλλεύσεων, η οποία σε απόλυτα μεγέθη αντιστοιχεί σε 31.180 περισσότερες εκμεταλλεύσεις. Αυτός είναι ένας επιπλέον λόγος για τον οποίο αξίζει να διερευνηθεί η καπνοκαλλιέργεια μέσα στο ευρύτερο πλαίσιο της παραγωγικής εξειδίκευσης της ελληνικής γεωργίας και της διάκρισης σε διαφορετικούς τύπους εκμεταλλεύσεων.

¹ 1 ΕΜΜ = 1.200 €

Πηγή: Eurostat

Οι εξειδικευμένες καπνοπαραγωγικές εκμεταλλεύσεις αντιπροσωπεύουν ένα πολύ χαμηλό ποσοστό στο σύνολο των γεωργικών εκμεταλλεύσεων της χώρας, της τάξης του 3,5%-5,0% (διάγραμμα 2.6). Εκτός από μια παροδική αύξηση του συνολικού αριθμού τους τη διετία 1991-1993, η γενική τάση τους είναι πτωτική καθ' όλη την μετά το 1993 χρονική περίοδο, με αποτέλεσμα να καταλήξουν σε 27.166 εκμεταλλεύσεις το 2002. Παρότι τα διαθέσιμα στοιχεία σταματούν στο 2002, κατά τα δύο πρώτα χρόνια εφαρμογής της πρόσφατης μεταρρύθμισης της ΚΑΠ (2006-2007) ο συνολικός αριθμός των παραγωγών καπνού μειώθηκε σχεδόν κατά τα δύο τρίτα συγκριτικά με την προηγούμενη περίοδο, γεγονός που αναμφίβολα σχετίζεται με πολύ πιο έντονα πτωτικές τάσεις και στις εξειδικευμένες καπνοπαραγωγικές εκμεταλλεύσεις στην πρόσφατη αυτή περίοδο.

Πηγή: Πεδίο Παρατήρησης ΕΑΓΕ, ΕΣΥΕ

Η ελληνική γεωργία παρουσιάζει πολύ έντονη κλαδική και γεωγραφική διαφοροποίηση, καθώς και σχετικά μικρό βαθμό συγκέντρωσης και εξειδίκευσης, με αποτέλεσμα να εμφανίζει μια εικόνα πολύ πιο ποικίλη και σύνθετη σε σχέση με τη γεωργία των χωρών της Κεντρικής και Δυτικής Ευρώπης. Οι ΤΟΠ στους οποίους εξειδικεύεται η ελληνική γεωργία είναι τα 'ελαιοκομικά', οι 'λοιπές μόνιμες καλλιέργειες', οι 'πολυκαλλιέργειες' και οι 'λοιπές αροτραίες'. Οι εξελίξεις των τελευταίων χρόνων οδήγησαν στη μεταβολή της ποσοστιαίας συμμετοχής κάθε ΤΟΠ στο σύνολο των εκμεταλλεύσεων, με την ελαιοκομία να κατέχει πλέον το 2000 την πρώτη θέση, με πολύ μεγάλη διαφορά από τις 'λοιπές μόνιμες καλλιέργειες' που βρίσκονται στη δεύτερη θέση (35,5% έναντι 13,0%) (πιν. 2.1). Για ολόκληρη την εξεταζόμενη περίοδο, εκτός από τη θεαματική αύξηση της ποσοστιαίας συμμετοχής της ελαιοκομίας κατά 13,6 ποσοστιαίες μονάδες, αξιοσημείωτη είναι η μείωση της συμμετοχής των 'λοιπών μόνιμων καλλιεργειών', των 'λοιπών αροτραίων' και των 'πολυκαλλιεργειών'. Εξάλλου, αύξηση σημειώνεται στο βαμβάκι (από 3,7% το 1989 σε 5,3% το 2000) και στα προβατοειδή (από 1,6% σε 2,5% την ίδια περίοδο).

Πίνακας 2.1: Κατανομή των εκμεταλλεύσεων της χώρας κατά παραγωγική εξειδίκευση (ΤΟΠ)

Τ Ο Π	1989	1991	1993	1995	2000
Δημητριακά	8.9%	9.8%	7.9%	7.5%	8.0%
Καπνός	4.0%	3.7%	4.9%	4.5%	3.7%
Βαμβάκι	3.7%	3.6%	4.7%	6.3%	5.3%
Ελαιοκομικά	21.7%	23.2%	23.6%	25.9%	35.5%
Εσπεριδοειδή	2.4%	2.8%	2.6%	2.6%	2.0%
Κρασιά	1.1%	1.1%	1.4%	1.5%	1.1%
Προβατοειδή	1.6%	3.1%	2.7%	2.9%	2.5%
Αιγοειδή	1.0%	1.7%	1.4%	1.4%	1.3%
Λοιπά αμπελοκομικά	1.8%	1.6%	2.4%	2.5%	1.3%
Λοιπές αροτραίες	10.5%	8.3%	8.6%	7.8%	6.2%
Κηπευτικά & Ανθη	1.9%	2.0%	2.1%	2.1%	1.7%
Λοιπές μόνιμες καλ/γείες	19.2%	15.6%	16.0%	15.2%	13.0%
Βοοειδή	0.5%	0.5%	0.7%	0.6%	0.6%
Καρποφάγα	0.4%	0.4%	0.3%	0.4%	0.4%
Πολυκαλλιέργειες	10.6%	11.2%	10.6%	9.3%	8.8%
Συνδυασμός Εκτροφών	1.9%	2.6%	2.1%	1.9%	1.9%
Μικτή φυτική & ζωική παραγωγή	6.6%	6.6%	6.2%	6.0%	5.1%
Μικτή εκτροφή μυρμηκαστικών	2.3%	2.0%	1.8%	1.7%	1.6%
Σύνολο ΤΟΠ	100.0%	100.0%	100.0%	100.0%	100.0%

Πηγή: Πεδίο Παρατήρησης Γεωργικών Εκμεταλλεύσεων, ΕΣΥΕ

Τα προαναφερθέντα ποσοστά διαμορφώθηκαν από μεταβολές στα απόλυτα μεγέθη των εκμεταλλεύσεων σε κάθε ΤΟΠ. Έτσι, ενώ ο συνολικός αριθμός των εκμεταλλεύσεων μειώνεται διαρκώς από το 1989 έως το 2000, την πενταετία 1995-2000 παρατηρείται μια σημαντική αύξηση των εκμεταλλεύσεων που εξειδικεύονται στην ελαιοκομία (από 207.775 το 1995 σε 289.872 το 2000), μια μικρότερη αύξηση των εκμεταλλεύσεων που εξειδικεύονται στα δημητριακά καθώς και μια ανεπαίσθητη αύξηση των ‘καρποφάγων’ (πιν. 2.2).

Πίνακας 2.2: Αριθμός εκμεταλλεύσεων κατά ΤΟΠ

Τ Ο Π	1989	1991	1993	1995	2000
Δημητριακά	81.880	83.594	65.030	59.824	65.636
Καπνός	36.900	31.846	40.110	36.048	30.113
Βαμβάκι	34.140	30.633	38.710	50.489	43.062
Ελαιοκομικά	200.740	197.571	193.210	207.775	289.872
Εσπεριδοειδή	22.230	24.257	20.980	20.612	16.482
Κρασιά	10.090	9.655	11.810	12.290	9.050
Προβατοειδή	14.540	26.530	21.830	23.286	20.065
Αιγοειδή	9.450	14.179	11.180	11.072	10.773
Λοιπά αμπελοκομικά	16.170	14.006	19.700	20.384	10.951
Λοιπές αροτραίες	96.720	70.899	70.830	62.190	50.977
Κηπευτικά & Ανθη	17.200	17.138	16.930	16.563	13.817
Λοιπές μόνιμες καλ/γείες	176.880	133.028	130.730	121.754	105.822
Βοοειδή	4.920	4.156	5.340	5.130	5.190
Καρποφάγα	3.920	3.208	2.840	2.848	3.119
Πολυκαλλιέργειες	97.980	95.627	87.080	74.675	71.611
Συνδυασμός Εκτροφών	17.970	22.435	17.580	15.024	15.494
Μικτή φυτική & ζωική παραγωγή	60.750	56.357	50.620	47.949	41.990
Μικτή εκτροφή μυρμηκαστικών	21.050	16.651	14.390	14.033	13.035
Σύνολο ΤΟΠ	923.530	851.770	818.900	801.946	817.059

Πηγή: Πεδίο Παρατήρησης Γεωργικών Εκμεταλλεύσεων, ΕΣΥΕ

Πρόκειται αναμφίβολα για μια πολύ σημαντική εξέλιξη, δεδομένου ότι ενδυναμώνεται ακόμα περισσότερο ένα θεμελιώδες χαρακτηριστικό της ελληνικής γεωργίας – το πολύ μεγάλο πλήθος των οικογενειακών γεωργικών εκμεταλλεύσεων – ταυτόχρονα όμως αυτό συμβαίνει σ’ έναν κατ’ εξοχήν ‘παραδοσιακό’ κλάδο, η ύπαρξη του οποίου συνδυάζεται, τις περισσότερες φορές, με απασχόληση εκτός γεωργίας για τα μέλη των γεωργικών νοικοκυριών. Αυτό είναι και ένα από τα κύρια αποτελέσματα της εφαρμογής της νέας, μετά το 1992, ΚΑΠ, την πτώση των θεσμικών τιμών και την παροχή άμεσων εισοδηματικών ενισχύσεων. Αντίστοιχη διαπίστωση ισχύει και για τον ΤΟΠ των δημητριακών, με τη διευκρίνιση ότι αυτή η αύξηση αναφέρεται ουσιαστικά στα σιτηρά, ενώ στα υπόλοιπα δημητριακά συνεχίζονται οι πτωτικές τάσεις των τελευταίων χρόνων.

Οι διαχρονικές αυτές μεταβολές έχουν οδηγήσει και σε αύξηση του βαθμού συγκέντρωσης στους τέσσερις αυτούς ΤΟΠ την τελευταία πενταετία, από 58,2% σε 63,5% (πιν. 2.3).

Πίνακας 2.3: Βαθμός συγκέντρωσης των τεσσάρων πρώτων ΤΟΠ (ποσοστά %)

Τ Ο Π	1989	1991	1993	1995	2000
Ελαιοκομικά	21.7	23.2	23.6	25.9	35.5
Λοιπές Αροτραίες	10.5	8.3	8.6	7.8	6.2
Λοιπές Μόνιμες	19.2	15.6	16.0	15.2	13.0
Πολυκαλλιέργειες	10.6	11.2	10.6	9.3	8.8
Σύνολο τεσσάρων ΤΟΠ	62.0	58.3	58.8	58.2	63.5

Πηγή: Πεδίο Παρατήρησης Γεωργικών Εκμεταλλεύσεων, ΕΣΥΕ

Εκτός από τις γενικές τάσεις που προαναφέρθηκαν, ενδιαφέρουσες διαφοροποιήσεις αποκαλύπτονται από την εξέταση του συνολικού πληθυσμού των εκμεταλλεύσεων της χώρας κατά τάξεις οικονομικού μεγέθους (πιν. 2.4).

Πίνακας 2.4: Γεωργικές εκμεταλλεύσεις κατά τάξεις οικονομικού μεγέθους

	Πολύ μικρές (0-2 EMM)	Μικρές (2-<16 EMM)	Μεσαίες (16-<40 EMM)	Μεγάλες (>40 EMM)	Σύνολο
1989	388.350	491.100	38.510	5.570	925.519
1991	335.235	470.526	41.863	4.146	853.761
1993	293.450	469.860	50.120	5.470	820.893
1995	272.968	468.784	53.494	6.700	803.941
2000	285.428	461.401	62.339	7.891	817.059

	Πολύ μικρές (0-2 EMM)	Μικρές (2-<16 EMM)	Μεσαίες (16-<40 EMM)	Μεγάλες (>40 EMM)	Σύνολο
1989	42.0%	53.1%	4.2%	0.6%	100.0%
1991	39.3%	55.1%	4.9%	0.5%	100.0%
1993	35.7%	57.2%	6.1%	0.7%	100.0%
1995	34.0%	58.3%	6.7%	0.8%	100.0%
2000	34.9%	56.5%	7.6%	1.0%	100.0%

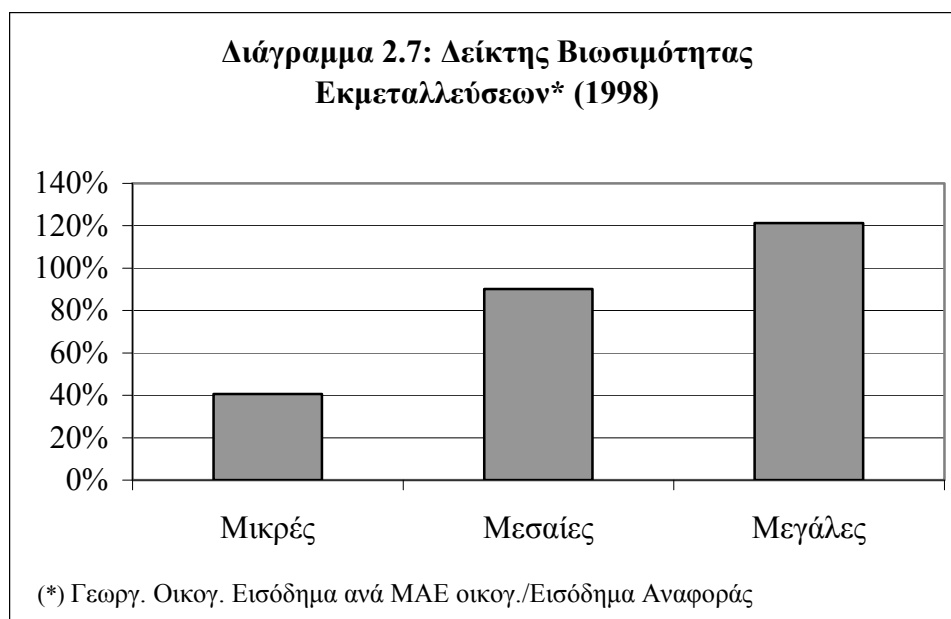
Πηγή: Πεδίο Παρατήρησης Γεωργικών Εκμεταλλεύσεων, ΕΣΥΕ

Προκύπτει έτσι μια σαφής τριχοτόμηση: από τη μια πλευρά, η διαχρονική μείωση του συνόλου των εκμεταλλεύσεων της χώρας οφείλεται στη σημαντική

μείωση του αριθμού των ‘πολύ μικρών’ εκμεταλλεύσεων (μειώθηκαν κατά 115.382 από το 1989 έως το 1995), είτε λόγω παύσης της λειτουργίας τους, είτε λόγω μεταπήδησής τους σε μεγαλύτερες κατηγορίες οικονομικών μεγεθών. Μόνο την πενταετία 1995-2000 αυξήθηκαν, κατά 12.460, ως αποτέλεσμα της μείωσης των εκμεταλλεύσεων σε όλους τους ΤΟΠ, και της σημαντικής αύξησης του ΤΟΠ της ελαιοκομίας στην κατηγορία αυτή. Υπάρχει επομένως μια πολυπληθής ομάδα πολύ μικρών εκμεταλλεύσεων, οι οποίες παρότι μειώνονται διαρκώς, αντιπροσωπεύουν το 2000 περισσότερο από το 1/3 του συνόλου των εκμεταλλεύσεων της χώρας. Υπενθυμίζεται ότι πρόκειται για εκμεταλλεύσεις εξ ορισμού μη βιώσιμες αυτοτελώς, που λειτουργούν συμπληρωματικά σ’ ένα νοικοκυριό το οποίο έχει κατά κύριο λόγο εξωγεωργικές πηγές εισοδήματος.

Από την άλλη, περισσότερες απ’ τις μισές εκμεταλλεύσεις της χώρας ανήκουν στην κατηγορία των ‘μικρών’. Η κατηγορία αυτή εμφανίζει μια μικρή διαχρονική μείωση, σε απόλυτα μεγέθη. Πρόκειται για εκμεταλλεύσεις που απέχουν πάρα πολύ απ’ το όριο της οικονομικής βιωσιμότητας: ο σχετικός δείκτης ανήλθε το 1998 σε 40,6%, που σημαίνει ότι το μέσο γεωργικό οικογενειακό εισόδημα ανά πλήρως απασχολούμενο μέλος της οικογένειας αντιστοιχεί στο 40,6% του μέσου εισοδήματος των εργαζομένων στους εξωγεωργικούς τομείς της οικονομίας (διάγραμμα 2.7).

Τέλος, σημαντική είναι η διαχρονική αύξηση του αριθμού των εκμεταλλεύσεων της κατηγορίας των ‘μεσαίων’ και λίγο μικρότερη η αύξηση της κατηγορίας των ‘μεγάλων’. Έτσι, οι δύο αυτές κατηγορίες αντιπροσωπεύουν το 2000 το 7,6% και το 1,0% του συνόλου των εκμεταλλεύσεων, αντίστοιχα (πιν. 2.4). Πρόκειται αναμφίβολα για τις δύο πιο δυναμικές κατηγορίες εκμεταλλεύσεων, αφού οι μεν μεσαίες βρίσκονται κοντά στο όριο της οικονομικής βιωσιμότητας, οι δε μεγάλες το ξεπερνούν κατά 21,3% (διάγραμμα 2.7). Αυτό δεν σημαίνει βεβαίως ότι η μακροχρόνια οικονομική βιωσιμότητα αυτών των εκμεταλλεύσεων είναι εξασφαλισμένη, δεδομένου ότι στο γεωργικό οικογενειακό τους εισόδημα σημαντική είναι η συμβολή των κάθε είδους επιδοτήσεων.

Αξίζει να σημειωθεί ότι οι εξειδικευμένες στην καπνοκαλλιέργεια εκμεταλλεύσεις διαφοροποιούνται από το πρότυπο αυτό της κατανομής σε τάξεις οικονομικού μεγέθους. Η γενική παρατήρηση αφορά στην πολύ μεγάλη συγκέντρωσή τους στην κατηγορία των ‘μικρών’ εκμεταλλεύσεων, σε ποσοστά της τάξης του 87%, την πολύ μεγάλη ποσοστιαία αύξηση των ‘μεγάλων’ και ‘πολύ μεγάλων’, καθώς και την πολύ μικρή και ραγδαία μείωση των ‘πολύ μικρών’ κατά την περίοδο 1999-2002 (πίν. 2.5). Επομένως, οι ‘πολύ μικρές’ καπνοπαραγωγικές εκμεταλλεύσεις αποτελούν ένα αμελητέο ποσοστό ήδη από το 2002, καθώς είτε παύουν να λειτουργούν, είτε εγκαταλείπουν την καπνοκαλλιέργεια και συνεχίζουν με άλλους κλάδους παραγωγής, είτε διατηρούν τον καπνό και μεγεθύνονται.

Πίνακας 2.5: Εκμεταλλεύσεις ΤΟΠ καπνού κατά τάξεις οικονομικού μεγέθους στο σύνολο της χώρας

	Πολύ Μικρές (0- 2 ΕΜΜ)	Μικρές (2-<16 ΕΜΜ)	Μεσαίες (16-<40 ΕΜΜ)	Μεγάλες (> 40 ΕΜΜ)	Σύνολο
1999	3.908	31.479	616	45	36.048
2002	532	23.687	2.749	198	27.166
2002/1999	-86%	-25%	346%	340%	-25%
1999	10,8%	87,3%	1,7%	0,1%	100,0%
2002	2,0%	87,2%	10,1%	0,7%	100,0%

Πηγή: Πεδίο Παρατήρησης Γεωργικών Εκμεταλλεύσεων, ΕΣΥΕ

Σε περιφερειακό επίπεδο παρατηρούνται ορισμένες επιπρόσθετες διαφοροποιήσεις. Κατ' αρχάς, από το 1999 έως το 2002 ο βαθμός συγκέντρωσης των εκμεταλλεύσεων στην περιφέρεια της Μακεδονίας και Θράκης αυξάνεται από τα 2/3 σε περίπου 80% (διάγραμμα 2.8). Η Θεσσαλία διατηρεί με μικρές απώλειες το 7% περίπου, ενώ η Στερεά Ελλάδα απ' το 24% πέφτει στο 15%.

Σε όλες τις περιφέρειες, η συντριπτική πλειονότητα των εν λόγω εκμεταλλεύσεων ανήκει στην κατηγορία των 'μικρών' (πίν. 2.6). Επίσης, στη Μακεδονία-Θράκη και στη Στερεά Ελλάδα έχουν ουσιαστικά εξαφανισθεί οι 'πολύ μικρές', ενώ στη Θεσσαλία και τη Στερεά Ελλάδα εμφανίζεται μια πολύ σημαντική αύξηση των 'μεσαίων' σε ποσοστά της τάξης του 15%, σε αντίθεση με τη Μακεδονία-Θράκη που η ποσοστιαία αυτή αύξηση είναι πολύ μικρότερη.

Πίνακας 2.6: Εκμεταλλεύσεις ΤΟΠ καπνού κατά τάξεις οικονομικού μεγέθους και περιφέρειες

	Πολύ Μικρές (0- 2 EMM)	Μικρές (2-<16 EMM)	Μεσαίες (16-<40 EMM)	Μεγάλες (> 40 EMM)	Σύνολο
Μακεδονία - Θράκη					
1999	3.318	21.070	326	25	24.739
2002	392	18.686	1.842	132	21.052
2002/1999	-88%	-11%	465%	428%	-15%
1999	13,4%	85,2%	1,3%	0,1%	100,0%
2002	1,9%	88,8%	8,7%	0,6%	100,0%
Ήπειρος - Ν. Ιονίου-Πελοπόννησος					
1999	41	70	0	0	111
2002	13	121	3	0	137
2002/1999	-68%	73%	300%	0%	23%
1999	36,9%	63,1%	0,0%	0,0%	100,0%
2002	9,5%	88,3%	2,2%	0,0%	100,0%
Θεσσαλία					
1999	91	2.507	31	20	2.649
2002	75	1.439	269	11	1.794
2002/1999	-18%	-43%	768%	-45%	-32%
1999	3,4%	94,6%	1,2%	0,8%	100,0%
2002	4,2%	80,2%	15,0%	0,6%	100,0%
Στ. Ελλάδα – Κρήτη - Ν. Αιγαίου					
1999	458	7.832	259	0	8.549
2002	52	3.441	635	55	4.183
2002/1999	-89%	-56%	145%	5500%	-51%
1999	5,4%	91,6%	3,0%	0,0%	100,0%
2002	1,2%	82,3%	15,2%	1,3%	100,0%

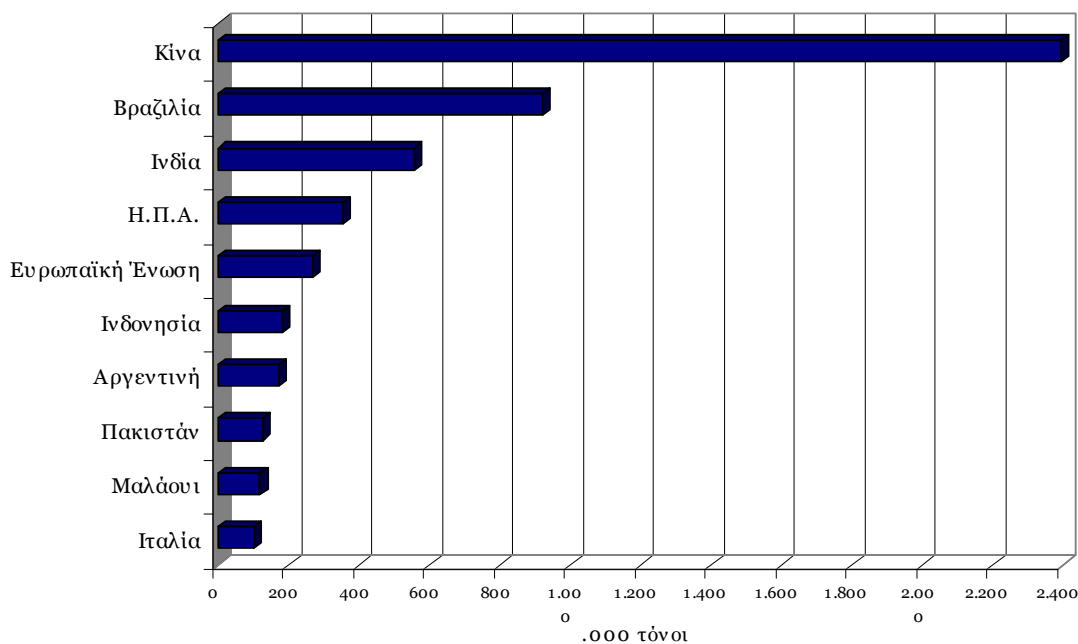
Πηγή: Πεδίο Παρατήρησης Γεωργικών Εκμεταλλεύσεων, ΕΣΥΕ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3

Οι διεθνείς τάσεις

Ο καπνός καλλιεργείται σε 126 χώρες με ετήσια καλλιεργούμενη έκταση 3,9 εκατ. εκτάρια και παραγωγή 6,33 εκατ. τόνους καπνού (2007). Η μεγαλύτερη καπνοπαραγωγός χώρα είναι η Κίνα, που παράγει το 38% της παγκόσμιας παραγωγής. Ακολουθούν, η Βραζιλία με 14,5%, η Ινδία με 8,8%, οι Η.Π.Α. με 5,6% και η Ινδονησία με 2,8% της παγκόσμιας παραγωγής. Στην Ευρωπαϊκή Ένωση παράγεται το 4,2% της παγκόσμιας παραγωγής (έναντι 5,7% το 2001) με την Ιταλία να παράγει 37,4% αυτής, την Ισπανία το 16,1%, την Πολωνία το 12% και την Ελλάδα το 6,9%.

Διάγραμμα 3.1: Οι μεγαλύτερες καπνοπαραγωγές χώρες (2007)

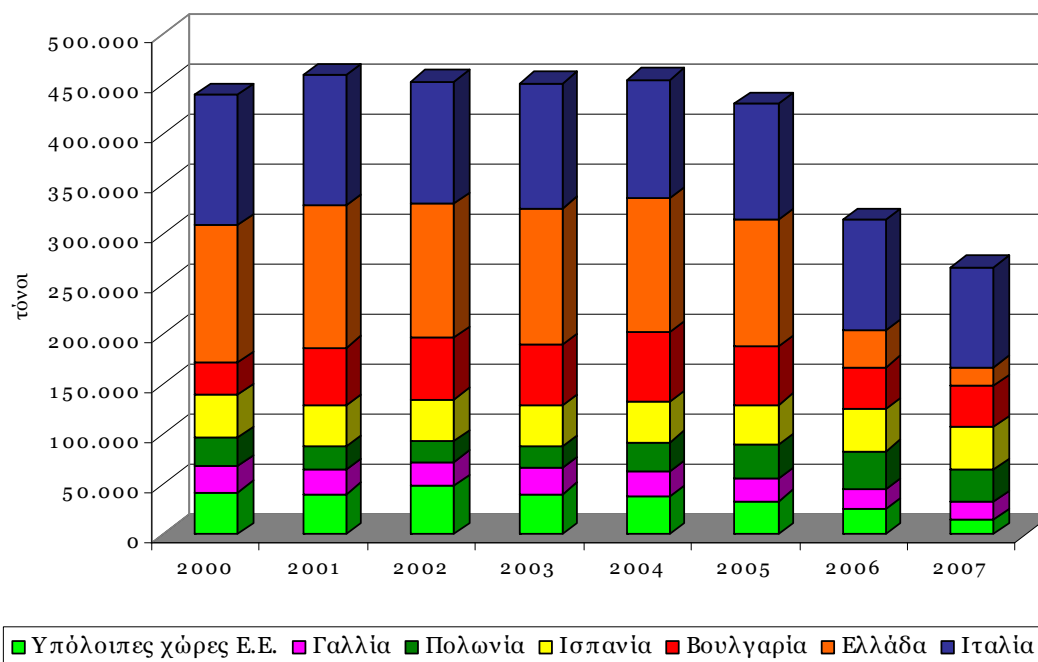
Πηγή: FAO

Η Ελλάδα κατατάσσεται στη 38^η θέση παγκοσμίως με παραγωγή 18,5 χιλ. τόνων, αν και το 2005 κατατασσόταν στην 9^η θέση με παραγωγή 125,9 εκατ. τόνων.

Η παραγωγή καπνού στην Ευρωπαϊκή Ένωση παρουσίασε μείωση κατά 38% τη διετία 2006-2007 (διάγραμμα 3.2), ως συνέπεια της εφαρμογής της νέας ΚΑΠ. Η ελληνική παραγωγή από 125.904 τόνους το 2005 μειώθηκε σε 37.252 το 2006, για να

ακολουθήσει μια ακόμη μείωση κατά 50% το 2007. Η συνολική μείωση της ελληνικής παραγωγής την περίοδο 2006-2007 ήταν 85,3%. Ακολούθησαν, το Βέλγιο με 79,7%, η Πορτογαλία με 49,5% και η Ιταλία με 37,9%.

Διάγραμμα 3.2: Η εξέλιξη της παραγωγής στην Ευρωπαϊκή Ένωση

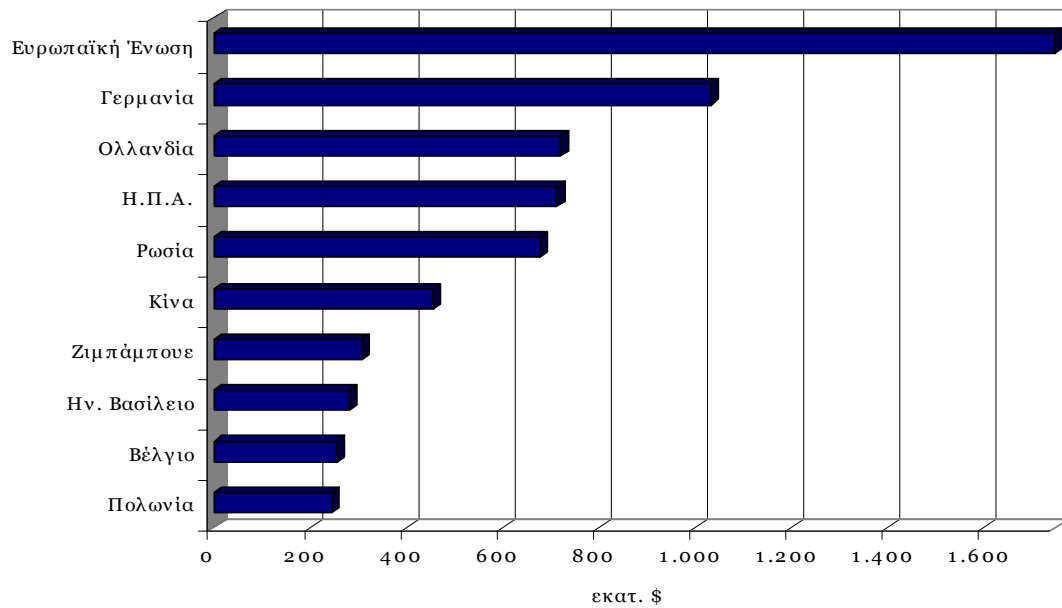
Πηγή: FAO

Στην Κίνα καλλιεργείται το 35,7%, στη Βραζιλία το 11,8% και στην Ινδία το 9,8% της συνολικής παγκόσμιας έκτασης με καπνό. Η καλλιεργούμενη έκταση στην Ελλάδα μειώνεται πάνω από 50% το 2006 σε σχέση με το 2005 και ακολουθεί μια περαιτέρω μείωση κατά 25% το 2007. Στην Ε.Ε. η καλλιεργούμενη έκταση το 2007 είναι μειωμένη κατά 28,9% σε σύγκριση με την αντίστοιχη του 2005.

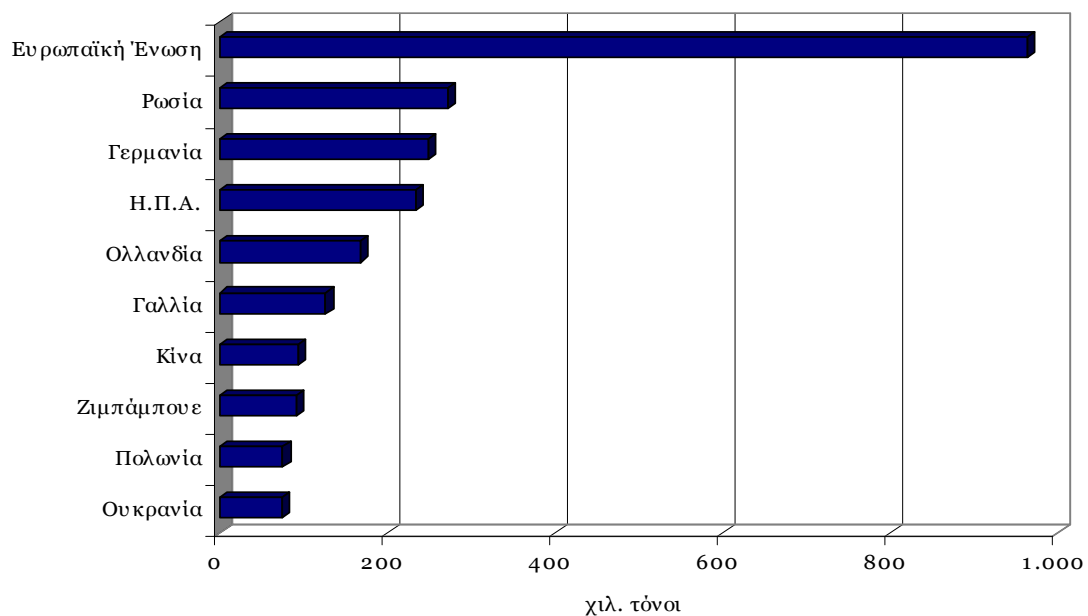
Αναφορικά με το διεθνές εμπόριο καπνού, η Ευρωπαϊκή Ένωση είναι ο μεγαλύτερος εισαγωγέας καπνού, τόσο σε αξία (41,7% της αξίας των παγκόσμιων εισαγωγών), όσο και σε όγκο (38,2% του όγκου των παγκόσμιων εισαγωγών). Οι 4 από τους 10 μεγαλύτερους εισαγωγείς ως προς την αξία των εισαγωγών (η Γερμανία με 12% στη 2^η θέση και η Ολλανδία με 8,4% στην 3^η θέση) και 5 από τους 10 ως προς τον όγκο των εισαγωγών (η Γερμανία με 9,9% στην 3^η θέση και η Ολλανδία με 6,7% στην 5^η θέση), είναι χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Τη λίστα με τους μεγαλύτερους εισαγωγείς συμπληρώνουν: οι Η.Π.Α (8,36% της αξίας και 9,3% του

όγκου), η Ρωσία (7,9% της αξίας και 10,8% του όγκου) και η Κίνα (5,3% της αξίας και 3,7% του όγκου) (διάγραμμα 3.3). Οι αναπτυσσόμενες χώρες εξάγουν περίπου τα 2/3 του καπνού ενώ οι ανεπτυγμένες χώρες είναι οι βασικοί εισαγωγείς. Παρ' όλα αυτά, παρατηρείται μια αυξητική τάση στις εισαγωγές των αναπτυσσόμενων χωρών.

Διάγραμμα 3.3: Οι κυριότεροι εισαγωγείς καπνού (2006)
α) αξία εξαγωγών (εκατ. \$)

β) όγκος εισαγωγών

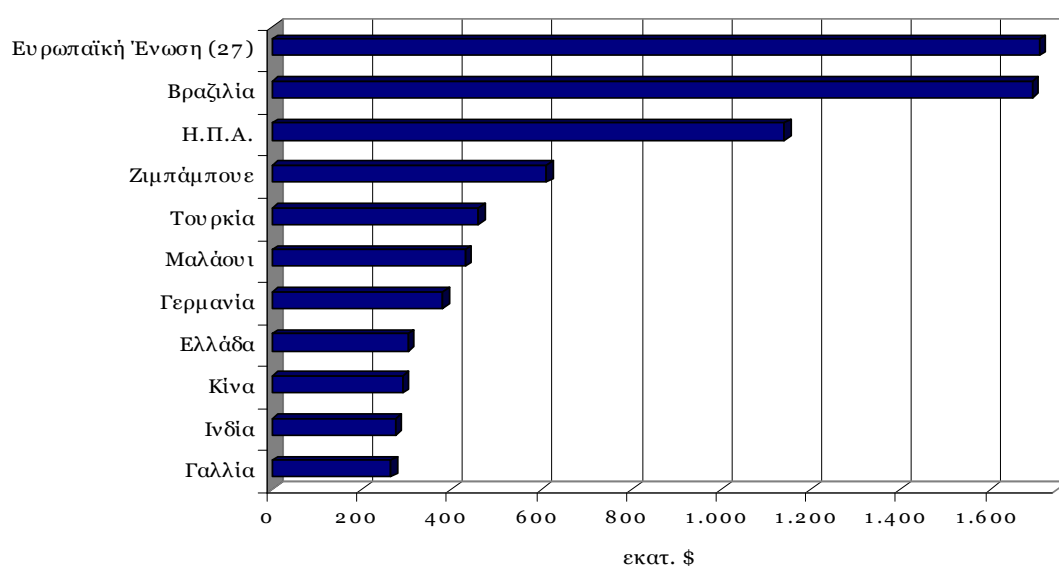

Πηγή: FAO

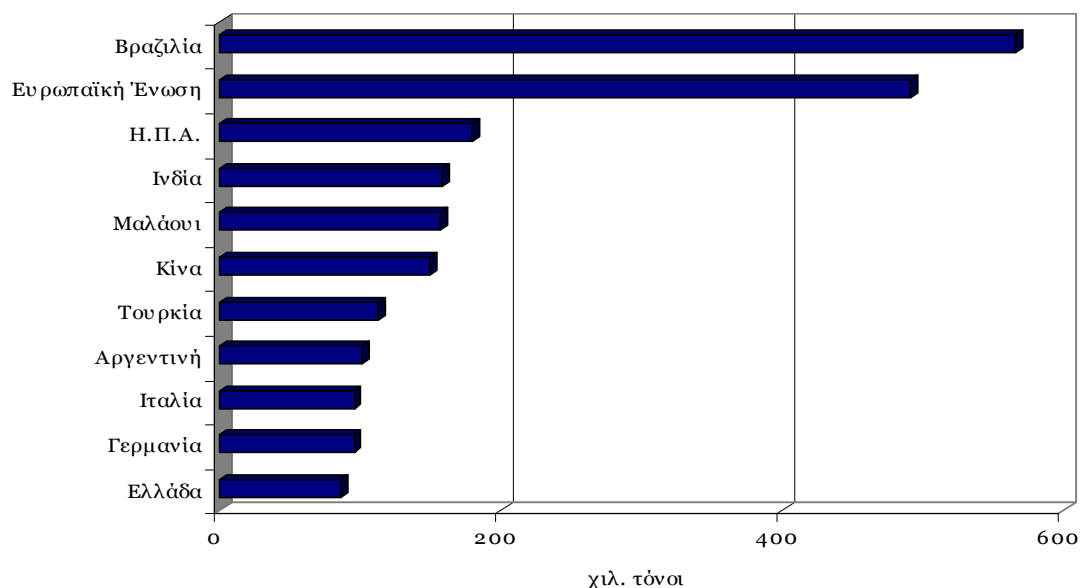
Οι βασικοί εξαγωγείς καπνού είναι: η Βραζιλία (23,2% του όγκου των παγκόσμιων εξαγωγών και το 21,3% της αξίας τους το 2006), η Ε.Ε. (20,2% του όγκου και 21,5% της αξίας), οι Η.Π.Α. (7,4% του όγκου και 14,4% της αξίας) και η Τουρκία (4,6% του όγκου και 5,8% της αξίας) (διάγραμμα 3.4). Το 2005 Η Ελλάδα κατείχε την 4^η θέση μεταξύ των χωρών με την μεγαλύτερη αξία εξαγωγών καπνού με μερίδιο 5,2%, ενώ το 2006 εξήγαγε το 3,5% του όγκου των παγκόσμιων εξαγωγών και το 3,8% της αξίας τους.

Διάγραμμα 3.4: Οι κυριότεροι εξαγωγείς καπνού (2006)

α) αξία εξαγωγών (εκατ. \$)

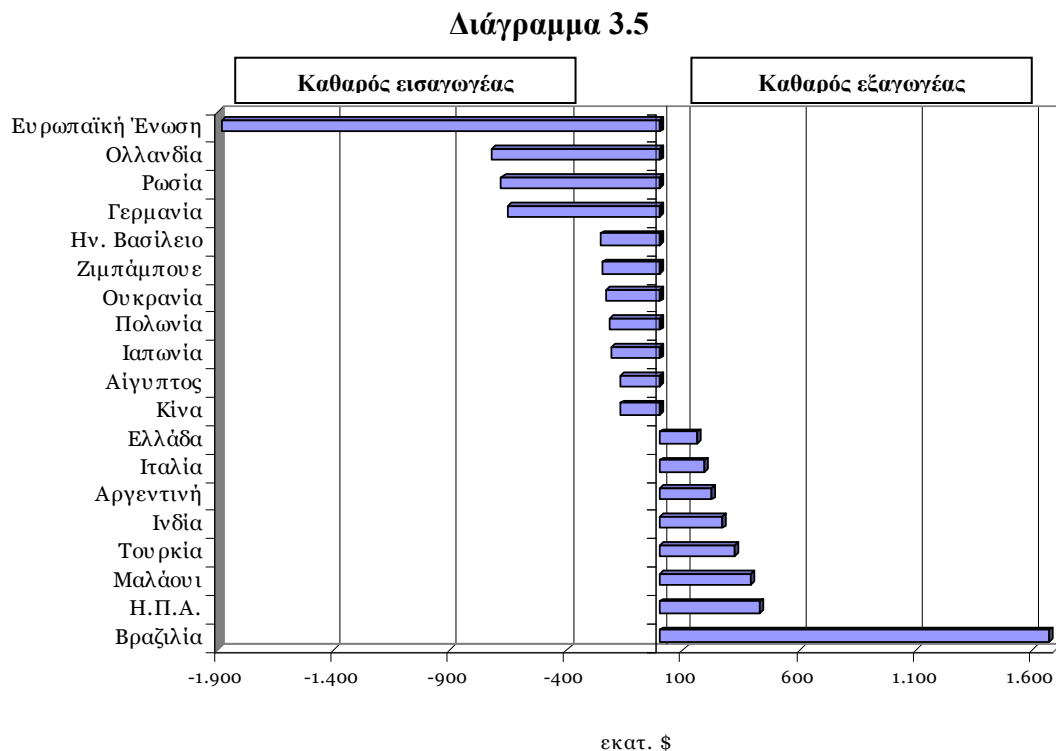

β) όγκος εξαγωγών

Πηγή: FAO

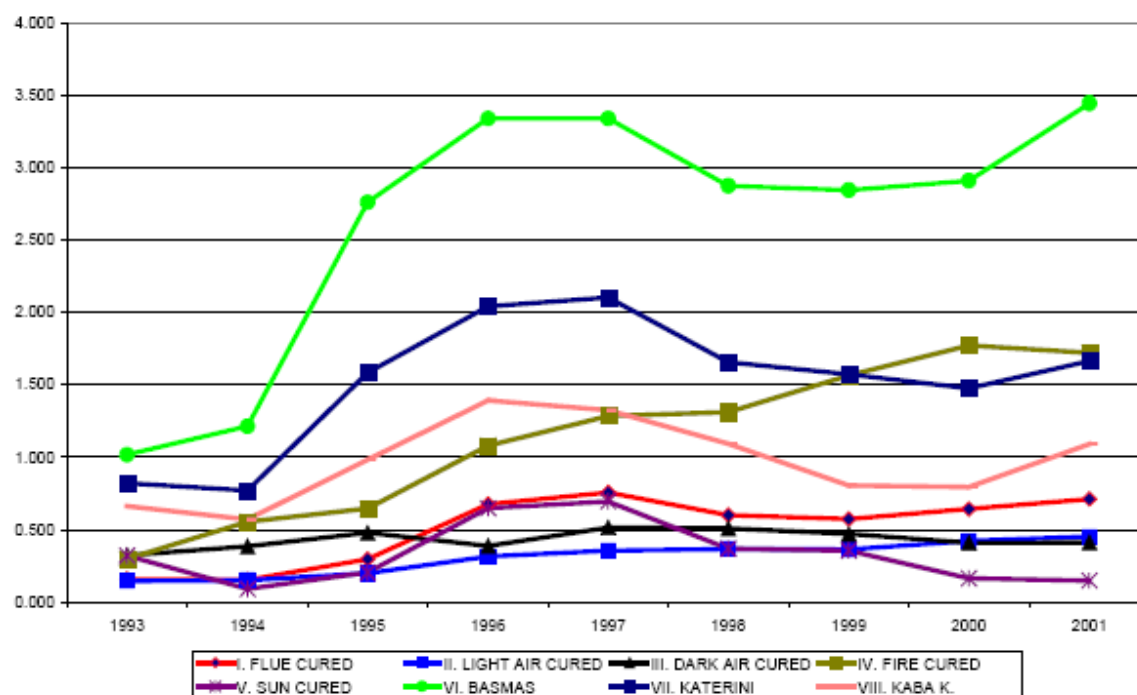
Η ΕΕ είναι ο σημαντικότερος καθαρός εισαγωγέας καπνού (σε αξία εισαγωγών) και ακολουθούν, η Ολλανδία, η Ρωσία, η Γερμανία, το Ηνωμένο Βασίλειο, η Ζιμπάμπουε, η Ουκρανία, η Πολωνία, η Ιαπωνία και η Αίγυπτος. Αντιθέτως, η Βραζιλία, οι Η.Π.Α., το Μαλάουι, η Τουρκία, η Ινδία, η Αργεντινή η Ιταλία και η Ελλάδα είναι οι κυριότεροι καθαροί εξαγωγείς καπνού το 2007(διάγραμμα 3.5).

Πηγή: FAO

Αναφορικά με την εξέλιξη των τιμών στην Ευρωπαϊκή Ένωση, σημειώνεται ότι οι εμπορικές τιμές την περίοδο 1993-2001 αυξήθηκαν για όλες σχεδόν τις ποικιλίες. Η μεγαλύτερη αύξηση σημειώθηκε στις τιμές των ποικιλιών Μπασμάς, Κατερίνη, καθώς και στις ποικιλίες που αποξηραίνονται στη φωτιά (fire cured) την περίοδο 1995-1997 (διάγραμμα 3.6).

Διάγραμμα 3.6: Εξέλιξη των εμπορικών τιμών κατά ποικιλία στην ΕΕ

Πηγή: "Raw Tobacco. Markets, CMO", Commission of the European Communities 2003

Μέχρι το 2000, το επίπεδο των τιμών τείνει να σταθεροποιηθεί σε χαμηλότερο επίπεδο (εκτός από τις ποικιλίες fire cured), ενώ το 2000 και το 2001 σημειώνεται μια σημαντική άνοδος στις τιμές των ποικιλιών Μπασμάς, Κατερίνη και Κάμπα Κουλάκ. Την περίοδο 1993-2001 τη μεγαλύτερη ποσοστιαία αύξηση σημείωσαν οι τιμές των fire cured ποικιλιών (+479%), των ποικιλιών που αποξηραίνονται σε ζεστό αέρα "flue cured" (+348%) και του Μπασμά (249%) (Commission of the European Communities, 2003).

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4

Το μεταβαλλόμενο πλαίσιο της πολιτικής για τον καπνό

4.1 Η εθνική πολιτική μέχρι το 1981

Ο καπνός αποτελούσε για πολλά χρόνια ένα απ' τα σημαντικότερα προϊόντα της ελληνικής γεωργίας και βασική εμπορευματική καλλιέργεια στην ύπαιθρο, γι' αυτό και η πολιτική για τον καπνό έχει μακρά ιστορία στην Ελλάδα. Ο καπνός καλλιεργήθηκε σε μεγάλη έκταση στην Ελλάδα από την αρχή του 20ού αιώνα, χωρίς κάποιο σοβαρό έλεγχο από το κράτος. Η βασική επιδίωξη των παραγωγών ήταν η μεγιστοποίηση της παραγόμενης ποσότητας και δευτερευόντως η ποιότητα του προϊόντος.

Η πολιτική για τον καπνό έκανε την εμφάνισή της τη δεκαετία του 1920. Το 1925 το ελληνικό κράτος ίδρυσε τα πρώτα τρία τοπικά γραφεία για την «προστασία του καπνού» στον Βόλο, την Καβάλα και τη Θεσσαλονίκη. Από την ενοποίηση των τριών αυτών τοπικών γραφείων ιδρύθηκε το 1930 το Ινστιτούτο Καπνού της Δράμας. Παράλληλα, το νομοθετικό πλαίσιο πριν τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο έθετε περιοριστικά μέτρα και ρύθμιζε την παραγωγή και την αγορά του καπνού. Πιο συγκεκριμένα, στη δεκαετία του '20 απαγορεύτηκε η καλλιέργεια σε υγροβιότοπους και έλη, όπου η παραγωγικότητα ήταν πολύ υψηλή αλλά η ποιότητα πολύ χαμηλή. Το μέτρο αυτό αποσκοπούσε στην προστασία της διεθνούς εμπορίας των ελληνικών καπνών.

Στη δεκαετία του '30 προσδιορίστηκε με συγκεκριμένα κριτήρια η έννοια του καπνοπαραγωγού και επιβλήθηκαν περιορισμοί στην παραγόμενη ποσότητα και την καλλιεργούμενη έκταση. Ειδικότερα, απαγορεύτηκε η καλλιέργεια του καπνού σε ορισμένους νομούς της χώρας, με στόχο τον έλεγχο της ποσότητας και της ποιότητας, ενώ απαγορεύτηκε η συγκέντρωση ορισμένων φύλλων καπνού και θεσπίστηκε ένα σύστημα αγοράς του από την πολιτεία και καταστροφής των φύλλων χαμηλής ποιότητας. Επιπλέον, απαγορεύτηκε η αλλαγή ποικιλιών στις χαρακτηρισμένες ως «καπνοπαραγωγικές κοινότητες».

Σημαντική αλλαγή στις προτιμήσεις των καταναλωτών σημειώθηκε μετά τον πόλεμο, η οποία εκφράστηκε με μεγαλύτερη προτίμηση προς τα αμερικάνικα χαρμάνια, λόγω των αμερικάνικων εφοδίων κατά τη διάρκεια του πολέμου.

Παράλληλα, χάθηκαν οι παραδοσιακές αγορές για τις ελληνικές καπνικές εξαγωγικές εταιρείες εξαιτίας της μειωμένης παραγωγής στην περίοδο του πολέμου. Έτσι, η ζήτηση για καπνό ανατολικού τύπου μειώθηκε και τα αποθέματα αυξήθηκαν.

Η εθνική αγροτική πολιτική συνεχίστηκε με σειρά μέτρων και θεσμικών ρυθμίσεων και μετά τον Β΄ παγκόσμιο πόλεμο. Το 1947 το κράτος εισήγαγε το πρώτο σχέδιο επιδοτήσεων για τη βελτίωση της ποιότητας και την αύξηση της ανταγωνιστικότητας της ελληνικής βιομηχανίας καπνού, αλλά το σύστημα της ποιοτικής ταξινόμησης δεν συνέβαλε ουσιαστικά στην ποιοτική βελτίωση. Το σύστημα αυτό άλλαξε το 1952, με την επιδότηση να αποτελεί ένα ποσοστό επί της τιμής, το οποίο διέφερε μεταξύ των καπνοπαραγωγικών περιοχών. Αυτό το σύστημα ευνοούσε περιοχές που παρήγαγαν καπνό υψηλής ποιότητας.

Επίσης, την πρώτη μεταπολεμική περίοδο (μέχρι το 1953) το κράτος υιοθέτησε ένα σύστημα εγγυημένων τιμών, ίδρυσε ένα αυτόνομο οργανισμό για τον καπνό με κεντρικά και τοπικά γραφεία και εξέδωσε διάφορα διατάγματα για τη λειτουργία της αγοράς. Στα εν λόγω διατάγματα συμπεριλαμβάνονταν ένα συγκεκριμένο σύστημα για ποιοτική ταξινόμηση και μη περιορισμένο χρόνο εμπορίας κατά τη διάρκεια του έτους, ώστε να είναι δυνατός ο ανταγωνισμός μεταξύ παραγωγών από διαφορετικές αγορές.

Η καπνική πολιτική της χώρας πριν την ένταξη την Ευρωπαϊκή Οικονομική Κοινότητα το 1981 στηρίχθηκε σε ορισμένους άξονες που συνοψίζονται ως ακολούθως:

- *Περιορισμοί στην παραγωγή:* κάθε παραγωγός έπρεπε να έχει άδεια παραγωγής καπνού, ενώ οι ποικιλίες, οι καλλιεργούμενες εκτάσεις και οι περιοχές παραγωγής καθορίζονταν από το κράτος.
- *Περιορισμοί των βιομηχανιών παραγωγής τσιγάρων:* οι ελληνικές βιομηχανίες τσιγάρων ήταν υποχρεωμένες να αγοράζουν συγκεκριμένες ποσότητες καπνού ορισμένων ποικιλιών (κυρίως Τσεμπέλια και Μαύρα) για την παραγωγή τσιγάρων που προορίζονταν για την εσωτερική αγορά, δημιουργώντας, με αυτό τον τρόπο, μια τεχνητή υψηλή ζήτηση γι' αυτές τις ποικιλίες, που στην πραγματικότητα δεν βοήθησε τους παραγωγούς να αναπροσαρμόσουν την παραγωγή τους σε πιο κερδοφόρες και ανταγωνιστές διεθνώς ποικιλίες.
- *Σύστημα ποιοτικής ταξινόμησης:* η ποιοτική ταξινόμηση γινόταν ατομικά για κάθε παραγωγό. Για την παραγωγή που προοριζόταν για εξαγωγή, η ταξινόμηση γινόταν από ειδικούς του Εθνικού Οργανισμού Καπνού. Για καπνό με

προορισμό την εσωτερική αγορά, η ταξινόμηση γινόταν από επιτροπές που αποτελούσαν από κοινού παραγωγοί και ειδικοί του Εθνικού Οργανισμού Καπνού. Στα Μπέρλεϋ δεν υπήρχε ταξινόμηση.

- *Τιμή Παρέμβασης*: κάθε χρόνο, πριν από την έναρξη της εμπορικής περιόδου, η πολιτεία ανακοίνωνε τις τιμές παρέμβασης που διέφεραν μεταξύ ποικιλιών, περιοχών και βαθμού ποιότητας. Παραγωγοί που δεν είχαν τη δυνατότητα να πουλήσουν το προϊόν τους μπορούσαν να το δώσουν στον Εθνικό Οργανισμό Καπνού στην τιμή παρέμβασης. Η τιμή παρέμβασης καθοριζόταν 10% χαμηλότερα από την προβλεπόμενη τιμή αγοράς, όμως για τις ανατολικές ποικιλίες η πολιτεία υπολόγιζε το κόστος παραγωγής και την τιμή των τσιγάρων στην εσωτερική αγορά. Για τα καπνά Μπέρλεϋ η τιμή της προηγούμενης χρονιάς αποτελούσε τη βάση για την εκτίμηση της τιμής παρέμβασης.

- *Άλλα μέτρα* ήταν η στήριξη του εισοδήματος του καπνοπαραγωγού, δάνεια με χαμηλό επιτόκιο, επιδοτήσεις για επενδύσεις κεφαλαιουχικού εξοπλισμού (ιδιαίτερα σε παραγωγούς Μπέρλεϋ), δάνεια με χαμηλό επιτόκιο σε αγοραστές καπνού ή εργοστάσια καπνού και μια ειδική πολιτική δασμών και εμπορίου κατά του εισαγόμενου καπνού ή προϊόντων καπνού για την προστασία του εθνικού προϊόντος (Δημαρά και Σκούρας, 1997).

4.2 Η πολιτική για τον καπνό στην Ευρωπαϊκή Ένωση

Η Κοινή Οργάνωση Αγοράς του Καπνού (ΚΟΑ) θεσπίστηκε για πρώτη φορά το 1970 και περιελάμβανε 26 ποικιλίες ακατέργαστου καπνού. Ο στόχος των μέτρων στήριξης ήταν η εξασφάλιση ικανοποιητικού εισοδήματος για τους παραγωγούς και, παράλληλα, ο απρόσκοπτος εφοδιασμός της Κοινοτικής βιομηχανίας τσιγάρων με εισαγόμενη από τρίτες χώρες πρώτη ύλη.

Στην Κ.Ο.Α. του 1970 οριζόταν:

- η *τιμή στόχου*, που ήταν η επιδιωκόμενη για τον παραγωγό τιμή και
- η *τιμή παρέμβασης* (διαμορφώθηκε αρχικά στο 90% της αγοραίας τιμής, αργότερα μειώθηκε στο 85% και τελικά στο 80% για τις πλεονασματικές ποικιλίες) στην οποία μπορούσαν να παραδοθούν οι ποσότητες που δεν απορροφούσε η αγορά. Προκειμένου να επιτευχθεί η στήριξη του γεωργικού εισοδήματος με παράλληλη απορρόφηση της παραγωγής και διατήρηση των τιμών στα χαμηλά επίπεδα της παγκόσμιας αγοράς, χωρίς περιορισμούς στις εισαγωγές και δεσμεύσεις στις

βιομηχανίες, εφαρμόσθηκε μηχανισμός πριμοδότησης κατά κιλό, χωρίς ποιοτικές διαφοροποιήσεις. Αν και το καθεστώς προέβλεπε την επιβολή εισαγωγικού δασμού στον εισαγόμενο καπνό ως ποσοστό επί της αξίας του, εντούτοις περίπου τα 2/3 των εισαγωγών απαλλάσσονταν εντελώς, όπως προέβλεπαν οι συμφωνίες προτιμησησικής μεταχείρισης που είχε συνάψει η Κοινότητα με τρίτες χώρες.

Οι επιπτώσεις από την εφαρμογή του κοινοτικού καθεστώτος στον καπνό, μετά την είσοδο της Ελλάδας στην ΕΟΚ το 1981, ήταν σημαντικές, με κυριότερες τη μεγάλη αύξηση της παραγόμενης ποσότητας και την παράλληλη υποβάθμιση της ποιότητας. Η πρώτη οφείλεται στην αύξηση των αποδόσεων ως συνέπεια της αυξημένης χρήσης λιπασμάτων και της άρδευσης, ενώ η δεύτερη οφείλεται στην χωρίς διακρίσεις πριμοδότηση της παραγωγής.

Παράλληλα, η πλήρης εφαρμογή της ΚΑΠ κατάργησε το μέχρι τότε εφαρμοζόμενο σύστημα των αδειών παραγωγής καπνού και του καθορισμού των καπνοπαραγωγικών περιοχών. Επίσης, καταργήθηκε κάθε μορφή οικονομικής διάκρισης ανάμεσα στις ποικιλίες που εξάγονταν και σε όσες καταναλώνονταν στο εσωτερικό. Επιπλέον, οι εγχώριες βιομηχανίες τσιγάρων δεν ήταν υποχρεωμένες να αγοράζουν καθορισμένες ποσότητες από συγκεκριμένες ποικιλίες καπνών ανατολικού τύπου. Με την απελευθέρωση αυτή αποκαταστάθηκε η πραγματική ζήτηση των διαφόρων ποικιλιών και διαπιστώθηκε ότι ορισμένες ποικιλίες ανατολικών καπνών, κυρίως τα Τσεμπέλια και τα Μαύρα, είχαν μικρή έως ανύπαρκτη αυτόνομη ζήτηση. Έτσι, το 1984 άρχισε να εφαρμόζεται ειδικό πρόγραμμα αναδιάρθρωσης του κλάδου και στροφής προς την καλλιέργεια της ποικιλίας Βιρτζίνια. Η ποικιλία αυτή απαιτεί την κατασκευή ειδικών ξηραντηρίων, η εγκατάσταση των οποίων επιδοτήθηκε. Το πρόγραμμα συνοδεύτηκε από τη σταδιακή μείωση της πριμοδότησης για τα Τσεμπέλια και τα Μαύρα και την αύξηση για τα Βιρτζίνια.

Το 1988 επιβλήθηκαν οι Μέγιστες Εγγυημένες Ποσότητες κατά χώρα καθώς και ορισμένα άλλα περιοριστικά μέτρα. Το 1992 αναθεωρήθηκε ριζικά η κοινή καπνική πολιτική, με κύρια χαρακτηριστικά:

- την κατάργηση της παρέμβασης και συνακόλουθα των τιμών στόχου και παρέμβασης
- την κατάργηση των εξαγωγικών επιδοτήσεων
- την ταξινόμηση των 34 ποικιλιών σε 8 βασικές ομάδες και καθορισμό ενιαίας πριμοδότησης για κάθε ομάδα ποικιλιών

- τον καθορισμό μέγιστης εγγυημένης ποσότητας σε κοινοτικό επίπεδο (370.000 τόνοι το 1993 και 350.000 τόνοι την περίοδο 1994-1997). Για την Ελλάδα, η ΜΕΠ ήταν 126.700 τόνοι. Στο πλαίσιο αυτό ορίστηκαν κατώφλια εγγύησης κατά ποικιλία.

- την καθιέρωση καθεστώτος ποσοστώσεων μεταποίησης, που συνεπάγεται την κατανομή της συνολικής ποσότητας μεταξύ των επιχειρήσεων μεταποίησης και στη συνέχεια θέσπιση συμβολαίων καλλιέργειας μεταξύ παραγωγών και επιχειρήσεων μεταποίησης

- την ενθάρρυνση της συλλογικής δράσης των παραγωγών για τη συγκέντρωση της παραγωγής και την προσαρμογή της προς τις απαιτήσεις της αγοράς. Όταν οι συμβάσεις καλλιέργειας συνάπτονταν μεταξύ επιχειρήσεων πρώτης μεταποίησης και αναγνωρισμένων ομάδων παραγωγών, χορηγείτο ειδική ενίσχυση ύψους 10% της πριμοδότησης.

- τη συγκρότηση φορέων ελέγχου της λειτουργίας της ΚΟΑ του καπνού στις κύριες χώρες παραγωγής

- την ίδρυση Κοινοτικού Ταμείου Έρευνας και Ενημέρωσης για τη χρηματοδότηση προγραμμάτων που θα καθιστούσαν γνωστές τις βλαβερές συνέπειες του καπνού και τον προσανατολισμό της παραγωγής προς λιγότερο βλαβερές ποικιλίες και ποιότητες.

- την καθιέρωση καθεστώτος αναγνώρισης διεπαγγελματικών οργανώσεων στις οποίες μετέχουν φορείς παραγωγής, μεταποίησης και εμπορίας καπνού για τον συντονισμό της διάθεσης, την επεξεργασία προτύπων συμβάσεων και τη βελτίωση της ποιότητας του προϊόντος.

Το 1998 αναθεωρήθηκε εκ νέου το καθεστώς του καπνού. Η νέα αναθεώρηση προέκυψε μετά τη διαπίστωση της χαμηλής ποιότητας της κοινοτικής παραγωγής, όπως αυτή αντικατοπτριζόταν στις χαμηλές τιμές αγοράς. Είναι δε χαρακτηριστικό ότι, κατά μέσο όρο, μόλις 1/5 των συνολικών εισπράξεων των παραγωγών προερχόταν από την πώληση του προϊόντος και τα υπόλοιπα 4/5 από επιδοτήσεις. Η σχέση αγοραίας τιμής προς επιδοτήσεις έφτανε το 1 προς 10 στην Ιταλία, την Ισπανία και την Πορτογαλία, ενώ η υψηλή αξία ορισμένων ανατολικών ποικιλιών διαμόρφωνε τη σχέση αυτή σε 1 προς 3 για την Ελλάδα. Επιπλέον, η όλο και αυξανόμενη προβολή των βλαβερών συνεπειών του καπνίσματος ενδυνάμωνε τις φωνές για την κατάργηση των επιδοτήσεων στον καπνό, αν και σε μια τέτοια

περίπτωση η μόνη συνέπεια θα ήταν η αύξηση των εισαγόμενων καπνών σε ποσοστό 100% από το 75% ήταν μέχρι τότε. Τέλος, στην προβληματική που οδήγησε στην αναθεώρηση του 1998 θα πρέπει να προστεθεί και η συμφωνία του Γύρου της Ουρουγουάης στο πλαίσιο της Γενικής Συμφωνίας Δασμών και Εμπορίου (GATT) και της μετεξέλιξής της σε Παγκόσμιο Οργανισμό Εμπορίου (ΠΟΕ), με την οποία προβλέπεται η μείωση των δασμών στα εισαγόμενα προϊόντα, ο περιορισμός της εσωτερικής στήριξης και των εξαγωγικών επιδοτήσεων. Υπενθυμίζεται ότι οι εξαγωγικές επιδοτήσεις είχαν καταργηθεί με την αναμόρφωση της καπνικής πολιτικής το 1992.

Οι μεταβολές που εισήχθησαν το 1998 στο καθεστώς του καπνού ήταν οι εξής:

- Σύνδεση της πριμοδότησης με την ποιότητα του προϊόντος, όπως αυτή εκφραζόταν από την τιμή αγοράς ακατέργαστου καπνού. Η πριμοδότηση περιελάμβανε ένα σταθερό και ένα μεταβλητό στοιχείο. Το σταθερό στοιχείο εξέφραζε την κοινωνική συνιστώσα της κοινοτικής ενίσχυσης, με την οποία επιδιώκετο η εξασφάλιση ενός ελάχιστου εισοδήματος εκ μέρους των καπνοπαραγωγών. Το μεταβλητό στοιχείο αποτελούσε την οικονομική συνιστώσα, μέσω της οποίας επιδιώκετο η παρότρυνση του παραγωγού να επιτύχει καλύτερη ποιότητα προϊόντος. Ολόκληρο το σταθερό τμήμα της πριμοδότησης καταβάλλετο στον παραγωγό, αφού αφαιρείτο παρακράτηση 2% για ειδική ενίσχυση των ομάδων παραγωγών. Η ενίσχυση αυτή αποσκοπούσε στην πρόσληψη και απασχόληση καταρτισμένου προσωπικού, γεγονός που θα βοηθούσε τους παραγωγούς να βελτιώσουν αισθητά την ποιότητα της παραγωγής τους και να προστατέψουν παράλληλα το περιβάλλον με την εισαγωγή φιλικών προς το περιβάλλον μεθόδων παραγωγής, καθώς και την οικονομικά ορθολογική χρήση των χημικών εισροών. Επιπλέον, η ίδια ενίσχυση μπορούσε να χρησιμοποιηθεί για την αγορά και διανομή πιστοποιημένων σπόρων, για την κατασκευή υποδομών μικρής κλίμακας καθώς επίσης και για την απασχόληση διοικητικού και διευθυντικού προσωπικού.

Το μεταβλητό τμήμα καταβάλλετο μόνο στον παραγωγό που ήταν μέλος ομάδας παραγωγών, εφόσον για τη συγκεκριμένη ποιότητα επιτύγχανε τιμή τουλάχιστον κατά 40% ανώτερη από την ελάχιστη τιμή που επιτυγχάνονταν στην ομάδα παραγωγών. Με τον τρόπο αυτό, όποιος παρήγε προϊόν με ποιότητα ανώτερη από τη μέση ποιότητα, εισέπραττε αυξημένη πριμοδότηση. Το μεταβλητό μέρος της πριμοδότησης διαφοροποιείτο ανάλογα με τις ποικιλίες.

- Η παρακράτηση από την πριμοδότηση που προοριζόταν για τη χρηματοδότηση του Ταμείου Έρευνας και Πληροφόρησης σχετικά με τον καπνό, διπλασιάστηκε.
- Παρείχeto η δυνατότητα εξαγοράς των ποσοστώσεων των παραγωγών που επιθυμούσαν να εγκαταλείψουν την καλλιέργεια αλλά δεν έβρισκαν αγοραστή.
- Θεσπίστηκε σύστημα εθνικής έγκρισης των μεταποιητών.
- Διευκολύνθηκε η μεταφορά ποσοστώσεων παραγωγής μεταξύ ποικιλιών, τηρώντας την αρχή της δημοσιονομικής ουδετερότητας. Επίσης, παρασχέθηκε η δυνατότητα εφαρμογής συστήματος δημοπράτησης των ποσοστώσεων.
- Καθιερώθηκε η ανά τριετία κατανομή των ποσοστώσεων στις ομάδες παραγωγών.

Όπως είναι γνωστό την περίοδο 2003-2004 πραγματοποιήθηκε η πιο πρόσφατη μεταρρύθμιση της ΚΑΠ, η ονομαζόμενη ‘ενδιάμεση αναθεώρηση’, μέσω της οποίας επιδιώχθηκε η εκπλήρωση των βασικών στόχων της ΕΕ για τη γεωργία, δηλ. της αειφορίας και της διεθνούς ανταγωνιστικότητάς της. Το σημαντικότερο στοιχείο της ‘ενδιάμεσης αναθεώρησης’ είναι η χορήγηση μιας Ενιαίας Αποδεσμευμένης Ενίσχυσης (ΕΑΕ) ανά εκμετάλλευση, μέσω της οποίας αποσυνδέονται οι παρεχόμενες ενισχύσεις από τις παραγόμενες ποσότητες και τους συντελεστές παραγωγής. Η ΕΑΕ χορηγείται με βάση τα ιστορικά στοιχεία κάθε παραγωγού, δηλαδή τον μέσο όρο της τριετίας 2000-2002. Προβλέπονται επίσης η πολλαπλή συμμόρφωση των παραγωγών, η διαφοροποίηση των ενισχύσεων (‘δυναμική διαφοροποίηση’), η δημιουργία συστήματος παροχής γεωργικών συμβουλών και η αύξηση των πόρων για την αγροτική ανάπτυξη.

Στο πλαίσιο της μεταρρύθμισης των ΚΟΑ για τα μεσογειακά προϊόντα, για τον καπνό αποφασίστηκε να ισχύσει το μέτρο της πλήρους αποδέσμευσης των ενισχύσεων από το ύψος και το είδος της παραγωγής από το 2010. Η ενίσχυση αυτή θα αντιστοιχεί μόνο στο μισό των ιστορικών εισπράξεων των παραγωγών γιατί το άλλο μισό μεταφέρεται στον Β΄ Πυλώνα για την υποστήριξη μέτρων αγροτικής ανάπτυξης στις καπνοπαραγωγικές περιοχές. Θα διατίθεται δηλαδή, για την ενίσχυση εναλλακτικών δράσεων από τους ίδιους τους καπνοπαραγωγούς. Κατά τη μεταβατική περίοδο 2006-2009 τα παραγωγικά κράτη-μέλη έχουν τη δυνατότητα να εφαρμόσουν το μέτρο της αποδέσμευσης σε βαθμό από 40%-100% και να διατηρήσουν το

υπόλοιπο της ενίσχυσης ‘δεσμευμένο’, δηλαδή συνδεδεμένο με την παραγωγή (Παπαγεωργίου κ.ά., 2005). Η Ελλάδα επέλεξε την πλήρη αποδέσμευση για τη μεταβατική αυτή περίοδο.

4.3 Ο ‘Διαγνωστικός Έλεγχος’ της ΚΑΠ και οι μελλοντικές προοπτικές

Τον Μάιο του 2008 η Επιτροπή των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων κυκλοφόρησε ένα κείμενο [COM(2008) 306 τελικό], στο οποίο μεταξύ άλλων περιλαμβάνονται προτάσεις για τροποποίηση του Κανονισμού 1698/2005, ο οποίος αφορά τη στήριξη της αγροτικής ανάπτυξης, καθώς και για τη θέσπιση κοινών κανόνων στα καθεστώτα άμεσης στήριξης. Οι προτάσεις αυτές υιοθετήθηκαν στον ‘Διαγνωστικό Έλεγχο’ της ΚΑΠ τον Νοέμβριο του 2008. Αμέσως μετά διατυπώθηκαν από την προεδρία της ΕΕ μια σειρά από προσθήκες στο εγκεκριμένο κείμενο (ΕΕ, 2008), οι οποίες αναφέρονται με αρκετές λεπτομέρειες στον τρόπο με τον οποίο θα εφαρμοσθεί η ΚΑΠ μέχρι το 2013.

Στις προσθήκες αυτές περιλαμβάνονται και διατάξεις με ιδιαίτερο ενδιαφέρον για τον καπνό. Ειδικότερα, στην ενότητα 2.6 του εν λόγω κειμένου υπογραμμίζεται ότι προστίθεται ένα επιπλέον μέτρο στο άρθρο 20d του Κανονισμού 1698/2005, ως τμήμα των μεταβατικών διατάξεων. Αυτό το μέτρο θα προσφέρει εισοδηματική στήριξη για τα έτη 2011, 2012 και 2013 (τα οποία αντιστοιχούν στην παραγωγή των ετών 2010, 2011 και 2012), στις ‘γεωργικές εκμεταλλεύσεις που υφίστανται αναδιάρθρωση’, με την προϋπόθεση ότι πρέπει να υποβάλλουν ένα επιχειρησιακό σχέδιο (business plan).

Η στήριξη θα χορηγηθεί στους γεωργούς των οποίων οι άμεσες ενισχύσεις το 2010 θα μειωθούν περισσότερο από 25% συγκριτικά με το 2009, κατά την εφαρμογή του Καν. 1782/2003. Η στήριξη θα χορηγείται υπό τις εξής προϋποθέσεις:

- Η εκμετάλλευση υφίσταται αναδιάρθρωση (εντός και εκτός γεωργίας) λόγω μεταρρύθμισης της Κοινής Οργάνωσης Αγοράς.
- Η εκμετάλλευση υποβάλλει ένα επιχειρησιακό σχέδιο
- Η πρόοδος του επιχειρησιακού σχεδίου αξιολογείται μετά από 12 μήνες.

Η στήριξη θα καταβληθεί με τη μορφή μιάς φθίνουσας κατ’ αποκοπήν ενίσχυσης και μόνο στα έτη 2011, 2012 και 2013. Έστω ότι η μείωση των άμεσων

ενισχύσεων της εκμετάλλευσης μεταξύ 2009 και 2010 είναι ίση με X. Για τη χορήγηση της φθίνουσας αυτής ενίσχυσης τίθενται δύο περιορισμοί, οι οποίοι πρέπει να ισχύουν ταυτόχρονα:

α) Η ενίσχυση δεν πρέπει να ξεπερνά το 50% του X.

β) Υπάρχει ένα ανώτατο όριο στις ενισχύσεις που κάθε εκμετάλλευση μπορεί να εισπράξει. Συγκεκριμένα, οι ενισχύσεις δεν μπορούν να ξεπερνούν τα 4.500 € το 2011, τα 3.000 € το 2012 και τα 1.500 € το 2013. Επομένως, συνολικά στην τριετία 2011-2013 δεν μπορεί κάποιος να εισπράξει περισσότερα από $4.500 + 3.000 + 1.500 = 9.000$ €.

Προκειμένου να είναι συμβατές με τη δομή του Κανονισμού, οι απαιτήσεις του επιχειρησιακού σχεδίου θα εκτεθούν αναλυτικά στο επίπεδο των εφαρμοστικών κανόνων.

Εξάλλου, στην ενότητα 10 του ίδιου κειμένου (EC, 2008), υπάρχουν συγκεκριμένες αναφορές στον καπνό, οι οποίες στην πραγματικότητα εναναδιατυπώνουν την μέχρι τώρα ισχύουσα νομοθεσία και πάλι συγκεκριμένα το άρθρο 143e του Καν. 1782/2003. Έτσι, σχετικά με τις μεταφορές πόρων για την αναδιάρθρωση σε καπνοπαραγωγικές περιοχές προβλέπεται ότι, σε ολόκληρη την ΕΕ:

Από το έτος 2011, ένα ποσό 484 εκατ. €, το οποίο αντιπροσωπεύει το 50% του μέσου όρου της συνολικής ενίσχυσης για τον καπνό, που δόθηκε τα έτη 2000, 2001 και 2002, θα είναι διαθέσιμο ως επιπρόσθετη Κοινοτική ενίσχυση για την ανάπτυξη καπνοπαραγωγικών περιοχών. Η ενίσχυση αυτή θα δοθεί στα κράτη-μέλη των οποίων οι καπνοπαραγωγοί έλαβαν ενίσχυση στο πλαίσιο του Καν. 2075/92 κατά τη διάρκεια των ετών 2000, 2001 και 2002.

Προκειμένου να χορηγηθούν οι ενισχύσεις στις καπνοπαραγωγικές περιοχές, τα κράτη-μέλη έχουν τη δυνατότητα, στο πλαίσιο του Κανονισμού 1698/2005, να εφαρμόσουν διάφορα στοχευμένα μέτρα αγροτικής ανάπτυξης, όπως:

- πρόωρη συνταξιοδότηση
- επενδυτικές ενισχύσεις σε εκμεταλλεύσεις που στρέφονται σε εναλλακτικές, πολύ εξειδικευμένες παραγωγικές δραστηριότητες, π.χ., λαχανικά
- μέτρα όπως ‘προσθήκη αξίας σε γεωργικά προϊόντα’, ‘ποιότητα τροφίμων’ και ‘δραστηριότητες πληροφόρησης και προώθησης’

- αγροτοπεριβαλλοντικά μέτρα για μεταστροφή από εντατικές σε εκτατικές μεθόδους παραγωγής
- διαφοροποίηση σε μη γεωργικές οικονομικές δραστηριότητες και στήριξη για τη δημιουργία επιχειρήσεων
- επιμόρφωση σε παραγωγούς για να ξεκινήσουν νέες οικονομικές δραστηριότητες.

Μια βασική εκκρεμότητα η οποία πρέπει να διευθετηθεί το προσεχές διάστημα είναι η έκδοση ενός εφαρμοστικού Κανονισμού για τον Καν. 1698/2005.

Ας δούμε ορισμένα συγκεκριμένα παραδείγματα σχετικά με την εφαρμογή του νέου συστήματος άμεσων ενισχύσεων τα προσεχή χρόνια (Μπουρδάρας, 2008):

- Κάποιος που καλλιεργεί μόνο καπνό, το 2009 θα έχει δικαιώματα μόνο από καπνό, τα οποία το 2010 θα μειωθούν κατά 50%. Η μείωση αυτή είναι μεγαλύτερη από 25%, άρα εντάσσεται στο πρόγραμμα (στο εξής, η λέξη ‘πρόγραμμα’ αναφέρεται στην προαναφερθείσα φθίνουσα κατ’ αποκοπήν ενίσχυση για την τριετία 2011-2013).
- Έστω ότι κάποιος καλλιεργεί καπνό και βαμβάκι, με συμμετοχή στις συνολικές άμεσες ενισχύσεις του 50% και 50% αντίστοιχα:

Πίνακας 4.1: Μείωση ενισχύσεων παραγωγού καπνού και βαμβακιού

	Άμεσες Ενισχύσεις 2009 (€)	Άμεσες Ενισχύσεις 2010 (€)	Μεταβολή 2010/2009
Καπνός	50	25	
Βαμβάκι	50	50	
Σύνολο	100	75	25%

Επομένως ο παραγωγός αυτός μπαίνει οριακά στο πρόγραμμα

- Έστω ότι κάποιος καλλιεργεί καπνό και έχει και άλλους κλάδους παραγωγής, με συμμετοχή στις συνολικές άμεσες ενισχύσεις του 48% και 52% αντίστοιχα:

Πίνακας 4.2: Μείωση ενισχύσεων παραγωγού καπνού και λοιπών κλάδων παραγωγής

	Άμεσες Ενισχύσεις 2009 (€)	Άμεσες Ενισχύσεις 2010 (€)	Μεταβολή 2010/2009
Καπνός	48	24	
Λοιπά	52	52	
Σύνολο	100	76	24%

Επομένως ο παραγωγός αυτός δεν μπαίνει στο πρόγραμμα.

- Έστω ότι κάποιος καλλιεργεί καπνό, βαμβάκι και έχει και άλλους κλάδους παραγωγής, με τα παρακάτω στοιχεία:

Πίνακας 4.3: Μείωση ενισχύσεων παραγωγού καπνού, βαμβακιού και λοιπών κλάδων παραγωγής

	Άμεσες Ενισχύσεις 2009 (€)	Άμεσες Ενισχύσεις 2010 (€)	Μεταβολή 2010/2009
Δικαιώματα Καπνού	40.000	20.000	
Λοιπά δικαιώματα	5.000	5.000	
Δεσμευμένη Ενίσχυση Βαμβακιού	5.000	5.000	
Σύνολο	50.000	30.000	40%

Επομένως, η μείωση είναι μεγαλύτερη του 25% και ο παραγωγός εντάσσεται στο πρόγραμμα.

Το επόμενο ερώτημα είναι: πόσες συνολικές ενισχύσεις θα εισπράξει την τριετία 2011-2013;

Το συνολικό ποσό που θα εισπράξει θα είναι το μικρότερο που θα προκύψει όταν ληφθούν υπόψη και οι δύο προαναφερθέντες περιορισμοί:

Πίνακας 4.4: Περιορισμοί για τις άμεσες ενισχύσεις

	2011	2012	2013	2011-2013
1^{ος} Περιορισμός ($\leq 50\%$ της μείωσης των άμεσων ενισχύσεων μεταξύ 2009 και 2010)				$\leq 50\% * 20.000 \text{ €}$ $= 10.000 \text{ €}$
2^{ος} Περιορισμός	$\leq 4.500 \text{ €}$	$\leq 3.000 \text{ €}$	$\leq 1.500 \text{ €}$	$\leq 9.000 \text{ €}$
Ποσό που θα εισπράξει την τριετία 2011-2013	$4.500 + 3.000 + 1.500 = 9.000 \text{ €}$			

- Έστω ότι κάποιος καλλιεργεί μόνο καπνό και τα δικαιώματά του το 2009 είναι ίσα με 1.000 €:

Πίνακας 4.5: Μείωση ενισχύσεων παραγωγού καπνού

	Άμεσες Ενισχύσεις 2009 (€)	Άμεσες Ενισχύσεις 2010 (€)	Μεταβολή 2010/2009
Δικαιώματα Καπνού	1.000	500	
Σύνολο	1.000	500	50%

Επομένως, η μείωση είναι μεγαλύτερη του 25% και ο παραγωγός εντάσσεται στο πρόγραμμα.

Πόσες συνολικές ενισχύσεις θα εισπράξει την τριετία 2011-2013;

Το συνολικό ποσό που θα εισπράξει θα είναι το μικρότερο που θα προκύψει όταν ληφθούν υπόψη και οι δύο προαναφερθέντες περιορισμοί:

Πίνακας 4.6: Περιορισμοί για τις άμεσες ενισχύσεις

	2011	2012	2013	2011-2013
1^{ος} Περιορισμός ($\leq 50\%$ της μείωσης των άμεσων ενισχύσεων μεταξύ 2009 και 2010)				$\leq 50\% * 500 \text{ €} =$ 250 €
2^{ος} Περιορισμός	$\leq 4.500 \text{ €}$	$\leq 3.000 \text{ €}$	$\leq 1.500 \text{ €}$	$\leq 9.000 \text{ €}$
Ποσό που θα εισπράξει την τριετία 2011-2013	250 + 250 + 250 = 750 €			

- Έστω ότι κάποιος καλλιεργεί μόνο καπνό και τα δικαιώματά του το 2009 είναι ίσα με 6.000 €:

Πίνακας 4.7: Μείωση ενισχύσεων παραγωγού καπνού

	Άμεσες Ενισχύσεις 2009 (€)	Άμεσες Ενισχύσεις 2010 (€)	Μεταβολή 2010/2009
Δικαιώματα Καπνού	6.000	3.000	
Σύνολο	6.000	3.000	50%

Επομένως, η μείωση είναι μεγαλύτερη του 25% και ο παραγωγός εντάσσεται στο πρόγραμμα.

Πόσες συνολικές ενισχύσεις θα εισπράξει την τριετία 2011-2013;

Το συνολικό ποσό που θα εισπράξει θα είναι το μικρότερο που θα προκύψει όταν ληφθούν υπόψη και οι δύο προαναφερθέντες περιορισμοί:

Πίνακας 4.8: Περιορισμοί για τις άμεσες ενισχύσεις

	2011	2012	2013	2011-2013
1^{ος} Περιορισμός ($\leq 50\%$ της μείωσης των άμεσων ενισχύσεων μεταξύ 2009 και 2010)				$\leq 50\% * 3.000 \text{ €}$ $= 1.500 \text{ €}$
2^{ος} Περιορισμός	$\leq 4.500 \text{ €}$	$\leq 3.000 \text{ €}$	$\leq 1.500 \text{ €}$	$\leq 9.000 \text{ €}$
Ποσό που θα εισπράξει την τριετία 2011-2013	$1.500 + 1.500 + 1.500 = 4.500 \text{ €}$			

Ενδιαφέρον παρουσιάζει επίσης η σύγκριση μεταξύ των ‘παλιών’ ενισχύσεων – αυτών που θα εισέπραττε ο παραγωγός με βάση τα ιστορικά του δικαιώματα και εάν δεν είχε εφαρμοσθεί η μεταφορά μέρους των πόρων στον Β΄ Πυλώνα – και των εισπράξεων του από άμεσες ενισχύσεις την τριετία 2001-2013. Η σύγκριση αυτή φαίνεται στα παρακάτω παραδείγματα:

1. Έστω ότι ένας παραγωγός καλλιεργεί αποκλειστικά καπνό και το 2009 εισπράττει 6.000 € άμεσες ενισχύσεις.

Πίνακας 4.9: Εισπράξεις από άμεσες ενισχύσεις την τριετία 2011-2013 (€)

	Εάν δεν υπήρχε η μεταφορά πόρων στον Β΄ Πυλώνα [A]	Το ισχύον σύστημα		
		Το 50% των ‘παλιών’ ενισχύσεων	Η φθίνουσα κατ’ αποκοπήν ενίσχυση	Σύνολο [B]
2011	6.000	3.000	1.500	4.500
2012	6.000	3.000	1.500	4.500
2013	6.000	3.000	1.500	4.500
Σύνολο	18.000	9.000	4.500	13.500
	100%			75,0%

2. Έστω ότι ένας παραγωγός καλλιεργεί αποκλειστικά καπνό και το 2009 εισπράττει 18.000 € άμεσες ενισχύσεις.

Πίνακας 4.10: Εισπράξεις από άμεσες ενισχύσεις την τριετία 2011-2013 (€)

Εάν δεν υπήρχε η μεταφορά πόρων στον Β΄ Πυλώνα [Α]		Το ισχύον σύστημα		
		Το 50% των παλιών ενισχύσεων	Η φθίνουσα κατ' αποκοπήν ενίσχυση	Σύνολο [Β]
2011	18.000	9.000	4.500	13.500
2012	18.000	9.000	3.000	12.000
2013	18.000	9.000	1.500	10.500
Σύνολο	54.000 100%	27.000	9.000	36.000 66,7%

3. Έστω ότι ένας παραγωγός καλλιεργεί αποκλειστικά καπνό και το 2009 εισπράττει 25.000 € άμεσες ενισχύσεις.

Πίνακας 4.11: Εισπράξεις από άμεσες ενισχύσεις την τριετία 2011-2013 (€)

Εάν δεν υπήρχε η μεταφορά πόρων στον Β΄ Πυλώνα [Α]		Το ισχύον σύστημα		
		Το 50% των παλιών ενισχύσεων	Η φθίνουσα κατ' αποκοπήν ενίσχυση	Σύνολο [Β]
2011	25.000	12.500	4.500	17.000
2012	25.000	12.500	3.000	15.500
2013	25.000	12.500	1.500	14.000
Σύνολο	75.000 100%	37.500	9.000	46.500 62,0%

Γενικότερα, επομένως, με βάση τις νέες ρυθμίσεις του ‘διαγνωστικού ελέγχου’ της ΚΑΠ, το συνολικό ποσό της ενίσχυσης που θα εισπράξει ένας παραγωγός την τριετία 2011, 2012 και 2013 θα είναι αντιστρόφως ανάλογο του συνολικού ποσού που εισπράττει σήμερα. Ειδικότερα, εάν υποτεθεί ότι ένας

καπνοπαραγωγός καλλιεργεί μόνο καπνό, τότε ανάλογα με το ύψος των άμεσων ενισχύσεων που εισπράττει σήμερα, οι ενισχύσεις της τριετίας 2011-2013 θα είναι (Μπουρδάρης, 2008):

Πίνακας 4.12:

Σημερινά Δικαιώματα	Εισπράξεις τριετίας 2011-2013
Μέχρι 6.000 €	Τουλάχιστον το 75% των παλιών ενισχύσεων
6.000 € - 18.000 €	75% - 66% των παλιών ενισχύσεων
> 18.000 €	66% - 50% των παλιών ενισχύσεων

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5

Διαχρονική ανάλυση των στοιχείων του ΔΙΓΕΛΠ

Στο παρόν κεφάλαιο παρουσιάζονται ορισμένα βασικά διαρθρωτικά χαρακτηριστικά και οικονομικά αποτελέσματα των εξειδικευμένων καπνοπαραγωγικών εκμεταλλεύσεων από τη βάση δεδομένων του Δικτύου Λογιστικής Γεωργικής Πληροφόρησης (ΔΙΓΕΛΠ), γνωστού και ως RICA ή FADN (Τσιμπούκας, κ.ά., 1989-2003). Όπως είναι γνωστό, ένας από τους 18 τεχνικοοικονομικούς προσανατολισμούς (ΤΟΠ) των ελληνικών γεωργικών εκμεταλλεύσεων περιλαμβάνει τις εκμεταλλεύσεις που είναι εξειδικευμένες στον καπνό. Τα στοιχεία αυτά αναφέρονται στη δεκαπενταετία 1989-2003, δηλαδή σε ολόκληρη τη χρονική περίοδο για την οποία υπάρχουν επεξεργασμένα στοιχεία του ΔΙΓΕΛΠ μέχρι σήμερα. Πρόκειται για μια περίοδο αρκετά μεγάλη, κατά τη διάρκεια της οποίας, όπως ήδη έχει αναφερθεί, συνέβησαν σημαντικές αλλαγές στο καθεστώς πολιτικής για την καλλιέργεια του καπνού. Επομένως, η ανάλυση αυτή μπορεί να αποκαλύψει εξαιρετικά διαφωτιστικές πληροφορίες για την πορεία της εν λόγω καλλιέργειας στη χώρα μας μέσα σ' ένα έντονα μεταβαλλόμενο πλαίσιο αγροτικής πολιτικής αλλά και ραγδαίων διεθνών εξελίξεων.

Υπενθυμίζεται ότι τα στοιχεία του ΔΙΓΕΛΠ προκύπτουν από αντιπροσωπευτικό δείγμα εκμεταλλεύσεων απ' όλη τη χώρα. Η δειγματοληψία πραγματοποιείται σε τέσσερα μεγάλα γεωγραφικά διαμερίσματα:

«450»: Μακεδονία και Θράκη

«460»: Ήπειρος, Νησιά Ιονίου και Πελοπόννησος

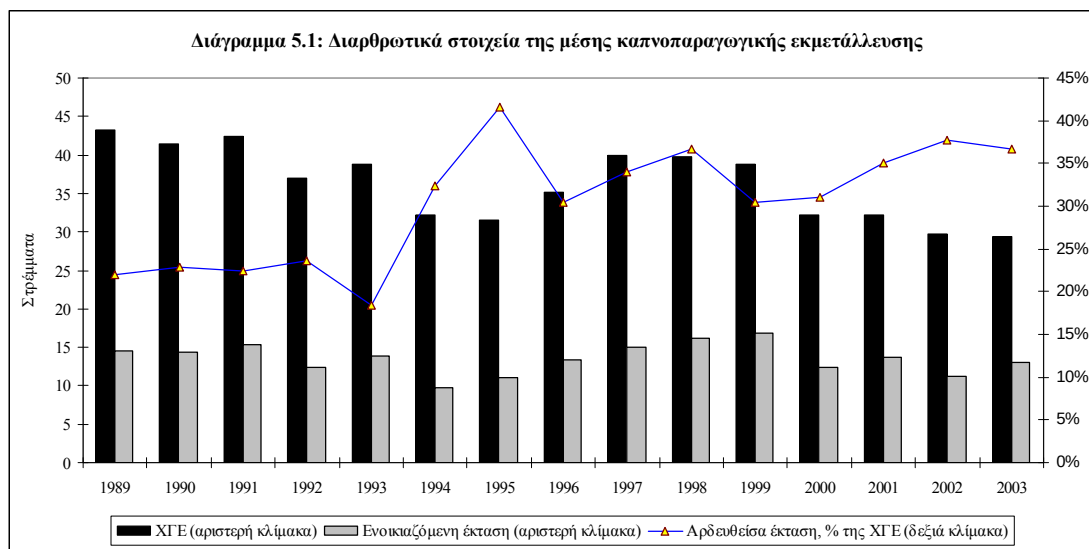
«470»: Θεσσαλία

«480»: Στερεά Ελλάδα, Κρήτη και Νησιά Αιγαίου

Επειδή από την περιφέρεια «460» ο αριθμός των εκμεταλλεύσεων του δείγματος στον ΤΟΠ του καπνού είναι πάρα πολύ χαμηλός έως μηδενικός, στην ανάλυσή μας αναφερόμαστε μόνο στις υπόλοιπες τρεις περιφέρειες, δηλαδή στις: Μακεδονία-Θράκη, Θεσσαλία και Στερεά Ελλάδα, καθώς στην Κρήτη και στα Νησιά του Αιγαίου ουσιαστικά δεν υπάρχουν καπνοπαραγωγικές εκμεταλλεύσεις.

Η μέση καπνοπαραγωγική εκμετάλλευση καλλιεργεί συνολική έκταση, η οποία ελάχιστα διαφέρει από τη μέση εκμετάλλευση της χώρας. Ειδικότερα, κατά την

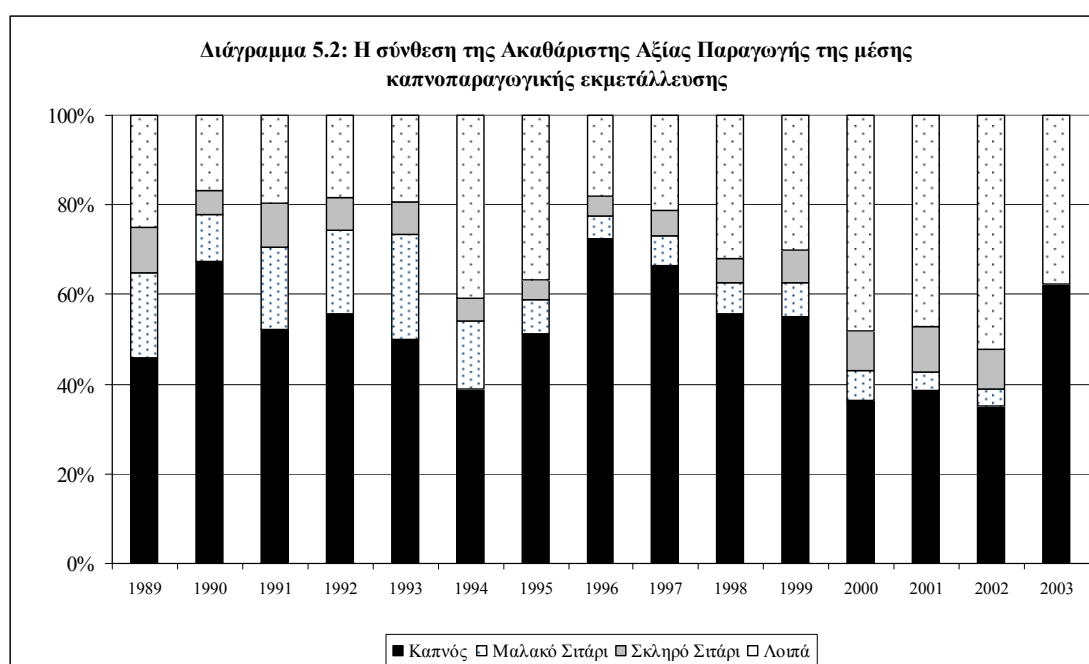
περίοδο 1989-1993 η χρησιμοποιούμενη γεωργική έκταση (ΧΓΕ) της μέσης καπνοπαραγωγικής εκμετάλλευσης, από 43 περίπου στρέμματα μειώνεται σε 37-39 στρέμματα (διάγραμμα 5.1). Στη συνέχεια, η ΧΓΕ μειώνεται στα 32 στρέμματα το 1994-1995 για να αυξηθεί και πάλι στα 40 στρέμματα στα τέλη της δεκαετίας του '90. Από το 2000 αρχίζει μια πορεία συρρίκνωσης, που καταλήγει στα 29 στρέμματα το 2003.

Οι αυξομειώσεις αυτές της καλλιεργούμενης έκτασης συνοδεύονται από αξιοσημείωτες μεταβολές της ενοικιαζόμενης έκτασης της μέσης εκμετάλλευσης. Έτσι, μέχρι το 1995 η ενοικιαζόμενη έκταση αντιπροσωπεύει περίπου το 1/3 της καλλιεργούμενης έκτασης, ακολουθώντας σχεδόν παράλληλη πορεία μ' αυτήν ως προς τις αυξομειώσεις της. Μετά το 1996 όμως, το ποσοστό της ενοικιαζόμενης αυξάνεται στο επίπεδο του 38%-44% (διάγραμμα 5.1).

Ενδιαφέρουσα είναι και πορεία μεταβολής των αρδευόμενων εκτάσεων. Στα πρώτα χρόνια της εξεταζόμενης περιόδου οι αρδευόμενες εκτάσεις αντιπροσώπευαν περίπου το 23% των καλλιεργούμενων εκτάσεων. Μετά το 1993 παρατηρείται μια απότομη άνοδος του ποσοστού αυτού, που φθάνει σε 40% το 1995, ενώ στη συνέχεια διακυμαίνεται μεταξύ 30% και 38% (διάγραμμα 5.1). Αξιοσημείωτη είναι η διαπίστωση στις δύο από τις τρεις χρονικές περιόδους στις οποίες το ποσοστό των αρδευόμενων εκτάσεων αυξάνεται, μειώνεται η συνολικά καλλιεργούμενη έκταση των καπνοπαραγωγικών εκμεταλλεύσεων (1993-1995 και 1999-2003).

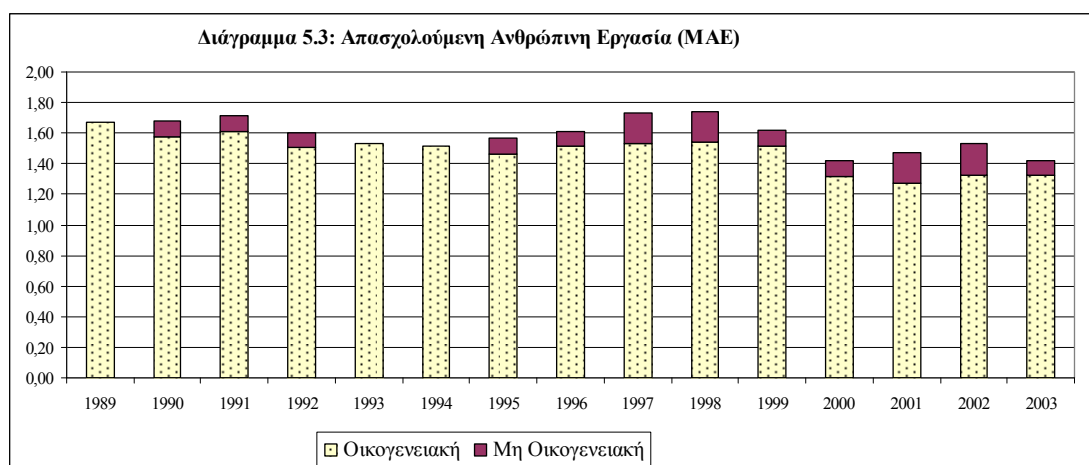
Οι μεταβολές αυτές στις καλλιεργούμενες εκτάσεις συνοδεύονται από έντονες μεταβολές στο ποσοστό συμμετοχής της καπνοκαλλιέργειας στη συνολική ακαθάριστη αξία παραγωγής (ΑΑΠ) της μέσης καπνοπαραγωγικής εκμετάλλευσης (διάγραμμα 5.2). Μέσα σε κάθε μία από τις υποπεριόδους που εξετάζουμε, εμφανίζονται έντονες διακυμάνσεις, με τον καπνό να συμβάλλει από 35%-40% έως 65%-70% στην ΑΑΠ. Το μαλακό σιτάρι μειώνεται διαχρονικά, μέχρι που εξαφανίζεται το 2003, ενώ το σκληρό σιτάρι, παρόλο που διατηρεί με αυξομειώσεις ένα ποσοστό 5%-10%, τελικά εξαφανίζεται το 2003. Στα 'λοιπά' περιλαμβάνονται άλλοι κλάδοι παραγωγής, όπως ο αραβόσιτος, το βαμβάκι και η κτηνοτροφία.

Δεν φαίνεται να υπάρχει κάποια ισχυρή συσχέτιση μεταξύ της μεταβολής της ΧΓΕ και της αντίστοιχης της συμβολής του καπνού στην ΑΑΠ της μέσης εκμετάλλευσης. Προφανώς, οι εκμεταλλεύσεις ακολουθούν ένα συγκεκριμένο καλλιεργητικό σχέδιο λαμβάνοντας κάθε χρόνο υπόψη μια σειρά παραγόντων, μεταξύ των οποίων εξέχουσα θέση καταλαμβάνουν οι τιμές και οι επιδοτήσεις για κάθε καλλιέργεια.

Αντίθετα, μια σχετική ομοιότητα ως προς τις αυξομειώσεις με την καλλιεργούμενη έκταση της μέσης εκμετάλλευσης, παρουσιάζει η συνολικά απασχολούμενη ανθρώπινη εργασία (διάγραμμα 5.3). Ειδικότερα, σε όλη την εξεταζόμενη περίοδο η μέση εκμετάλλευση απασχολεί τουλάχιστον 1,40 μονάδες

ανθρώπινης εργασίας (ΜΑΕ)¹, γεγονός που καταδεικνύει τις μεγάλες απαιτήσεις της καπνοκαλλιέργειας σε ανθρώπινη εργασία. Οι εκμεταλλεύσεις στηρίζονται κατά κύριο λόγο στην εργασία που προσφέρουν τα ίδια τα μέλη τους, αφού η μη οικογενειακή εργασία συνεισφέρει μόλις από 0% μέχρι 6% στις συνολικές απαιτήσεις σε εργασία μέχρι το 1996, και από 6% έως 14% μετά το 1997.

Αξίζει να σημειωθεί ότι μέχρι τα τέλη της δεκαετίας του '90, οι εκμεταλλεύσεις χρησιμοποιούν και ξένη εργασία κυρίως όταν επεκτείνουν την καλλιεργούμενη έκτασή τους, όπως π.χ. φαίνεται καθαρά τις περιόδους 1990-1991 και 1997-1999, ενώ όταν συρρικνώνεται το μέγεθός τους χρησιμοποιούν αποκλειστικά οικογενειακή εργασία, όπως τη διετία 1993-1994 (διαγράμματα 5.1 και 5.3). Από τα ίδια διαγράμματα φαίνεται καθαρά ότι από το 2000, ενώ η συνολική απασχόληση έχει μειωθεί τουλάχιστον κατά 0,2 ΜΑΕ συγκριτικά με την προηγούμενη περίοδο (δηλαδή κατά 47 ημερομίσθια το χρόνο) και η καλλιεργούμενη έκταση συρρικνώνεται, τα ποσοστά της μη οικογενειακής εργασίας παραμένουν σημαντικά.

Ως προς τα οικονομικά αποτελέσματα των εκμεταλλεύσεων, η ανάλυση που ακολουθεί, εστιάζει αφενός στην έννοια της οικονομικής βιωσιμότητας και αφετέρου στα επιμέρους στοιχεία του γεωργικού εισοδήματος. Ειδικότερα, η έννοια της *οικονομικής βιωσιμότητας* προσδιορίζεται με τον 'κλασικό' τρόπο, δηλαδή ως σύγκριση της 'αμοιβής' των οικογενειακών παραγωγικών συντελεστών μίας γεωργικής εκμετάλλευσης με τη μέση αμοιβή των εργαζομένων στους

¹ Η ΜΑΕ είναι ένα ισοδύναμο ανθρωποέτος πλήρους απασχόλησης και αντιστοιχεί σε 1.750 ώρες εργασίας ή 233 ημερομίσθια ετησίως.

εξωγεωργικούς τομείς της οικονομίας. Έτσι, μια εκμετάλλευση θεωρείται βιώσιμη εάν το γεωργικό οικογενειακό της εισόδημα (ΓΟΕ) ανά πλήρως απασχολούμενο μέλος της στην εκμετάλλευση (οι πραγματικά απασχολούμενες ΜΑΕ της οικογένειας εντός της εκμετάλλευσης) είναι τουλάχιστον ίσο με το 'Εισόδημα Αναφοράς'. Το τελευταίο προσδιορίζεται κάθε χρόνο από τα Υπουργεία Οικονομίας και Αγροτικής Ανάπτυξης ως η μέση αμοιβή ενός εργαζόμενου στον δευτερογενή και τριτογενή τομέα της οικονομίας.

Από την άλλη πλευρά, όπως για όλες τις οικογενειακές γεωργικές εκμεταλλεύσεις, έτσι και για τις καπνοπαραγωγικές εξαιρετικά διαφωτιστική μπορεί να αποδειχθεί η ανάλυση της διαχρονικής πορείας του ΓΟΕ. Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει η ανάλυση του οικονομικού αυτού δείκτη, τόσο στο σύνολό του, όσο και στα δύο επιμέρους συστατικά του στοιχεία, *το εισόδημα που αποκομίζει μια εκμετάλλευση απ' την αγορά*, δηλ. το εισόδημα από την πώληση του προϊόντος στην εμπορική του αξία, και *τις επιδοτήσεις*. Κατ' αυτόν τον τρόπο διαπιστώνεται ποια είναι η συμβολή της εκάστοτε ασκούμενης αγροτικής πολιτικής στο επιτυγχανόμενο οικονομικό αποτέλεσμα των εκμεταλλεύσεων. Όπως είναι γνωστό, το ΓΟΕ ορίζεται ως:

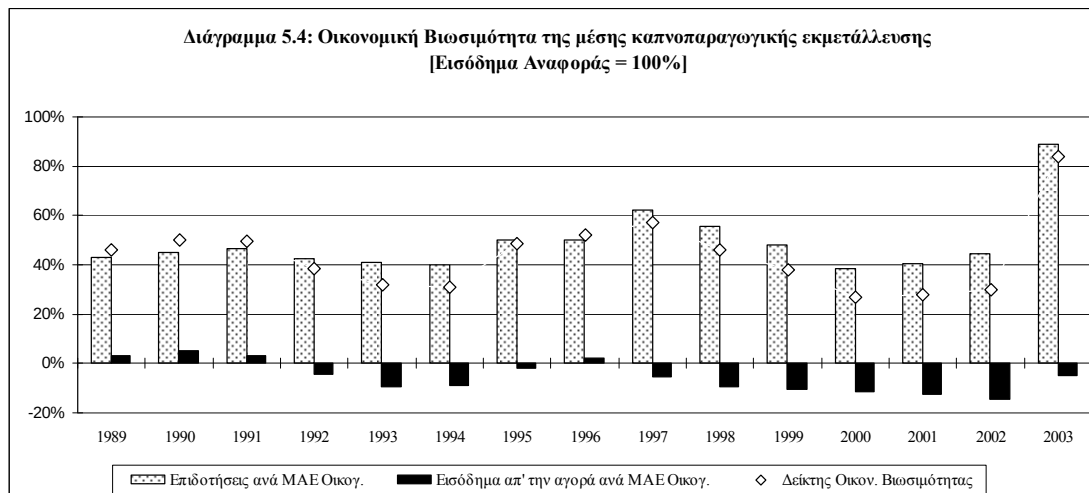
$$\text{ΓΟΕ} = [\text{Ακαθάριστη Πρόσοδος}] - \text{Εμφανείς Δαπάνες}$$

$$\text{ΓΟΕ} = [\text{Ακαθάριστη Αξία Παραγωγής} + \text{Επιδοτήσεις}] - \text{Εμφανείς Δαπάνες}$$

$$\text{ΓΟΕ} = \text{Ακαθάριστη Αξία Παραγωγής} - \text{Εμφανείς Δαπάνες} + \text{Επιδοτήσεις}$$

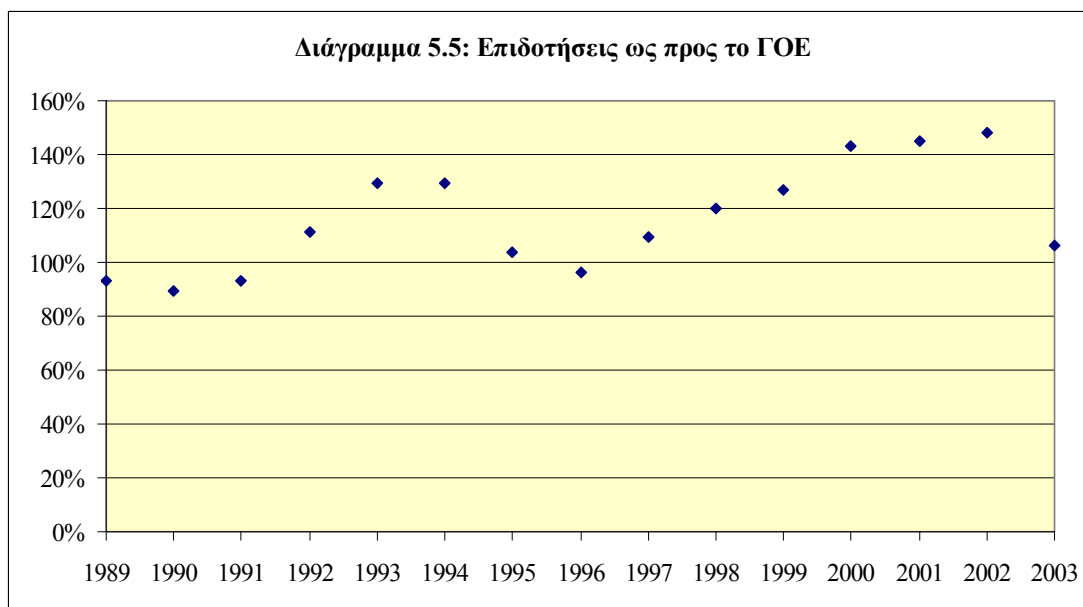
$$\text{ΓΟΕ} = \text{Εισόδημα απ' την Αγορά} + \text{Επιδοτήσεις}$$

Όπως παρατηρούμε στο διάγραμμα 5.4, ο δείκτης οικονομικής βιωσιμότητας της μέσης καπνοπαραγωγικής εκμετάλλευσης κυμαίνεται, στο μεγαλύτερο μέρος της εξεταζόμενης περιόδου, σε ιδιαίτερα χαμηλά επίπεδα. Εκτός από την περίοδο 1995-1997, που παρουσιάζει ελαφρά ανοδικές τάσεις και ξεπερνά το 50%, στα υπόλοιπα χρόνια βρίσκεται πολύ πιο χαμηλά, φθάνοντας μάλιστα και στο 27%. Αυτό βέβαια σημαίνει ότι η μέση εξειδικευμένη καπνοπαραγωγική εκμετάλλευση εξασφαλίζει για τα εργαζόμενα μέλη της εισόδημα που είναι λιγότερο από το μισό του μέσου εισοδήματος των εργαζομένων στους άλλους τομείς της οικονομίας. Εντύπωση προξενεί η απότομη άνοδος του δείκτη το 2003 στο επίπεδο του 84%, που αποτελεί μια από τις τελευταίες 'αναλαμπές' πριν την εφαρμογή της τελευταίας μεταρρύθμισης της ΚΑΠ.

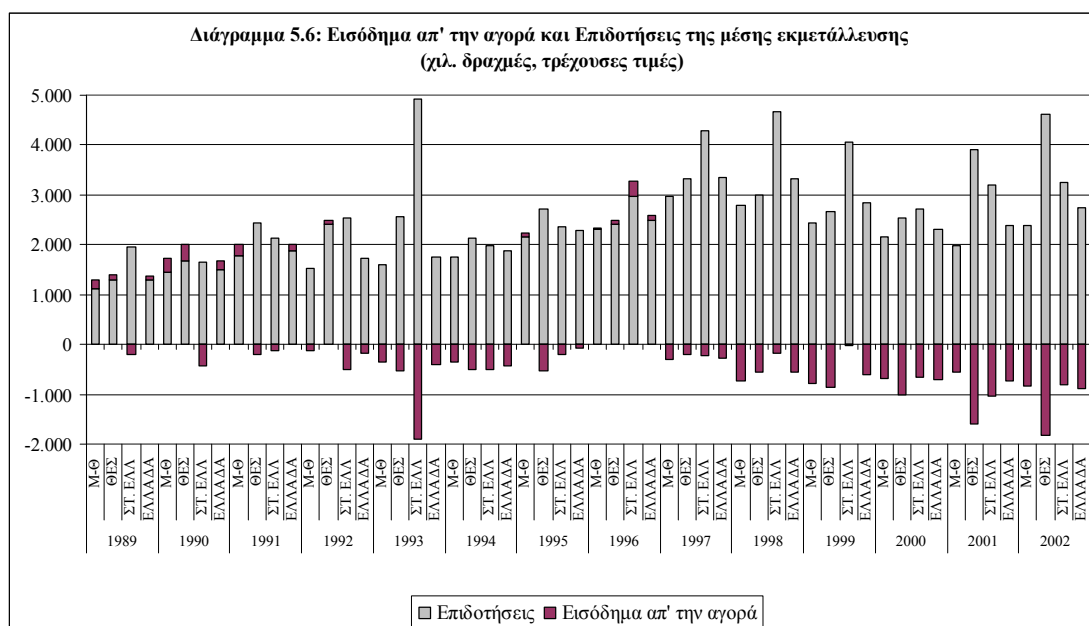

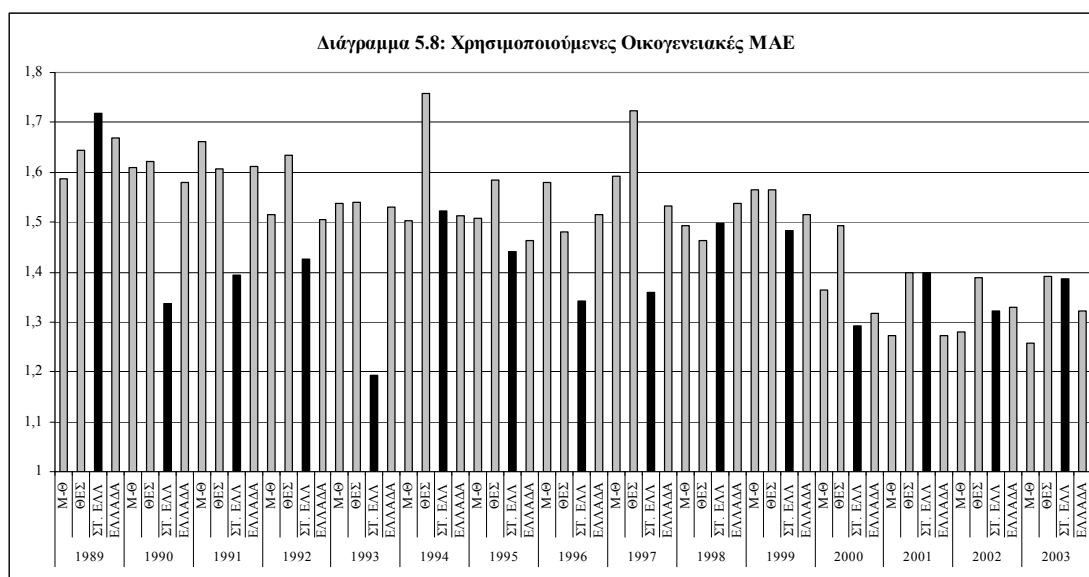
Στο ίδιο διάγραμμα βλέπουμε τα δύο συστατικά στοιχεία του δείκτη της οικονομικής βιωσιμότητας. Ειδικότερα, σε κάθε έτος, το ΓΟΕ προκύπτει ως άθροισμα του εισοδήματος απ' την αγορά και των επιδοτήσεων. Για να συγκρίνουμε αυτά τα οικονομικά μεγέθη με το Εισόδημα Αναφοράς, τα έχουμε διαιρέσει με τις πραγματικά απασχολούμενες ΜΑΕ της οικογένειας εντός της εκμετάλλευσης. Έτσι, παρατηρούμε ότι μόνο στα τέσσερα από τα δεκαπέντε χρόνια που εξετάζουμε το εισόδημα απ' την αγορά ξεπερνά ελάχιστα το μηδέν, ενώ στα υπόλοιπα έντεκα χρόνια είναι από λίγο έως αρκετά αρνητικό. Αυτό σημαίνει ότι, κατά κανόνα, τα έσοδα από την πώληση των προϊόντων της εκμετάλλευσης στην εμπορική αξία τους είναι χαμηλότερα από τις εμφανείς δαπάνες της εκμετάλλευσης, δηλαδή όλες τις καταβαλλόμενες σε χρήμα παραγωγικές δαπάνες σύν τις δαπάνες για την αντικατάσταση του φθαρέντος κεφαλαίου (αποσβέσεις). Παράλληλα όμως, μέσω της ασκούμενης αγροτικής πολιτικής, οι χορηγούμενες επιδοτήσεις υπεραντισταθμίζουν το αρνητικό αυτό οικονομικό αποτέλεσμα από την αγορά, διαμορφώνοντας τον δείκτη οικονομικής βιωσιμότητας στα επίπεδα που προαναφέρθηκαν.

Η ίδια διαπίστωση προκύπτει κι από το διάγραμμα 5.5, όπου απεικονίζονται οι χορηγούμενες επιδοτήσεις ως ποσοστό του ΓΟΕ. Έτσι, στα έντεκα από τα δεκαπέντε χρόνια της εξεταζόμενης περιόδου οι επιδοτήσεις ξεπερνούν το 100% του γεωργικού οικογενειακού εισοδήματος, προσεγγίζοντας μάλιστα το 150% το 2002!.

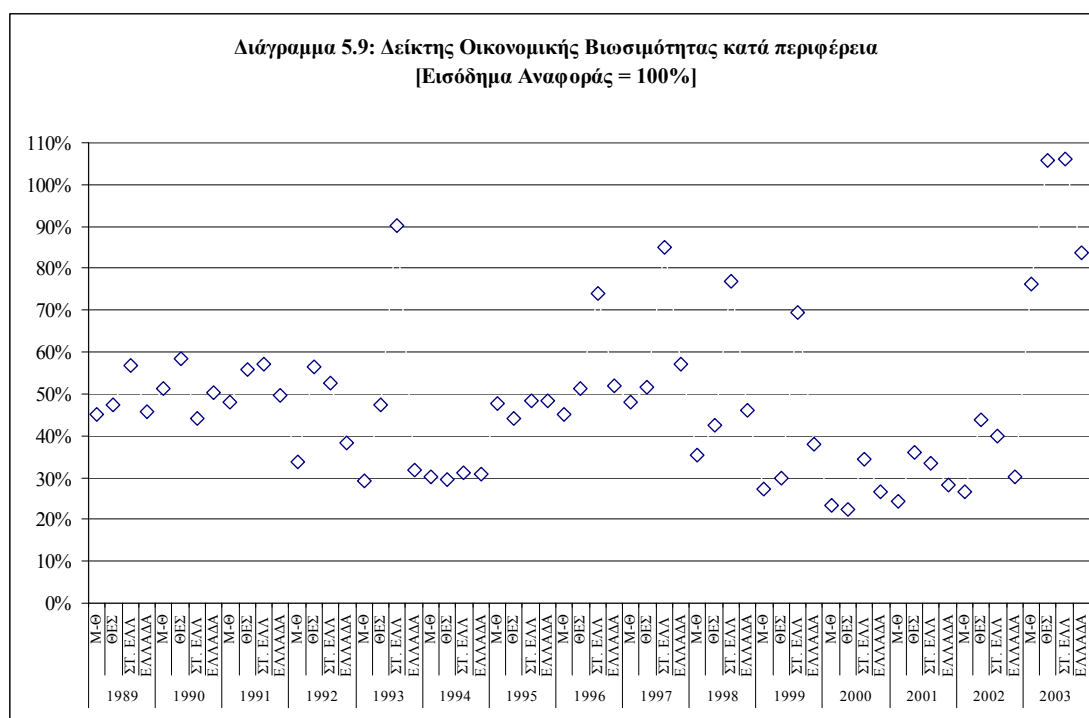

Η ανάλυση των ίδιων στοιχείων σε περιφερειακό επίπεδο αποκαλύπτει ενδιαφέρουσες διαφοροποιήσεις μεταξύ των τριών περιφερειών με εκμεταλλεύσεις εξειδικευμένες στον καπνό, δηλ. εκμεταλλεύσεις που ανήκουν στον ΤΟΠ του καπνού. Παρατηρούμε κατ' αρχάς ότι σε όλες τις περιφέρειες το εισόδημα των εκμεταλλεύσεων απ' την αγορά είναι αρνητικό, εκτός ελαχίστων εξαιρέσεων, όπως τα έτη 1989-1990 και 1994 (διάγραμμα 5.6). Αντίθετα, οι επιδοτήσεις ήταν πάντοτε πολύ υψηλές, με ποτέλεσμα το ΓΟΕ να διαμορφώνεται σε θετικά επίπεδα (διάγραμμα 5.7).

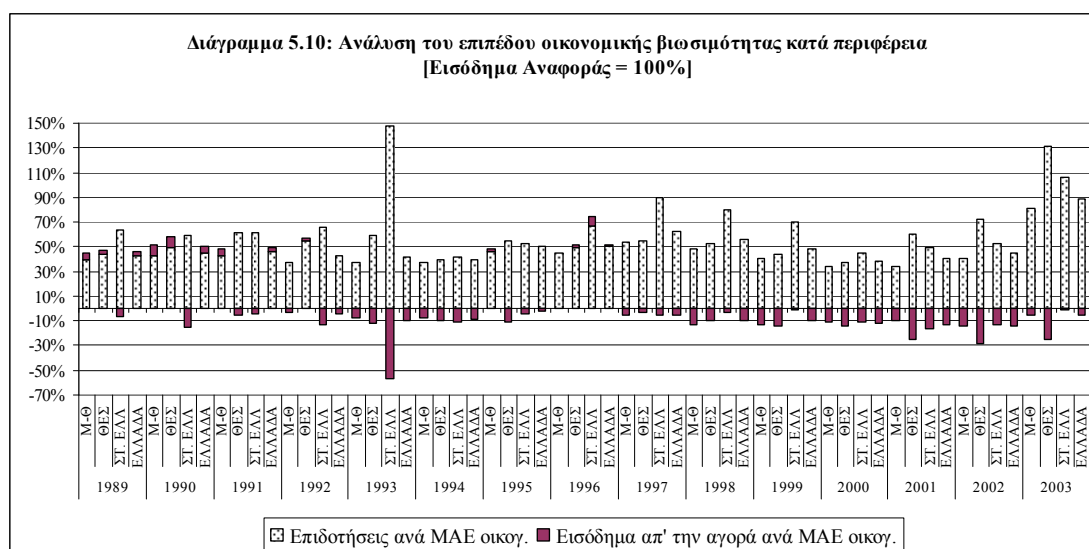

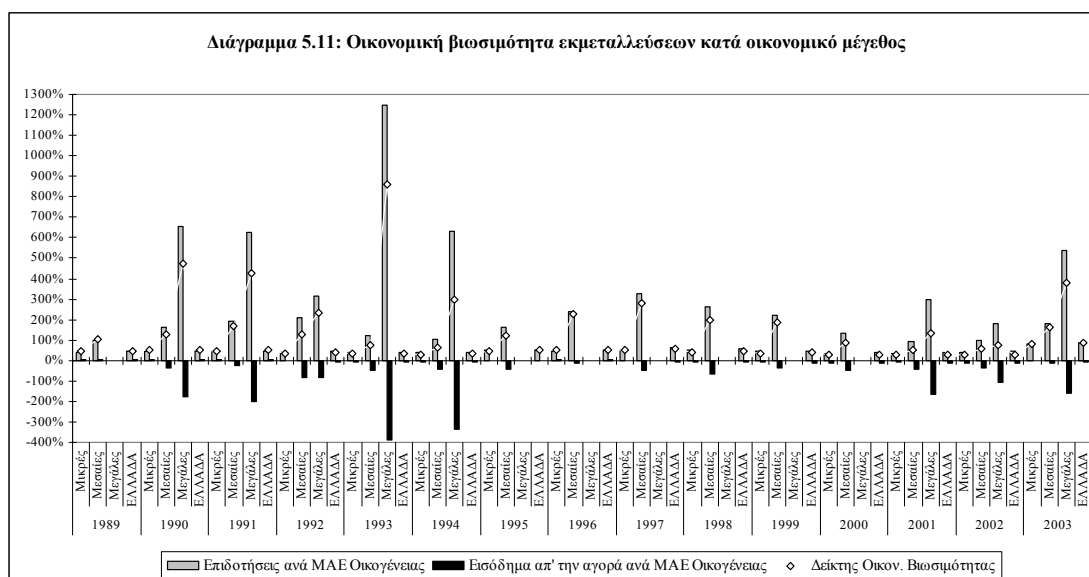
Ως αποτέλεσμα των παραπάνω μεγεθών, το ΓΟΕ ανά απασχολούμενες οικογενειακές ΜΑΕ σε σχέση με το Εισόδημα Αναφοράς, δηλαδή ο δείκτης οικονομικής βιωσιμότητας, εμφανίζει έντονες διακυμάνσεις (διάγραμμα 5.9). Εκτός από το 2003 που παρατηρείται μια αισθητή βελτίωση του επιπέδου οικονομικής βιωσιμότητας των εκμεταλλεύσεων σε όλες τις περιφέρειες, καθ' όλη την υπόλοιπη περίοδο ο δείκτης βιωσιμότητας κυμαίνεται σε πολύ χαμηλά επίπεδα. Εξάιρεση αποτελεί η Στερεά Ελλάδα η οποία, ιδιαίτερα την περίοδο 1996-2000, επιτυγχάνει επίπεδο οικονομικής βιωσιμότητας της τάξης του 70%-90%.

Σαφέστερη εικόνα ως προς τη διαμόρφωση του δείκτη οικονομικής βιωσιμότητας μάς δίνει η ανάλυση του ΓΟΕ στα δύο συστατικά του στοιχεία, το καθένα από τα οποία έχει διαιρεθεί με τις ΜΑΕ της οικογένειας εντός της εκμετάλλευσης και εκφράζεται ως ποσοστό του Εισοδήματος Αναφοράς (διάγραμμα 5.10). Φαίνεται καθαρά το μηδενικό ή αρνητικό εισόδημα απ' την αγορά στην πλειονότητα των περιπτώσεων, καθώς και οι υψηλές επιδοτήσεις. Η Στερεά Ελλάδα είναι σίγουρα η πιο ευνοημένη από πλευράς επιδοτήσεων ανά ΜΑΕ οικογένειας, με δεύτερη τη Θεσσαλία και τελευταία τη Μακεδονία-Θράκη.

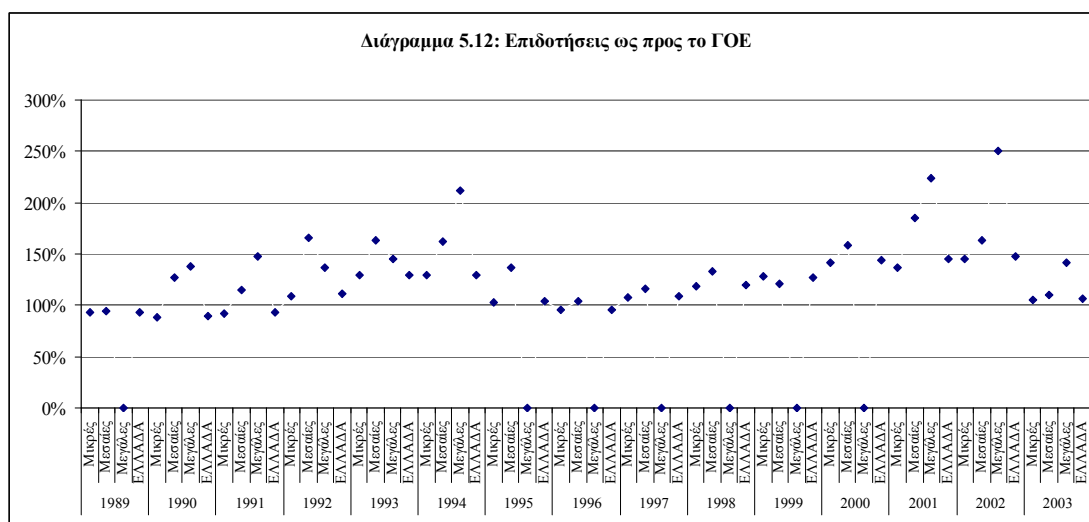

Ακόμα όμως πίο εντυπωσιακές είναι οι διαφορές μεταξύ των εκμεταλλεύσεων που ανήκουν σε διαφορετικά οικονομικά μεγέθη. Μπορούμε να ομαδοποιήσουμε τις εκμεταλλεύσεις του ΔΙΓΕΛΠ σε τάξεις οικονομικού μεγέθους, τις ‘μικρές’ με οικονομικό μέγεθος 2 έως 16 EMM, τις ‘μεσαίες’ με οικονομικό μέγεθος 16 έως 40 EMM και τις ‘μεγάλες’, με οικονομικό μέγεθος μεγαλύτερο των 40 EMM. Παρότι τα στοιχεία για τις μεγάλες εκμεταλλεύσεις είναι διαθέσιμα για οκτώ από τα δεκαπέντε χρόνια, από την ανάλυση προκύπτουν πολύ ενδιαφέρουσες διαπιστώσεις (διάγραμμα 5.10). Κατ’ αρχάς, εμφανίζονται έντονες διαχρονικές διακυμάνσεις στο επίπεδο οικονομικής βιωσιμότητας των εκμεταλλεύσεων. Όλες οι κατηγορίες εκμεταλλεύσεων επιτυγχάνουν αρνητικό εισόδημα απ’ την αγορά, το οποίο μάλιστα είναι αντιστρόφως ανάλογο του μεγέθους της εκμετάλλευσης, εκτός ελαχίστων εξαιρέσεων όπως στο 1989, που το μέγεθος αυτό είναι ελάχιστα ανώτερο του μηδενός. Αντίθετα, όλες οι εκμεταλλεύσεις εισπράττουν επιδοτήσεις, ανάλογες του οικονομικού τους μεγέθους.

Έτσι, η εικόνα των εκμεταλλεύσεων από πλευράς οικονομικής βιωσιμότητας είναι πολύ διαφοροποιημένη. Από την μια πλευρά, οι μικρές εκμεταλλεύσεις, από το 1989 μέχρι το 2002 επιτυγχάνουν επίπεδο βιωσιμότητας της τάξης του 25% - 49%, δηλαδή πάρα πολύ χαμηλό. Μόνο το 2003 καταφέρνουν να φθάσουν στο 79%. Από την άλλη, οι μεσαίου οικονομικού μεγέθους εκμεταλλεύσεις, βρίσκονται κάτω από το όριο της βιωσιμότητας τις περιόδους 1993-1994 και 2000-2002, με δείκτες βιωσιμότητας από 49% μέχρι 84%, ενώ για τα υπόλοιπα δέκα χρόνια ο δείκτης βιωσιμότητάς τους κυμαίνεται από 103% μέχρι 282%. Επομένως, κατά τα δύο τρίτα της εξεταζόμενης περιόδου φαίνεται να είχαν επιτύχει την οικονομική τους βιωσιμότητα, χωρίς όμως αυτό να σημαίνει ότι η βιωσιμότητά τους ήταν και μακροχρόνια εξασφαλισμένη, όπως δείχνουν οι έντονες αυτές διακυμάνσεις. Σε πολύ υψηλότερο επίπεδο διαμορφώνεται ο δείκτης οικονομικής βιωσιμότητας στις μεγάλου οικονομικού μεγέθους εκμεταλλεύσεις. Εκτός από δύο ακραίες τιμές του δείκτη (72% το 2002 και 861% το 1993), αυτός κυμαίνεται συνήθως από 134% έως 475%.

Βέβαια, οι δείκτες αυτοί, ακόμα κι αν παίρνουν τιμές μεγαλύτερες του 100%, δεν υποδηλώνουν τίποτα περισσότερο από την καθοριστική συμβολή των επιδοτήσεων στην επιβίωση των όλων των κατηγοριών εκμεταλλεύσεων, αφού αυτές αντιπροσωπεύουν ένα ποσοστό κατά κανόνα πολύ μεγαλύτερο του ίδιου του ΓΟΕ (διάγραμμα 5.12).

Τέλος, με βάση τα προαναφερθέντα στοιχεία, θα μπορούσε να ισχυρισθεί κάποιος ότι στο πλαίσιο της πολιτικής για τον καπνό, που ασκήθηκε καθ' όλη την εξεταζόμενη περίοδο, όλες οι εκμεταλλεύσεις, ακόμα και οι μεγάλοι οικονομικοί μεγέθους, παρότι γνώριζαν ότι είναι ζημιογόνες ως προς το εισόδημα που αποκομίζουν από την αγορά, συνέχισαν να καλλιεργούν και να παράγουν τον καπνό προκειμένου να εισπράξουν τις επιδοτήσεις, ένα σημαντικό ποσοστό των οποίων παρέμενε ως το 'καθαρό' οικονομικό τους αποτέλεσμα.

ΜΕΡΟΣ Β΄

Η επιτόπια έρευνα

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 6

Η επιτόπια έρευνα και τα αποτελέσματά της

6.1 Βασικά στοιχεία – Η ταυτότητα της έρευνας

Στόχος της επιτόπιας έρευνας είναι η διερεύνηση των αλλαγών που έχουν συμβεί στις καπνοπαραγωγικές εκμεταλλεύσεις μετά την πρόσφατη μεταρρύθμιση της ΚΑΠ. Περιοχή μελέτης αποτελούν τρεις ‘κλασικές’ καπνοπαραγωγικές περιοχές της χώρας, οι νομοί Αιτωλοακαρνανίας, Καρδίτσας και Κιλκίς. Η έρευνα διεξήχθη σε 500 καπνοπαραγωγικές εκμεταλλεύσεις των νομών αυτών, σε δύο χρονικές περιόδους. Αρχικά, πραγματοποιήθηκε αναλυτική καταγραφή όλων των διαρθρωτικών μεγεθών, των τεχνικοοικονομικών δεδομένων και των οικονομικών αποτελεσμάτων των εν λόγω εκμεταλλεύσεων για το 2005, το τελευταίο έτος πριν της εφαρμογή της πρόσφατης μεταρρύθμισης. Επιπρόσθετα, καταγράφηκαν αναλυτικά οι εξωγεωργικές απασχολήσεις και τα εισοδήματα των μελών των αγροτικών αυτών νοικοκυριών. Οι ίδιες εργασίες επαναλήφθηκαν στο ίδιο ακριβώς δείγμα και για το 2006. Επιπρόσθετες – πιο συνοπτικές – πληροφορίες συγκεντρώθηκαν για τις ίδιες εκμεταλλεύσεις για τα έτη 2007 και 2008. Κατ’ αυτόν τον τρόπο, σχηματίζεται μια σαφής εικόνα για τη διαχρονική εξέλιξη της πορείας των καπνοπαραγωγικών εκμεταλλεύσεων και τις πρώτες επιπτώσεις της μεταρρύθμισης αυτής σε τρεις καπνοπαραγωγικές περιοχές της χώρας.

Όπως φαίνεται στον πίνακα 6.1, στους τρεις νομούς υπήρχαν συνολικά 11.698 δικαιούχοι καπνοπαραγωγοί, οι οποίοι εμφανίζουν πολύ μεγάλη γεωγραφική συγκέντρωση, με το νομό Αιτωλοακαρνανίας να συγκεντρώνει το 81% του συνόλου και τους νομούς Κιλκίς και Καρδίτσας το υπόλοιπο 19%. Πολύ μεγάλη συγκέντρωση παρατηρείται και στις διάφορες ποικιλίες που καλλιεργούνται, με τα ‘Βιρτζίνια’ να αντιπροσωπεύουν το 60,1% του συνόλου. Από τις υπόλοιπες ποικιλίες, αξιόλογα ποσοστά εμφανίζουν η ‘Κατερίνης Σ79’ (με παρουσία σε Αιτ/νία και Κιλκίς), ο ‘Μπασμάς’ (σε Κιλκίς και Αιτ/νία) και τα ‘Μυρωδάτα Αγρινίου’ που συναντώνται μόνο στην Αιτ/νία. Σχεδόν μηδενική είναι η παρουσία των ποικιλιών ‘Κατερίνης’, ‘Ελασσόνας’ και ‘Μπέρλεϊ’.

Πίνακας 6.1: Κατανομή δικαιούχων καπνοπαραγωγών κατά ποικιλία καπνού και κατά νομό

Ποικιλία Καπνού \ Περιοχή	Κιλκίς	Καρδίτσα	Αιτωλο- ακαρνανία	Σύνολο	%
Μπασμάς	529		660	1.189	10,2%
Κατερίνης	11		49	60	0,5%
Κατερίνης Σ79 - Κατερίνη	249	23	1.639	1.911	16,3%
Ελασσόνας		65		65	0,6%
Μυρωδάτα Αγρινίου			1.028	1.028	8,8%
Τσεμπέλια			407	407	3,5%
Μπέρλεϊ		7		7	0,1%
Βιρτζίνια	491	897	5.643	7.031	60,1%
Σύνολο	1.281	992	9.426	11.698	100,0%
(%)	11%	8%	81%	100%	

Από τους 11.698 δικαιούχους καπνοπαραγωγούς επιλέχθηκε με στρωματοποιημένη τυχαία δειγματοληψία ένα δείγμα 500 εκμεταλλεύσεων. Το 72% των εκμεταλλεύσεων του δείγματος προέρχεται από την Αιτ/νία, ενώ οι άλλοι δύο νομοί συμμετέχουν με 14% ο καθένας.

6.2 Τα αποτελέσματα της επιτόπιας έρευνας

6.2.1 Κλάδοι Παραγωγής και οικονομικά μεγέθη των εκμεταλλεύσεων

Η πρώτη σημαντική διαπίστωση αναφέρεται στην ουσιαστική εξαφάνιση της καπνοκαλλιέργειας στην περιοχή μελέτης, αφού μόλις άλλαξε η πολιτική για τον καπνό, από τις 500 εκμεταλλεύσεις του δείγματος, μόνον οι 9, δηλ. μόλις το 1,8%, συνέχισαν να τον καλλιεργούν! (πιν. 6.2). Από τις 9 αυτές εκμεταλλεύσεις απουσιάζει εντελώς η ποικιλία του Μπασμά.

Πίνακας 6.2: Κατανομή δείγματος εκμεταλλεύσεων κατά νομό, έτος και ποικιλία καπνού

		Βιρτζί νια	Κατε ρίνης	Μπασμ άς	Μυρωδ άτα	Τσεμπέ λια	Σύνολο	%
ΑΙΤΩΛ/ΝΙΑ	2005	279	25	18	30	8	360	72%
	2006		1		2	3	6	
ΚΑΡΔΙΤΣΑ	2005	66	4				70	14%
	2006	2					2	
ΚΙΛΚΙΣ	2005	49	8	13			70	14%
	2006		1				1	
ΣΥΝΟΛΟ	2005	394	37	31	30	8	500	100%
	2006	2	2		2	3	9	

Οι εκμεταλλεύσεις κατά μέσο όρο μείωσαν την καλλιεργούμενη έκτασή τους κατά 6,7%, από 53,2 στρ. σε 49,6 στρ. (πίν. 6.3). Η πιο ουσιαστική αλλαγή στο καλλιεργητικό σχήμα των εκμεταλλεύσεων μεταξύ 2005 και 2006 είναι η εξάλειψη της καλλιέργειας του καπνού και η επέκταση μίας σειράς άλλων καλλιεργειών, με σημαντικότερες το βαμβάκι (+10,0%), το σκληρό και μαλακό σιτάρι (+24,9%), τη μηδική (+44,8%) και τα λοιπά ξηρικά σιτηρά (+55,7%). Ο αραβόσιτος και η ελαιοκαλλιέργεια ουσιαστικά δεν μεταβλήθηκαν. Γενικά, οι εκμεταλλεύσεις έκαναν μια στροφή προς πιο ξηρικές καλλιέργειες, καθώς το ποσοστό άρδευσης, ενώ εξακολουθεί να είναι υψηλό, μειώθηκε κατά έντεκα ποσοστιαίες μονάδες, από 72% σε 61%. Αξιοσημείωτη είναι η διαπίστωση ότι η αναλογία ιδιόκτητης/ενοικιαζόμενης έκτασης δεν μεταβλήθηκε, αφού το ποσοστό της ενοικιαζόμενης παρέμεινε αμετάβλητο στο επίπεδο του 41%.

Πίνακας 6.3: Η σύνθεση των καλλιεργειών στη μέση εκμετάλλευση του δείγματος (στρέμματα)

	2005	2006	2006/2005
Καπνός	12,1	0,2	-98,7%
Βαμβάκι	11,6	12,7	10,0%
Αραβόσιτος	6,3	6,4	0,9%
Ελιά	7,4	7,5	0,4%
Κηπευτικά-πεπονοειδή	0,9	1,2	31,2%
Μηδική	3,9	5,7	44,8%
Σκληρό & Μαλακό Σιτάρι	7	8,7	24,9%
Λοιπά ξηρικά σιτηρά	3,5	5,5	55,7%
Λοιπές καλλιέργειες	0,5	0,5	0,0%
Αγρανάπανση	0	1,3	100,0%
ΣΥΝΟΛΟ	53,2	49,6	-6,7%
Αρδευόμενη έκταση (% στη συνολική)	72%	61%	
Ενοικιαζόμενη έκταση (% στη συνολική)	41%	41%	

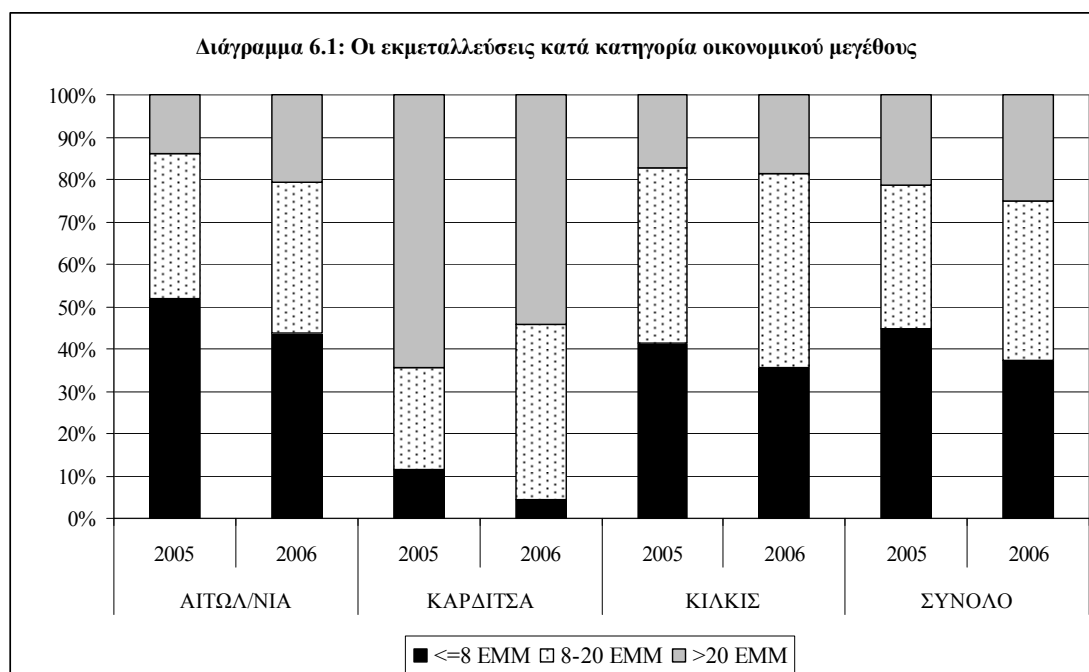
Από την άλλη πλευρά, πρέπει να σημειωθεί ότι οι αλλαγές στη σύνθεση των κλάδων παραγωγής αφορούν ουσιαστικά τη φυτική παραγωγή, δεδομένου ότι οι συνολικές ζωικές μονάδες ανά εκμετάλλευση παρέμειναν αμετάβλητες, ενώ σημειώθηκαν ελαφρές εσωτερικές ανακαταξίες στο ζωικό κεφάλαιο, με μικρή μείωση της βοοτροφίας (-12,5% σε ζωικές μονάδες), και μικρή αύξηση των αιγοπροβάτων (πίν. 6.4).

Πίνακας 6.4: Η σύνθεση του ζωικού κεφαλαίου στις εκμεταλλεύσεις του δείγματος (Ζ.Μ)

	2005	2006	2006/2005
Βοοειδή	0,8	0,7	-12,5%
Αιγοπρόβατα	2,0	2,1	3,6%
Χοίροι	0,1	0,1	0,0%
Σύνολο	2,8	2,8	-0,8%

Ενδιαφέροντα στοιχεία προκύπτουν από την ανάλυση των εκμεταλλεύσεων του δείγματος σε κατηγορίες οικονομικών μεγεθών. Στην παρούσα έρευνα οι εκμεταλλεύσεις χωρίστηκαν σε τρεις κατηγορίες, με βάση το οικονομικό τους μέγεθος το 2005. Πρόκειται για τις εκμεταλλεύσεις με οικονομικό μέγεθος έως και 8 EMM, οι οποίες στο εξής θα αποκαλούνται ‘μικρές’, τις εκμεταλλεύσεις με οικονομικό μέγεθος από 8 έως και 20 EMM (στο εξής ‘μεσαίες’) και εκείνες με οικονομικό μέγεθος μεγαλύτερο των 20 EMM, οι οποίες στο εξής θα αποκαλούνται ‘μεγάλες’.

Παρά τη σχετική συρρίκνωση του φυσικού μεγέθους των εκμεταλλεύσεων και τη στροφή σε πιά ξηρικές καλλιέργειες, παρατηρείται μια αξιοσημείωτη αύξηση του οικονομικού μεγέθους τους, καθώς και μια ανακατανομή στις διάφορες κατηγορίες οικονομικών μεγεθών. Ειδικότερα, οι εκμεταλλεύσεις μεγεθύνθηκαν, αφού οι μικρές από 45% έπεσαν σε 37% του συνόλου, ενώ, οι μεσαίες αύξησαν την ποσοστιαία συμμετοχή τους από 34% σε 38% και οι μεγάλες από 21% σε 25%. (διάγραμμα 6.1)

Το πρότυπο αυτό μεταβολής διαφοροποιείται σημαντικά μεταξύ των τριών περιοχών μελέτης. Όπως φαίνεται στο διάγραμμα 6.1, ο νομός Κιλκίς πλησιάζει

αρκετά στη ‘μέση’ εικόνα των εκμεταλλεύσεων του δείγματος, με μεγαλύτερη αναλογία των μεσαίων εκμεταλλεύσεων στο σύνολο. Στο νομό Αιτωλοακαρνανίας, παρότι η αναλογία των μικρών εκμεταλλεύσεων είναι σχετικά μεγαλύτερη απ’ ό,τι στο σύνολο του δείγματος, είναι εμφανής η προοδευτική μεγέθυνση των εκμεταλλεύσεων, καθώς διευρύνεται το ποσοστό των μεσαίων και μεγάλων. Πολύ διαφορετική είναι η κατάσταση στο νομό Καρδίτσας, με πάρα πολύ χαμηλό και μειούμενο ποσοστό των μικρών εκμεταλλεύσεων, οι οποίες το 2006 έπεσαν στο 4%, και πολύ μεγάλη ποσοστιαία αύξηση των εκμεταλλεύσεων μεσαίου οικονομικού μεγέθους, οι οποίες από 24% του συνόλου το 2005 αυξήθηκαν σε 41% το 2006. Παράλληλα, στο νομό Καρδίτσας συναντάται το μεγαλύτερο ποσοστό εκμεταλλεύσεων μεγάλου οικονομικού μεγέθους, οι οποίες παρόλο που μειώθηκαν κατά δέκα ποσοστιαίες μονάδες, εξακολουθούν να αντιπροσωπεύουν περισσότερες από τις μισές εκμεταλλεύσεις του νομού.

Στη συνέχεια, η εξέταση των επιμέρους χαρακτηριστικών των εκμεταλλεύσεων των διαφόρων οικονομικών μεγεθών, δίνει μια ευκρινέστερη εικόνα για τις μεταξύ τους διαφορές και την έκταση των αλλαγών που σημειώθηκαν. Τα οικονομικά μεγέθη των εκμεταλλεύσεων αντιστοιχούν και σε διαφορετικά φυσικά μεγέθη, αφού οι μικρές, μεσαίες και μεγάλες εκμεταλλεύσεις καλλιεργούν κατά μέσο όρο περίπου 20, 50 και 120 στρέμματα, αντίστοιχα (πίν. 6.5). Οι μικρές εκμεταλλεύσεις σημείωσαν τη μεγαλύτερη μείωση της καλλιεργούμενης έκτασής τους, κατά 14%, ενώ παράλληλα μείωσαν σημαντικά τις αρδευόμενες (από 63% σε 49%) και τις ενοικιαζόμενες εκτάσεις τους (από 25% σε 20%). Φαίνεται, επομένως, να ακολουθούν μια πορεία σχετικής συρρίκνωσης και στροφής σε πιά ξηρικές καλλιέργειες, αφού στο μεταξύ εγκατέλειψαν την καλλιέργεια του καπνού.

Πίνακας 6.5: Σύνθεση των καλλιεργειών (στρ.) ανά οικονομικό μέγεθος εκμεταλλεύσεων

	Μικρές			Μεσαίες			Μεγάλες		
	2005	2006	2006/ 2005	2005	2006	2006/ 2005	2005	2006	2006/ 2005
Καπνός	6,2	0,1	-98%	12,8	0,1	-99%	25,17	0,6	-98%
Βαμβάκι	1,5	1,7	16%	17,6	19,5	11%	38,78	42,9	11%
Αραβόσιτος	1,1	1,6	49%	7,4	7,1	-3%	17,83	16,6	-7%
Ελιά	6,1	6,4	4%	9,8	9,7	-2%	6,38	6,2	-3%
Κηπευτικά-πεπονοειδή	0,0	0,1	300%	0,0	0,4	895%	4,11	4,8	16%
Μηδική	0,8	1,4	80%	4,6	7,1	55%	2,44	3,8	55%
Σκληρό & Μαλ. Σιτάρι	1,9	1,8	-7%	5,3	7,2	36%	20,69	25,3	22%
Λοιπά ξηρικά σιτηρά	1,8	2,7	44%	3,9	7,4	90%	6,57	8,6	31%
Λοιπές καλλιέργειες	0,1	0,1	0%	0,5	0,5	0%	1,48	1,5	0%
Αγροανάπαυση	0,0	0,8	100%	0,0	1,7	100%	0,0	1,7	100%
ΣΥΝΟΛΟ	19,5	16,7	-14%	50,4	48,3	-4%	128,2	120,7	-6%
Αρδευόμενη	63%	49%		67%	53%		78%	71%	
Ενοικιαζόμενη	25%	20%		39%	40%		48%	48%	

Οι εκμεταλλεύσεις μεσαίου οικονομικού μεγέθους σημείωσαν μια ελάχιστη μείωση των καλλιεργούμενων εκτάσεων τους κατά 4%, μείωσαν όμως κατά 14 ποσοστιαίες μονάδες τις αρδευόμενες εκτάσεις τους (πίν. 6.5). Οι ενοικιαζόμενες εκτάσεις τους σημείωσαν μια ανεπαίσθητη αύξηση από 39% σε 40%. Η σημαντικότερη καλλιέργειά τους είναι το βαμβάκι, με αυξητικές τάσεις, και δευτερευόντως η ελιά και ο αραβόσιτος. Τη θέση του καπνού στο καλλιεργητικό σύστημα κατέλαβαν το σιτάρι, τα λοιπά ξηρικά σιτηρά και η μηδική.

Μικρή μείωση στις καλλιεργούμενες εκτάσεις τους – κατά 6% – σημείωσαν και οι μεγάλες εκμεταλλεύσεις (πίν. 6.5). Οι αρδευόμενες εκτάσεις αντιπροσωπεύουν περίπου τα 3/4 των καλλιεργούμενων, παρότι μειώθηκαν κατά 7 ποσοστιαίες μονάδες, σε αντίθεση με τις ενοικιαζόμενες που παρέμειναν στο ίδιο ποσοστό (48%). Το βαμβάκι και το σιτάρι είναι οι σημαντικότερες καλλιέργειες της κατηγορίας αυτής, με αύξηση κατά 11% και 22%, αντίστοιχα. Αξιόλογα ποσοστά στη συνολική έκταση καταλαμβάνουν επίσης ο αραβόσιτος, τα λοιπά ξηρικά σιτηρά και η ελιά.

Σημαντικές διαφορές παρατηρούνται μεταξύ των τριών κατηγοριών εκμεταλλεύσεων ως προς το ζωικό τους κεφάλαιο (πίν. 6.6). Η αναλογία σε ζωικές μονάδες είναι περίπου 1:3:6, στις μικρές, μεσαίες και μεγάλες εκμεταλλεύσεις,

αντίστοιχα. Στις μικρές εκμεταλλεύσεις μειώθηκαν κατά 11% οι συνολικές ζωικές μονάδες, στις μεσαίες παρέμειναν αμετάβλητες και στις μεγάλες αυξήθηκαν κατά 3%. Σε όλες τις κατηγορίες, τα αιγοπρόβατα αυξήθηκαν σε βάρος των βοοειδών.

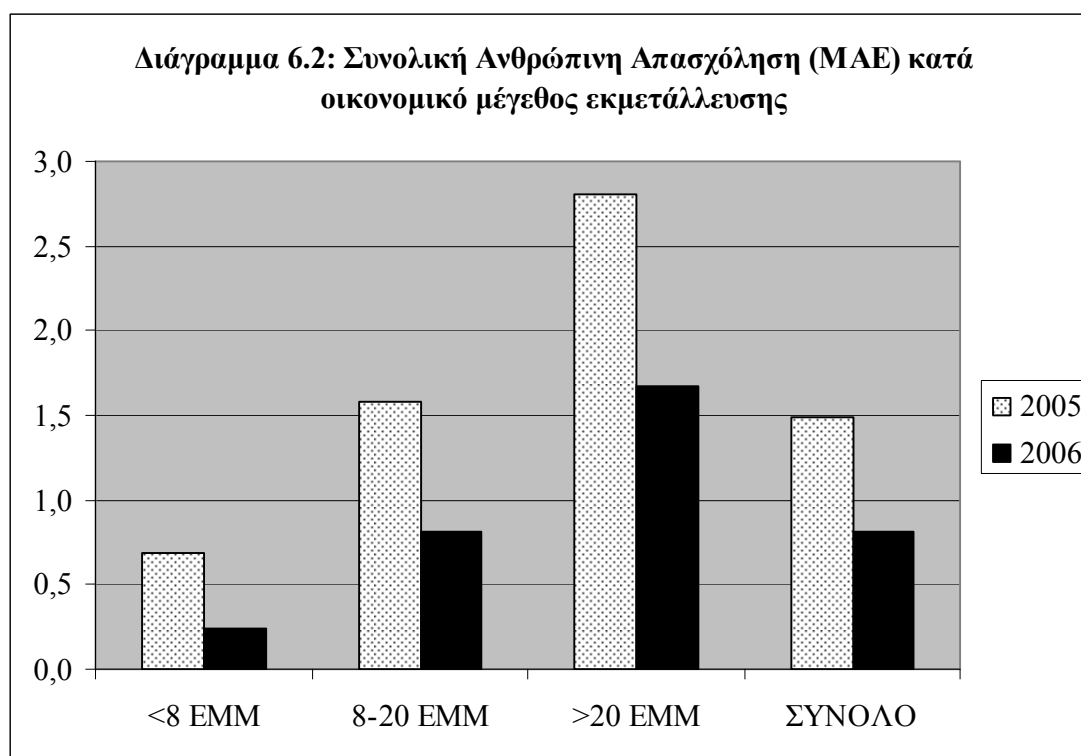
Πίνακας 6.6: Η σύνθεση του ζωικού κεφαλαίου (Ζ.Μ) ανά οικονομικό μέγεθος εκμεταλλεύσεων

	Μικρές			Μεσαίες			Μεγάλες		
	2005	2006	2006/ 2005	2005	2006	2006/ 2005	2005	2006	2006/ 2005
Βοοειδή	0,8	0,7	-20%	0,3	0,2	-11%	1,4	1,3	-3%
Αιγοπρόβατα	0,4	0,4	9%	2,5	2,6	2%	4,6	4,8	5%
Χοίροι							0,2	0,2	0%
Σύνολο	1,2	1,1	-11%	2,8	2,8	0%	6,2	6,3	3%

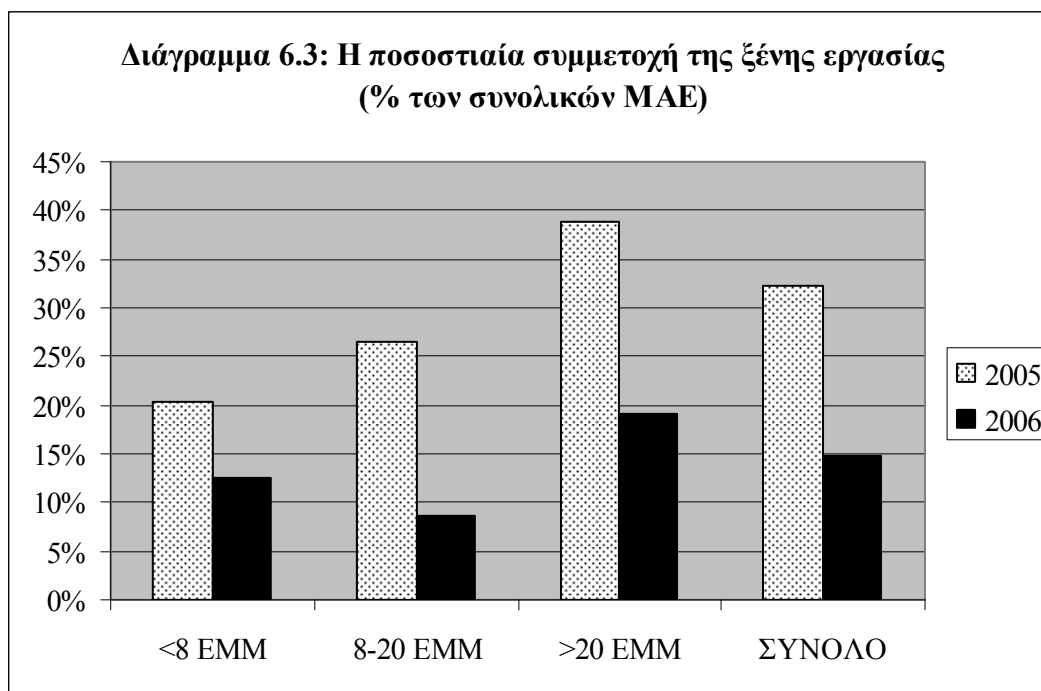
6.2.2 Η ανθρώπινη απασχόληση

Οι μεταβολές στα διαρθρωτικά μεγέθη και τη σύνθεση των κλάδων παραγωγής, συνοδεύθηκαν από πολύ σημαντικές μεταβολές και στο επίπεδο της ανθρώπινης απασχόλησης. Με την εγκατάλειψη της καπνοκαλλιέργειας οι εκμεταλλεύσεις στράφηκαν σ' ένα πολύ λιγότερο εντατικό – σε όρους χρησιμοποιούμενης ανθρώπινης εργασίας – πρότυπο εξειδίκευσης. Ειδικότερα, στη μέση εκμετάλλευση η απασχόληση μειώθηκε από 1,49 ΜΑΕ σε 0,81 ΜΑΕ, επομένως οι συνολικές θέσεις απασχόλησης μειώθηκαν κατά 46% ή κατά 158 ημερομίσθια ετησίως (διάγρ. 6.2). Όπως ήταν αναμενόμενο, οι τρεις κατηγορίες εκμεταλλεύσεων διαφοροποιούνται σημαντικά ως προς τον συνολικό όγκο της ανθρώπινης εργασίας που χρησιμοποιούν. Οι μεγάλες εκμεταλλεύσεις χρησιμοποιούσαν το 2005 τετραπλάσια ποσότητα ανθρώπινης απασχόλησης από τις μικρές, ενώ οι μεσαίες βρίσκονταν πολύ κοντά στον μέσο όρο. Το 2006, μειώθηκε η απασχόληση σε όλες τις κατηγορίες, περισσότερο απ' όλες όμως στις μικρές (-65%), στη συνέχεια στις μεσαίες (-49%) και τέλος στις μεγάλες (-41%). Έτσι, το 2006 οι σχετικές αποστάσεις

διευρύνθηκαν· οι μεγάλες χρησιμοποιούσαν επταπλάσια ποσότητα εργασίας από τις μικρές, ενώ οι μεσαίες ήταν και πάλι πολύ κοντά στον μέσο όρο.

Εκτός από τη συνολικά χρησιμοποιούμενη ανθρώπινη απασχόληση, σοβαρές ανακατατάξεις σημειώθηκαν και στη συμμετοχή της ξένης εργασίας στις εκμεταλλεύσεις. Η μέση εκμετάλλευση του δείγματος κάλυπτε το 2005 το 1/3 των συνολικών αναγκών της σε ανθρώπινη απασχόληση με ξένη (μη οικογενειακή) εργασία, ποσοστό το οποίο μειώθηκε το 2006 σε 15% (διάγρ. 6.3). Η μεγαλύτερη μείωση σημειώθηκε στις μεσαίες εκμεταλλεύσεις, με αποτέλεσμα το 2006 η ξένη απασχόληση να συμμετέχει στη συνολική απασχόληση των εκμεταλλεύσεων αυτών με μόλις 9%, ενώ στις μεγάλες και τις μικρές με 19% και 13%, αντίστοιχα.

Επομένως, στις σοβαρές ανακατατάξεις που σημειώθηκαν στις εκμεταλλεύσεις του δείγματος μεταξύ 2005 και 2006, εξέχουσα θέση κατέχει η μείωση της ανθρώπινης απασχόλησης στη μέση εκμετάλλευση κατά 46%. Η μείωση αυτή είναι μη συμμετρική στις δύο επιμέρους συνιστώσες, δεδομένου ότι η οικογενειακή εργασία μειώθηκε κατά 38% και η ξένη κατά 75%, με αποτέλεσμα να ενισχυθεί πάρα πολύ ο οικογενειακός χαρακτήρας όλων των κατηγοριών εκμεταλλεύσεων.

6.2.3 Το Ακαθάριστο Κέρδος

Τα επόμενα στοιχεία της διερεύνησής μας αναφέρονται σε ορισμένα βασικά οικονομικά αποτελέσματα των εκμεταλλεύσεων του δείγματος. Όπως βλέπουμε στον πίνακα 6.7, η ακαθάριστη πρόσοδος (ΑΠ), δηλ. τα συνολικά έσοδα των εκμεταλλεύσεων, μειώθηκαν κατά 9,9% μεταξύ του 2005 και του 2006. Η μείωση αυτή ήταν μεγαλύτερη του 10% στις μεσαίες και μεγάλες εκμεταλλεύσεις, και μόλις 0,9% στις μικρές. Επίσης, στους νομούς Καρδίτσας και Κιλκίς η μείωση ξεπέρασε το 16%, ενώ στο νομό Αιτωλοακαρνανίας έφθασε στο 4,9%. Στο νομό Κιλκίς η μείωση ήταν σχετικά ομοιόμορφη μεταξύ των εκμεταλλεύσεων διαφορετικού οικονομικού μεγέθους.

Πίνακας 6.7: Ακαθάριστη Πρόσοδος στη μέση εκμετάλλευση (σε €) κατά νομό, έτος και οικονομικό μέγεθος

		Ακαθάριστη Πρόσοδος (€)			Σύνολο
		<=8 EMM	8-20 EMM	>20 EMM	
ΑΙΤΩΛΟΑΚΑΡΝΑΝΙΑ	2005	8.506	26.194	55.517	21.079
	2006	8.605	24.417	52.043	20.040
	Μεταβολή	1,2%	-6,8%	-6,3%	-4,9%
ΚΑΡΔΙΤΣΑ	2005	16.078	26.545	71.969	54.549
	2006	17.032	19.991	60.597	45.757
	Μεταβολή	5,9%	-24,7%	-15,8%	-16,1%
ΚΙΑΚΙΣ	2005	10.574	27.360	77.396	28.984
	2006	9.055	22.959	63.551	24.158
	Μεταβολή	-14,4%	-16,1%	-17,9%	-16,7%
ΣΥΝΟΛΟ	2005	9.044	26.429	64.889	26.871
	2006	8.964	23.722	56.931	24.217
	Μεταβολή	-0,9%	-10,2%	-12,3%	-9,9%

Εκτός όμως από τη μείωση στα συνολικά έσοδα των εκμεταλλεύσεων, σημαντικές αλλαγές σημειώθηκαν και στις δαπάνες τους. Ειδικότερα, οι μεταβλητές δαπάνες μειώθηκαν στη μέση εκμετάλλευση του δείγματος κατά 45,7% (πίν. 6.8). Εδώ, η μείωση στα επιμέρους οικονομικά μεγέθη ακολουθεί αντίστροφη πορεία απ' ό,τι η ΑΠ, καθώς οι μεταβλητές δαπάνες μειώθηκαν στις μικρές, μεσαίες και μεγάλες εκμεταλλεύσεις κατά 60.2%, 49.3% και 37.2%, αντίστοιχα. Προφανώς, οι μειώσεις αυτές αντανακλούν το ειδικό βάρος που είχε η καπνοκαλλιέργεια στις μεταβλητές δαπάνες των διαφόρων εκμεταλλεύσεων πριν εγκαταλειφθεί. Τα ποσοστά μείωσης των μεταβλητών δαπανών στους τρεις νομούς κυμαίνονται από 40% έως 51%, ενώ, σε γενικές γραμμές, και στους τρεις νομούς οι μεταβλητές δαπάνες μειώθηκαν περισσότερο στις μικρές εκμεταλλεύσεις.

Πίνακας 6.8: Μεταβλητές Δαπάνες (σε €) στη μέση εκμετάλλευση κατά νομό, έτος και οικονομικό μέγεθος

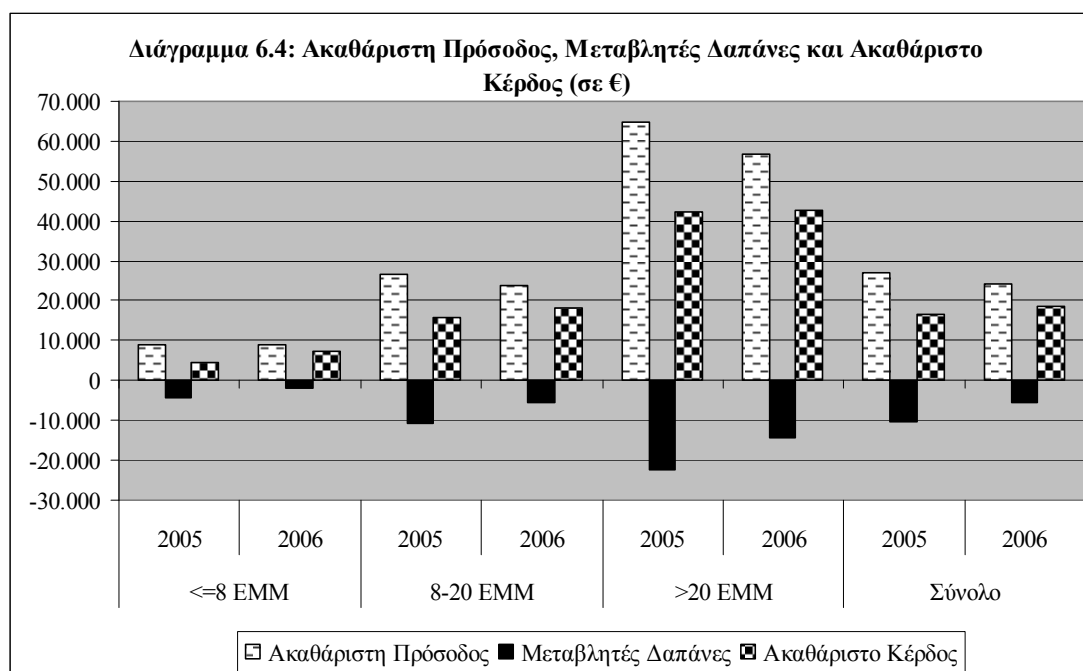
		Μεταβλητές Δαπάνες (€)			Σύνολο
		<=8 EMM	8-20 EMM	>20 EMM	
ΑΙΤΩΛΟΑΚΑΡΝΑΝΙΑ	2005	4.011	10.774	19.426	8.463
	2006	1.677	5.518	12.584	4.504
	Μεταβολή	-58,2%	-48,8%	-35,2%	-46,8%
ΚΑΡΔΙΤΣΑ	2005	9.495	9.905	25.831	20.097
	2006	4.526	4.449	16.147	11.978
	Μεταβολή	-52,3%	-55,1%	-37,5%	-40,4%
ΚΙΛΚΙΣ	2005	5.082	11.411	23.135	10.799
	2006	1.309	5.886	13.285	5.259
	Μεταβολή	-74,2%	-48,4%	-42,6%	-51,3%
ΣΥΝΟΛΟ	2005	4.346	10.796	22.536	10.418
	2006	1.731	5.474	14.161	5.656
	Μεταβολή	-60,2%	-49,3%	-37,2%	-45,7%

Ως αποτέλεσμα των εξελίξεων στην ΑΠ και τις μεταβλητές δαπάνες, η διαφορά των δύο αυτών μεγεθών, που είναι το ακαθάριστο κέρδος (ΑΚ), παρουσίασε αύξηση κατά 12,8% (πίν. 6.9). Η αύξηση αυτή ήταν πολύ μεγάλη στις μικρές εκμεταλλεύσεις (53,9%), πολύ χαμηλότερη στις μεσαίες (16,7%) και αμελητέα στις μεγάλες (1,0%) (πίν. 6.9). επίσης, η μεταβολή του ΑΚ δεν ήταν ομοιόμορφη στους τρεις νομούς, καθώς στην Αιτωλοακαρνανία αυξήθηκε κατά 23,2%, στο Κιλκίς αυξήθηκε κατά 3,9%, ενώ στην Καρδίτσα μειώθηκε κατά 2,0%. Το ποσοστό αυτό μεταβολής στο νομό Καρδίτσας προκύπτει από την πολύ μεγάλη αύξηση του ΑΚ στις μικρές εκμεταλλεύσεις (+90,0%) και τη μικρή μείωση στις μεσαίες και μεγάλες εκμεταλλεύσεις.

Πίνακας 6.9: Ακαθάριστο Κέρδος στη μέση εκμετάλλευση (σε €) κατά νομό, έτος και οικονομικό μέγεθος

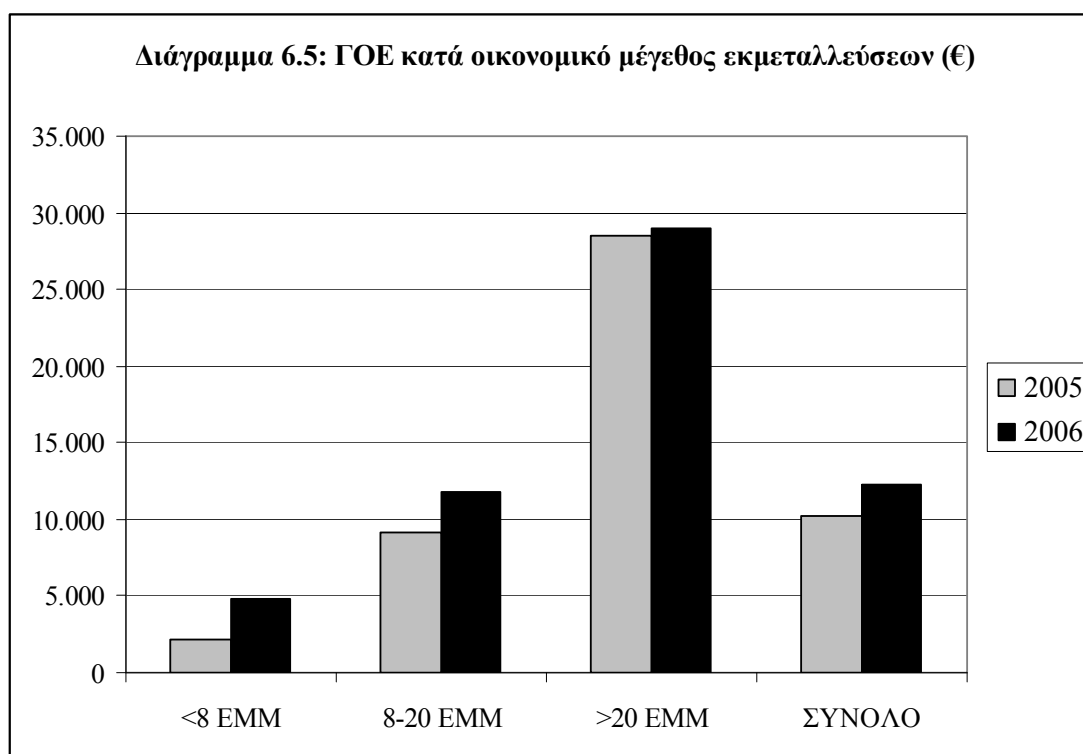
		Ακαθάριστο Κέρδος (€)			Σύνολο
		<=8 EMM	8-20 EMM	>20 EMM	
ΑΙΤΩΛΟΑΚΑΡΝΑΝΙΑ	2005	4.495	15.420	36.090	12.616
	2006	6.928	18.899	39.459	15.537
	Μεταβολή	54,1%	22,6%	9,3%	23,2%
ΚΑΡΔΙΤΣΑ	2005	6.583	16.639	46.137	34.453
	2006	12.507	15.542	44.451	33.779
	Μεταβολή	90,0%	-6,6%	-3,7%	-2,0%
ΚΙΛΚΙΣ	2005	5.492	15.949	54.261	18.185
	2006	7.746	17.073	50.266	18.899
	Μεταβολή	41,0%	7,1%	-7,4%	3,9%
ΣΥΝΟΛΟ	2005	4.699	15.634	42.354	16.453
	2006	7.233	18.248	42.770	18.561
	Μεταβολή	53,9%	16,7%	1,0%	12,8%

Τα στοιχεία των τριών προηγούμενων πινάκων απεικονίζονται και στο διάγραμμα 6.4, όπου φαίνονται παραστατικά οι διαχρονικές εμεταβολές του ΑΚ και των συστατικών στοιχείων του για τις εκμεταλλεύσεις των τριών κατηγοριών οικονομικών μεγεθών.

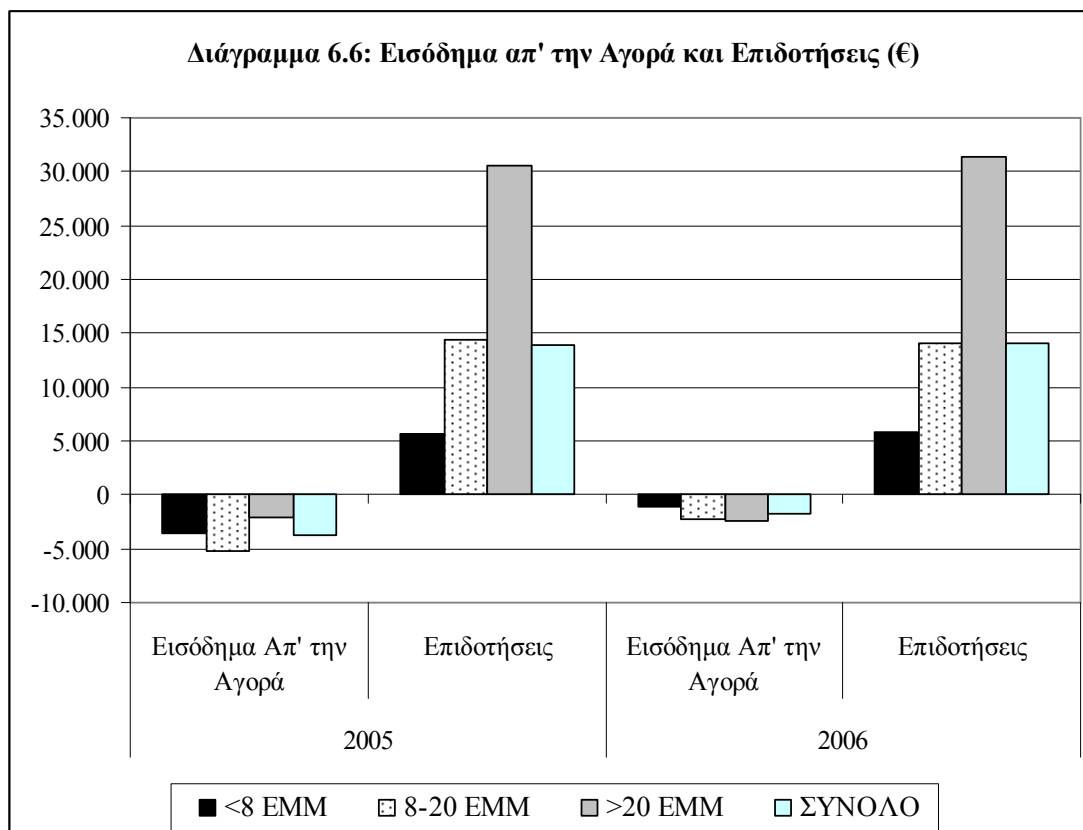
6.2.4 Το Γεωργικό Οικογενειακό Εισόδημα

Οι εκμεταλλεύσεις των τριών κατηγοριών οικονομικών μεγεθών επιτυγχάνουν πολύ διαφορετικά επίπεδα γεωργικού οικογενειακού εισοδήματος (ΓΟΕ) (διάγραμμα 6.5). Από το 2005 μέχρι το 2006 το ΓΟΕ της μέσης εκμετάλλευσης του δείγματος παρουσίασε μια σημαντική αύξηση, κατά 21% ή από 10.168 € σε 12.325 €. Στις μικρές εκμεταλλεύσεις η αύξηση αυτή ήταν η μεγαλύτερη, καθώς το ΓΟΕ υπερδιπλασιάστηκε και προσέγγισε τα 5.000 €, στις μεσαίου μεγέθους εκμεταλλεύσεις το ΓΟΕ αυξήθηκε κατά 29%, ενώ στις μεγάλου μεγέθους παρέμεινε ουσιαστικά στο ίδιο – πολύ υψηλό – επίπεδο.

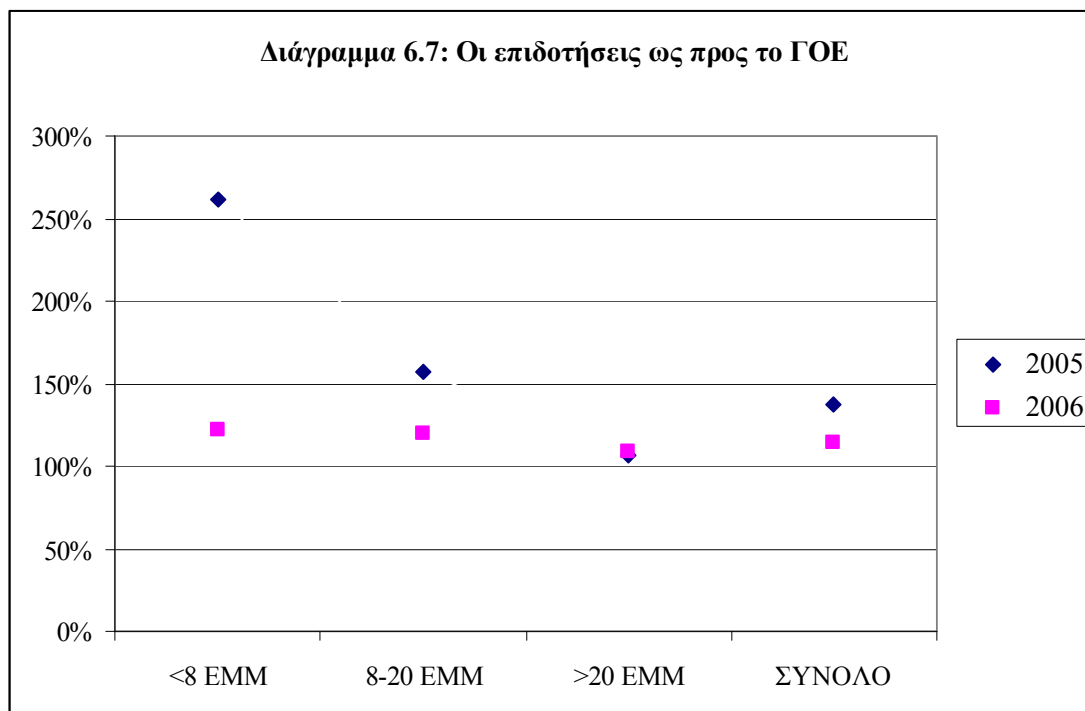

Η περαιτέρω ανάλυση του ΓΟΕ αποκαλύπτει με σαφήνεια τις αιτίες των παρατηρούμενων μεταβολών. Όλες οι κατηγορίες των εκμεταλλεύσεων έχουν το 2005 αρνητικό εισόδημα απ' την αγορά, δηλαδή οι εμφανείς δαπάνες (καταβαλλόμενες χρηματικές δαπάνες σύν αποσβέσεις) υπερβαίνουν τα έσοδα από την εμπορική αξία των προϊόντων (διάγραμμα 6.6). Το μέγεθος αυτό κυμαίνεται από -2.026 € έως -5.023 €. Το επόμενο έτος εξακολουθεί να είναι αρνητικό, αν και έχει μειωθεί στο μισό σε όλες τις κατηγορίες εκτός από τις μεγάλες εκμεταλλεύσεις. Από

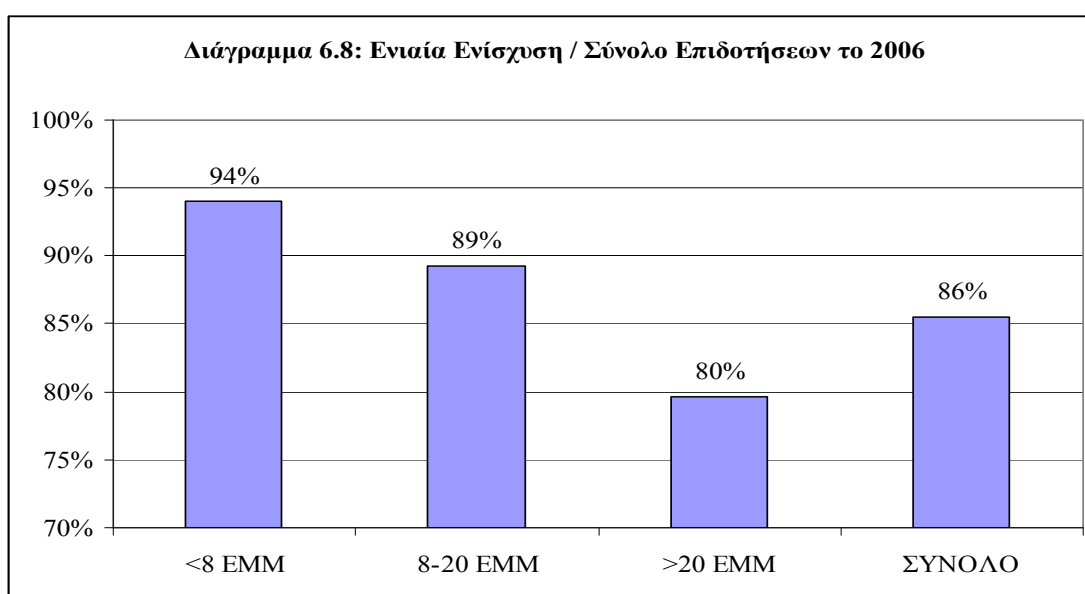
την άλλη πλευρά όμως, οι επιδοτήσεις των εκμεταλλεύσεων είναι πολύ υψηλές και σε πολύ διαφορετικά επίπεδα. Η αναλογία τους είναι περίπου 1:3:6 για τις μικρές-μεσαίες-μεγάλες εκμεταλλεύσεις, αντίστοιχα. Αξιοσημείωτη είναι η παρατήρηση ότι το ύψος των επιδοτήσεων σχεδόν ταυτόσημο και τις δύο χρονιές σε όλες τις κατηγορίες εκμεταλλεύσεων.

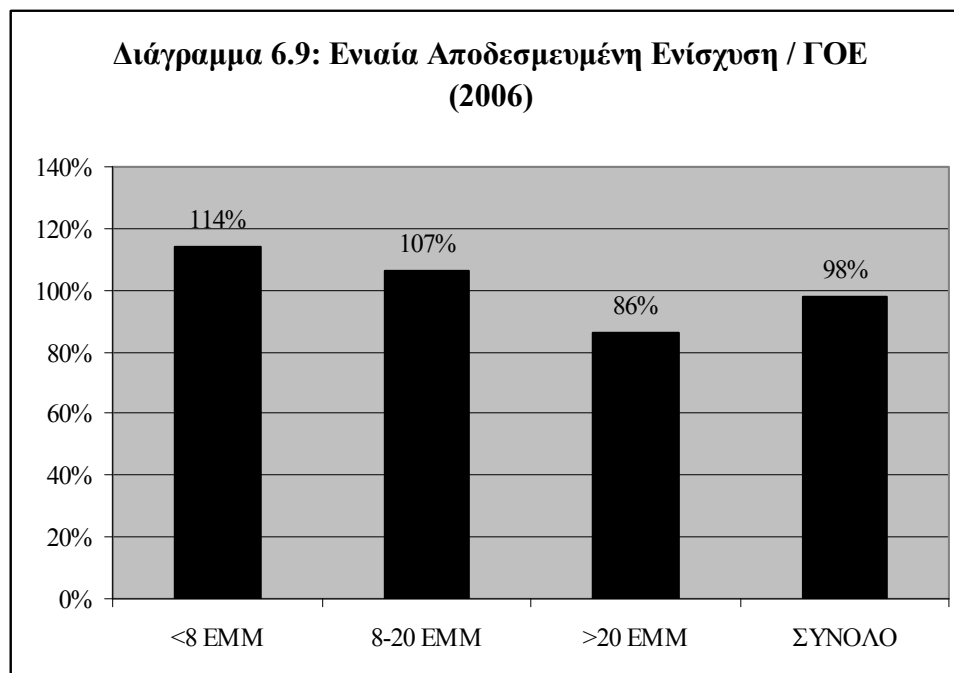
Έτσι, παρά το ζημιογόνο 'καθαρό' οικονομικό αποτέλεσμα των εκμεταλλεύσεων από την πώληση των προϊόντων στην εμπορική τους αξία, η ύπαρξη συγκεκριμένων καλλιεργειών και κατ' εξοχήν του καπνού, τους έδωσε τη δυνατότητα για πολλά χρόνια να εισπράττουν πολύ μεγάλα ποσά επιδοτήσεων, με αποτέλεσμα το ΓΟΕ να διαμορφώνεται σε θετικά επίπεδα. Αυτό φαίνεται και απ' το διάγραμμα 6.7, όπου παρατηρούμε ότι οι επιδοτήσεις είναι υψηλότερες του ΓΟΕ σε όλες τις κατηγορίες εκμεταλλεύσεων, παρόλο που ως ποσοστό του ΓΟΕ σημείωσαν μια μείωση μεταξύ 2005 και 2006.

Όπως αναφέρθηκε στο 4^ο κεφάλαιο, από το 2006 άρχισε να εφαρμόζεται η νέα ΚΑΠ, της οποίας το σημαντικότερο στοιχείο είναι η χορήγηση της ενιαίας αποδεδουλευμένης ενίσχυσης (ΕΑΕ), βάσει των ιστορικών δικαιωμάτων των παραγωγών. Στο διάγραμμα 6.8 φαίνεται ότι η ΕΑΕ το 2006 αντιπροσωπεύει το 86% του συνόλου των επιδοτήσεων των εκμεταλλεύσεων του δείγματος, ποσοστό που κυμαίνεται από 80% για τις μεγάλες και 94% για τις μικρές εκμεταλλεύσεις.

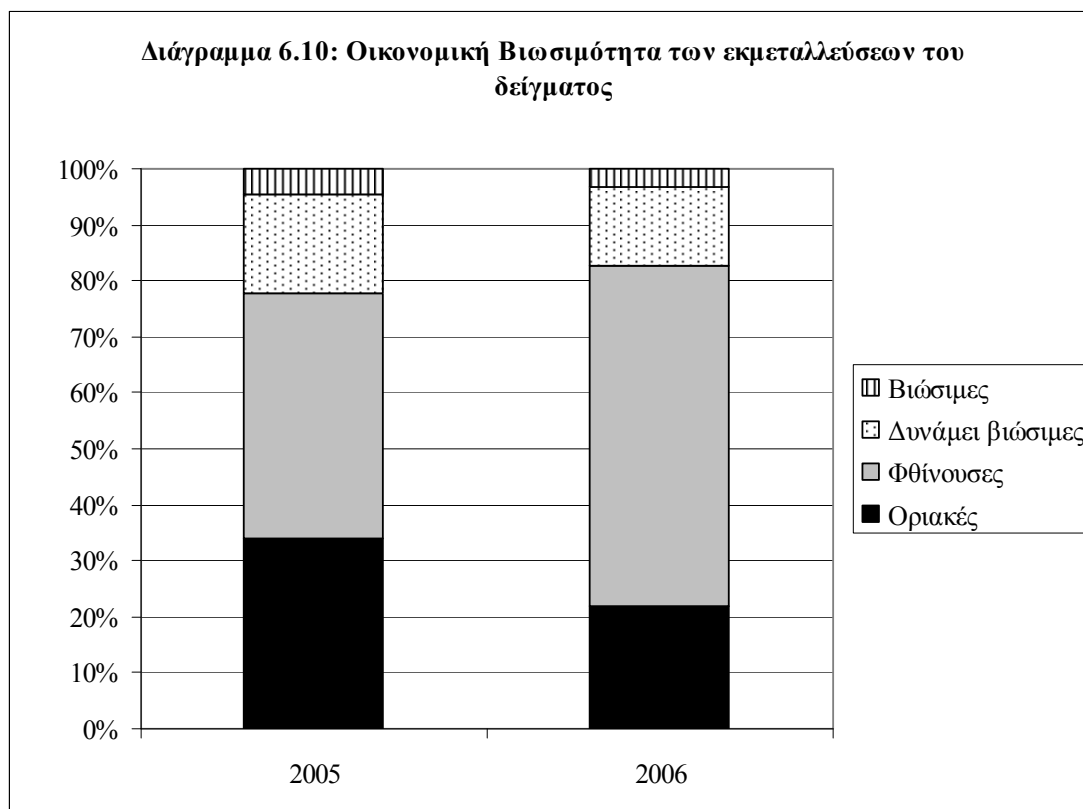

Η πολύ μεγάλη συμμετοχή της ΕΑΕ στο σύνολο των επιδοτήσεων, αντανακλάται και στην εξίσου υψηλή συμβολή της στο ΓΟΕ των εκμεταλλεύσεων. Έτσι, για το 2006, η ΕΑΕ είναι σχεδόν ίση με το ΓΟΕ της μέσης εκμετάλλευσης του δείγματος (διάγραμμα 6.9). Μόνο στις μεγάλες εκμεταλλεύσεις η συμβολή αυτή είναι μικρότερη του 100%, ενώ στις μικρές και τις μεσαίες διαμορφώνεται σε 114% και 107%, αντίστοιχα. Αυτό σημαίνει ότι, εάν οι εκμεταλλεύσεις δεν προχωρήσουν πολύ σύντομα σε ριζική αναδιοργάνωση, το ΓΟΕ τους είναι εξασφαλισμένο μόνο στο βαθμό που εξακολουθεί να παρέχεται η ΕΑΕ.

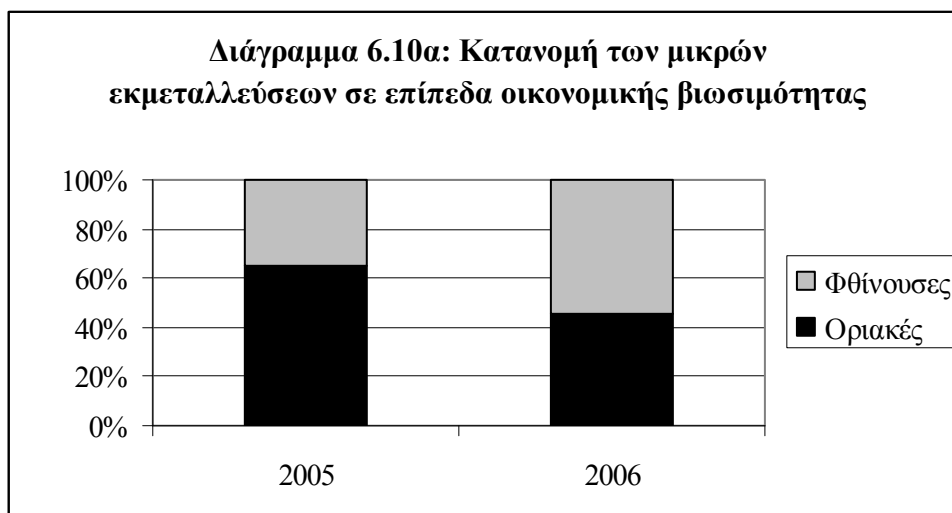

6.2.5 Η οικονομική βιωσιμότητα των εκμεταλλεύσεων

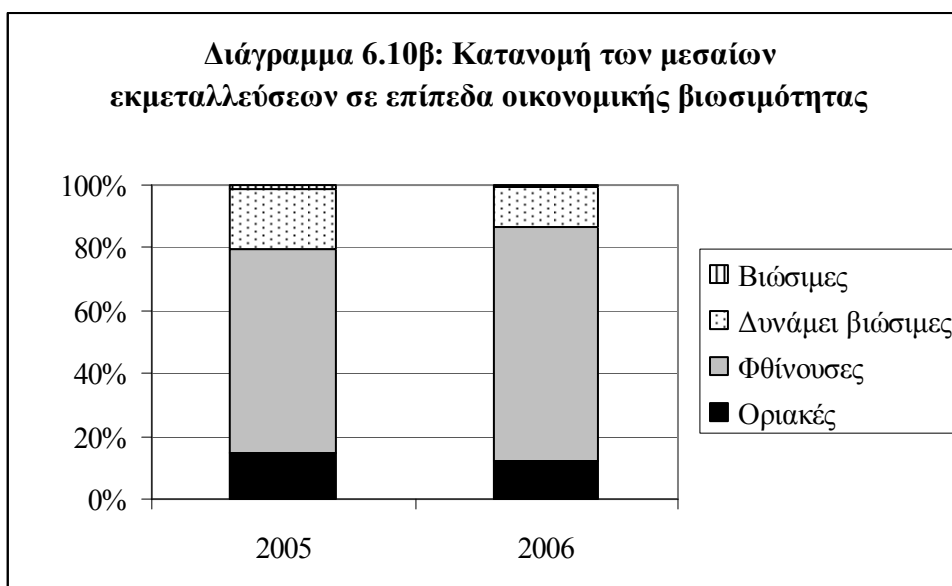
Παρά την αυξημένη συμβολή των επιδοτήσεων στα οικονομικά αποτελέσματα των εκμεταλλεύσεων, η οικονομική τους βιωσιμότητα κάθε άλλο παρά εξασφαλισμένη πρέπει να θεωρείται. Μόλις το 5% των εκμεταλλεύσεων του δείγματος είναι οικονομικά βιώσιμες το 2005, ποσοστό που μειώνεται σε 3% το 2006 (διάγραμμα 6.10). Διαχρονικά μειούμενη είναι και η συμμετοχή των δυνάμει βιώσιμων εκμεταλλεύσεων στο σύνολο, από 18% σε 14%. Η συντριπτική πλειονότητα των εκμεταλλεύσεων του δείγματος – περισσότερες από 80% το 2006 – είναι μη βιώσιμες (φθίνουσες και οριακές).

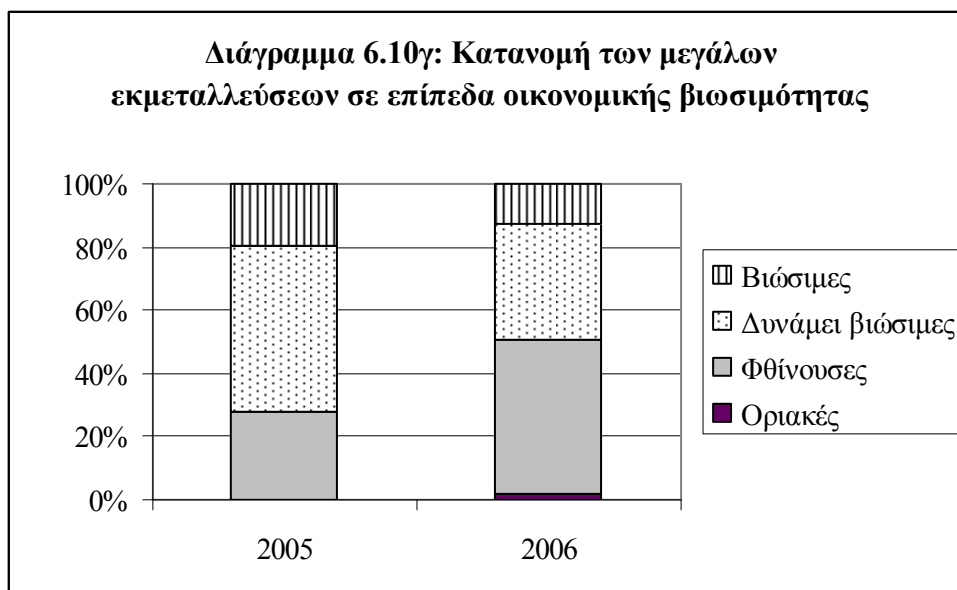
Προφανώς, η κατανομή των εκμεταλλεύσεων σε επίπεδα οικονομικής βιωσιμότητας διαφοροποιείται ανάλογα με την κατηγορία οικονομικού μεγέθους. Έτσι, όλες οι εκμεταλλεύσεις μικρού οικονομικού μεγέθους ανήκουν στις κατηγορίες των φθινουσών και των οριακών (διάγραμμα 6.10α). Παρότι η ποσοστιαία συμμετοχή των οριακών μειώνεται και των φθινουσών αυξάνεται, η εικόνα αυτή δεν αφήνει πολλά περιθώρια αισιοδοξίας για τις προοπτικές οικονομικής βιωσιμότητας των μικρών εκμεταλλεύσεων.

Ως προς τις μεσαίου μεγέθους εκμεταλλεύσεις, παρόλο που οι φθίνουσες αποτελούν την πλειονότητα των εκμεταλλεύσεων (περισσότερο απ' τα 2/3 του συνόλου το 2006) και οι οριακές περισσότερο από 10%, υπάρχει και ένα ποσοστό δυνάμει βιώσιμων, το οποίο όμως από 19% το 2005 μειώθηκε σε 13% το 2006 (διάγραμμα 6.10β). Μόλις μία είναι η βιώσιμη εκμετάλλευση το 2006, έναντι δύο το 2005.

Αισθητά διαφορετική είναι η εικόνα των μεγάλων εκμεταλλεύσεων (διάγραμμα 6.10γ).

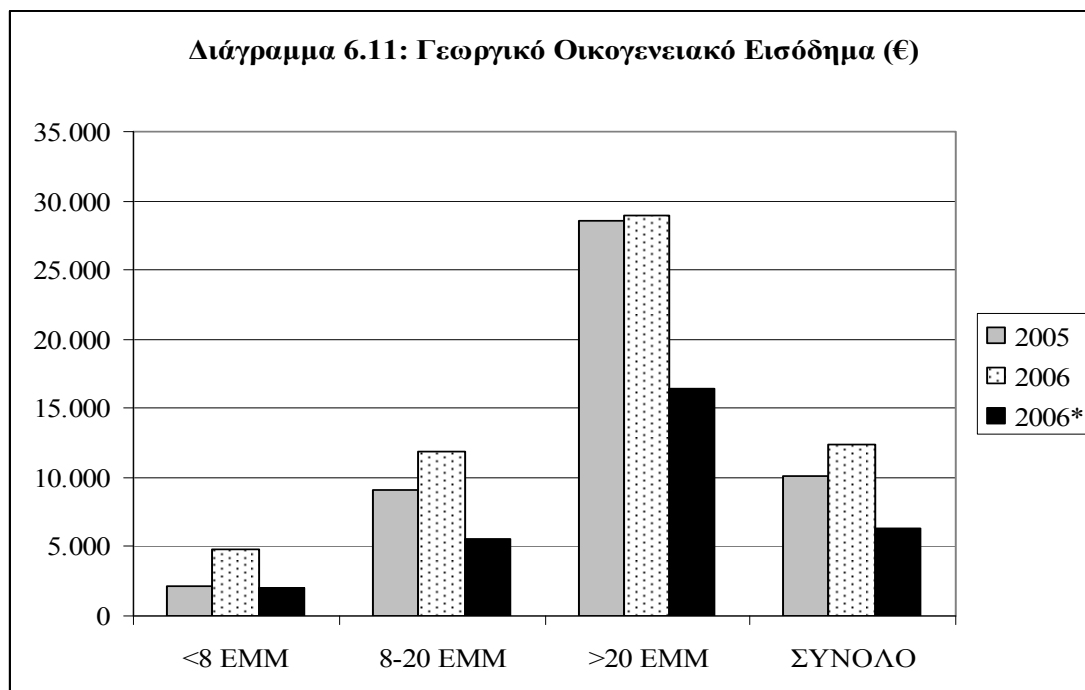

Εδώ, οι οριακές εκμεταλλεύσεις έχουν αμελητέα παρουσία, ενώ οι βιώσιμες αποτελούν ένα υπολογίσιμο ποσοστό. Διαχρονικά όμως το επίπεδο βιωσιμότητας πέφτει, καθώς οι βιώσιμες από 20% του συνόλου το 2005 έπεσαν σε 13% το 2006, ενώ παράλληλα συρρικνώθηκαν και οι δυνάμει βιώσιμες κατά 15 ποσοστιαίες μονάδες, από 52% σε 37%. Αντίθετα, αυξήθηκαν πολύ οι φθίνουσες εκμεταλλεύσεις, από 28% σε 49% του συνόλου.

6.2.6 Δύο εναλλακτικά σενάρια

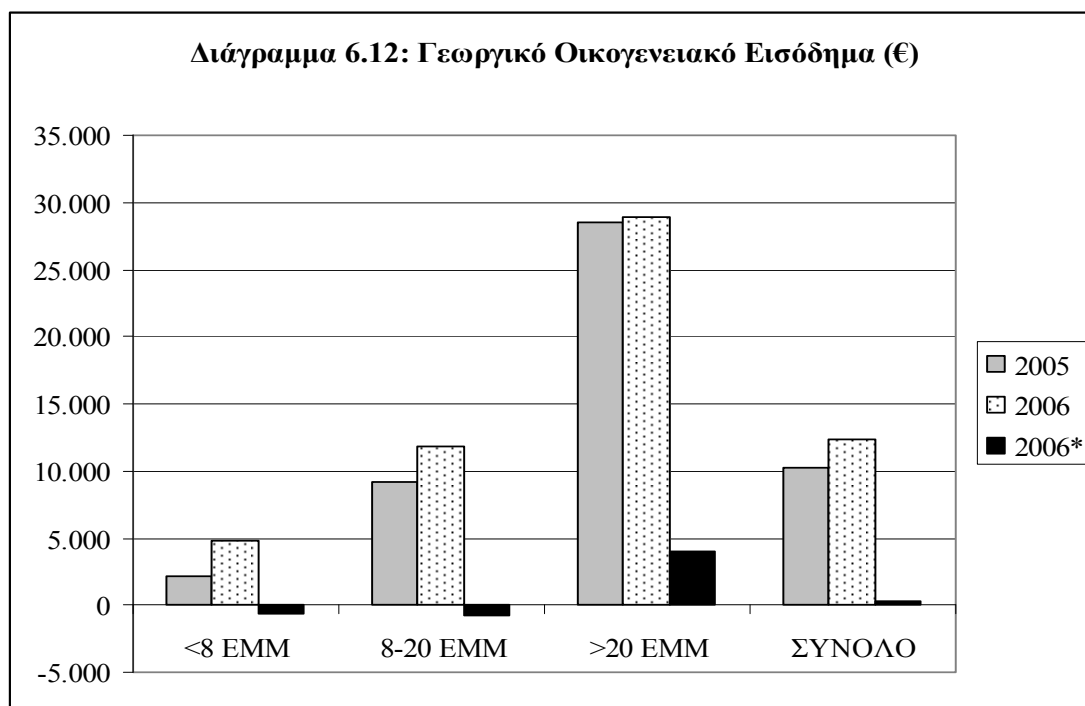
Στο σημείο αυτό παρουσιάζονται δύο εναλλακτικά σενάρια ως προς την εξέλιξη της ΕΑΕ. Όπως είναι γνωστό, μετά το 2009 προβλέπεται η μείωση της ΕΑΕ κατά 50% και η μεταφορά πόρων στις καπνοπαραγωγικές περιοχές μέσω προγραμμάτων αγροτικής ανάπτυξης του Β΄ Πυλώνα.

Το πρώτο σενάριο στηρίζεται στην υπόθεση της μείωσης της ΕΑΕ κατά 50% σε σχέση με το επίπεδο που είχε το 2006, και την επιπρόσθετη υπόθεση ότι όλα τα άλλα μεγέθη των εκμεταλλεύσεων παραμένουν όπως ακριβώς ήταν το 2006. Τα αποτελέσματα στο επίπεδο του ΓΟΕ εμφανίζονται στο διάγραμμα 6.11. Προκύπτει μια σημαντική μείωση στο ΓΟΕ στη μέση εκμετάλλευση κατά 49%. Η ποσοστιαία αυτή μείωση είναι αντιστρόφως ανάλογη του οικονομικού μεγέθους της εκμετάλλευσης, αφού το ΓΟΕ των μικρών μειώνεται κατά 57%, των μεσαίων κατά 53% και των μεγάλων κατά 43%.

(*) Μετά τη μείωση της EAE κατά 50%

Τα αποτελέσματα του δεύτερου σεναρίου εμφανίζονται στο διάγραμμα 6.12.

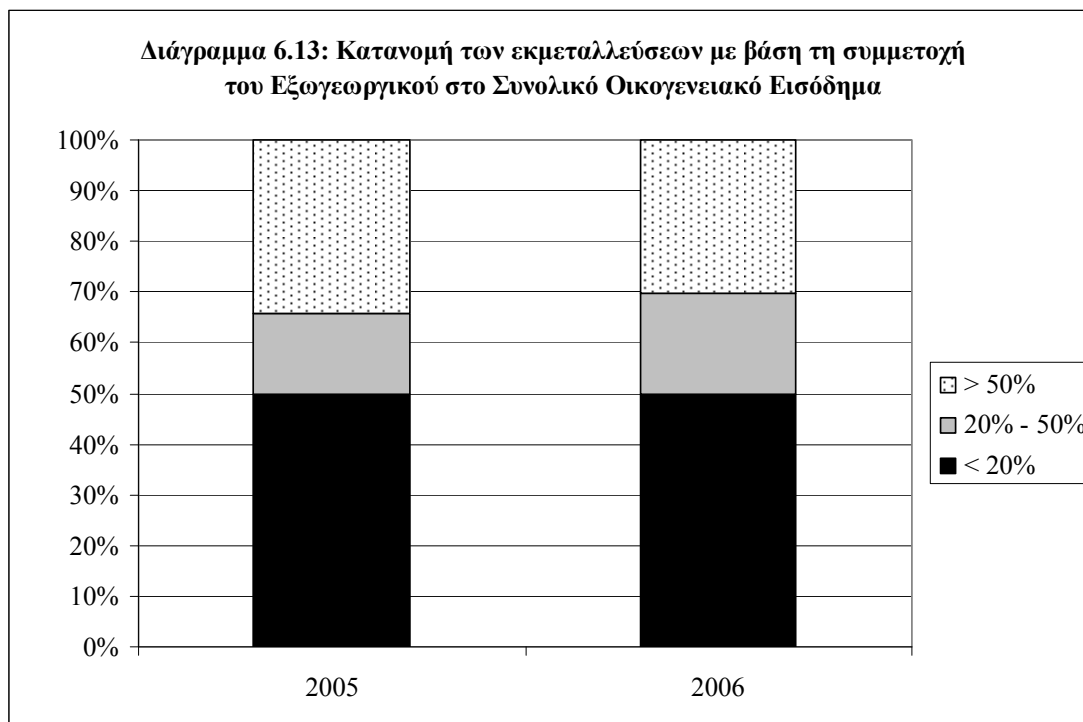

(*) Μετά τη μείωση της EAE κατά 100%

Η διαφορά στο σενάριο αυτό σε σχέση με το προηγούμενο είναι η υπόθεση ότι η ΕΑΕ μειώνεται κατά 100%, δηλαδή καταργείται. Σύμφωνα με τους σχετικούς υπολογισμούς, το ΓΟΕ στη μέση εκμετάλλευση του δείγματος ουσιαστικά μηδενίζεται. Στις μικρές και τις μεσαίες εκμεταλλεύσεις το ΓΟΕ πέφτει σε αρνητικά επίπεδα (-681 € και -768 €, αντίστοιχα), ενώ στις μεγάλες, παρότι παραμένει θετικό, μειώνεται κατά 86% σε σχέση με το προηγούμενο επίπεδό του.

6.2.7 Το εξωγεωργικό Εισόδημα των εκμεταλλεύσεων

Το 2006 αποτελεί αναμφίβολα την πρώτη χρονιά μιάς μεταβατικής περιόδου των εκμεταλλεύσεων του δείγματος, από μια μακρά περίοδο διάρθρωσης της εκμετάλλευσης γύρω από την καλλιέργεια του καπνού, σ' ένα καινούργιο πρότυπο παραγωγικής οργάνωσης. Κατά τη μετάβαση αυτή, το πιθανότερο είναι ότι θα επαναπροσδιοριστούν οι θεμελιώδεις επιλογές των εκμεταλλεύσεων, μια από τις οποίες είναι και η κατανομή του εργάσιμου χρόνου των μελών τους εντός και εκτός εκμετάλλευσης.

Στο διάγραμμα 6.13 βλέπουμε ότι τόσο το 2005, όσο και το 2006, στις μισές από τις εκμεταλλεύσεις του δείγματος η συμβολή του εξωγεωργικού εισοδήματος στο συνολικό οικογενειακό εισόδημα είναι πολύ χαμηλή (μικρότερη του 20%). Με βάση τη σύνθεση του εισοδήματός τους θα μπορούσαμε να χαρακτηρίσουμε τις εκμεταλλεύσεις αυτές ως κατ' εξοχήν γεωργικές, δεδομένου ότι στηρίζονται σε πολύ μεγάλο βαθμό στο εισόδημα που αποκτούν από την άσκηση της γεωργικής δραστηριότητας, καθώς τα μέλη τους δεν θέλουν ή δεν μπορούν να απασχοληθούν εκτός γεωργίας. Εάν τα σχετικά στοιχεία υποδηλώνουν ανυπαρξία εναλλακτικών πηγών απασχόλησης και άντλησης εισοδήματος, τότε πρέπει επειγόντως να δημιουργηθούν οι προϋποθέσεις διαφοροποίησης των δραστηριοτήτων τους, καθώς και οι προϋποθέσεις διαφοροποίησης της οικονομικής βάσης των περιοχών στις οποίες δραστηριοποιούνται αυτές οι εκμεταλλεύσεις.

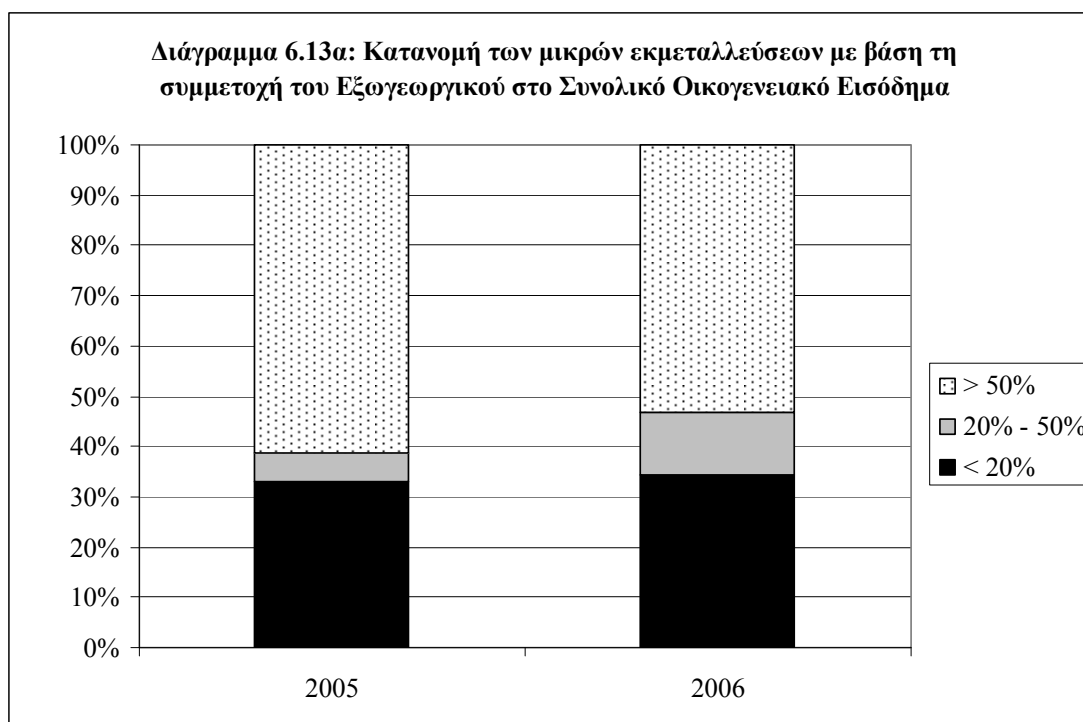
Από την άλλη πλευρά, αύξηση κατά 4 ποσοστιαίες μονάδες (από 16% σε 20%) παρουσιάζουν οι εκμεταλλεύσεις με συμβολή του εξωγεωργικού εισοδήματος στο συνολικό, από 20% έως 50% (διάγραμμα 6.13). Πρόκειται για εκμεταλλεύσεις κυρίως γεωργικές, των οποίων τα μέλη ασκούν δευτερευόντως και εξωγεωργικές δραστηριότητες. Η αύξηση του ποσοστού τους θα μπορούσε να υποδηλώνει μια προσπάθεια των μελών τους να παραμείνουν στη γεωργία, αναζητώντας ταυτόχρονα συμπληρωματικές δραστηριότητες σε άλλους τομείς της τοπικής οικονομίας.

Αντίστοιχα, μειώθηκαν από 34% του συνόλου το 2005 σε 30% το 2006, οι εκμεταλλεύσεις που στηρίζονται κυρίως στο εξωγεωργικό τους εισόδημα, δηλαδή αυτές που έχουν τη γεωργία ως δευτερεύουσα ή συμπληρωματική πηγή εισοδήματος (διάγραμμα 6.13). Πιθανότατα, αυτό οφείλεται σε εγκατάλειψη της γεωργικής δραστηριότητας από πλευράς τους μετά την αλλαγή της πολιτικής για τον καπνό.

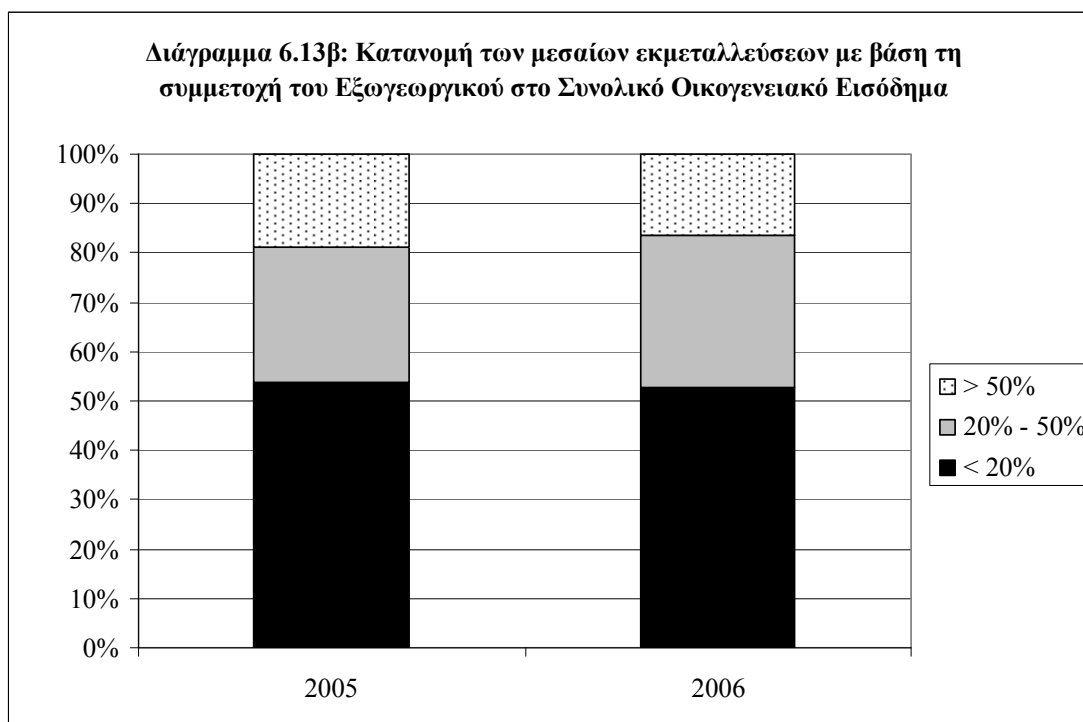
Η εξέταση των ίδιων στοιχείων στις επιμέρους κατηγορίες οικονομικών μεγεθών, δίνει μια σαφέστερη εικόνα των αλλαγών που σημειώθηκαν κατά το πρώτο έτος της εφαρμογής του νέου καθεστώτος πολιτικής.

Μόνο μία στις τρεις μικρές εκμεταλλεύσεις έχει τη γεωργική δραστηριότητα ως σχεδόν αποκλειστική πηγή εισοδήματος και στα δύο έτη της εξεταζόμενης περιόδου (διάγραμμα 6.13α). Αύξηση της ποσοστιαίας συμμετοχής τους από 6% σε 13% στο σύνολο παρουσιάζουν οι μικρές εκμεταλλεύσεις που έχουν τη γεωργία ως κύρια πηγή εισοδήματος και το εξωγεωργικό τους εισόδημα συμμετέχει στο συνολικό από 20% έως 50%. Τέλος, οι μικρές εκμεταλλεύσεις που έχουν τη γεωργία ως

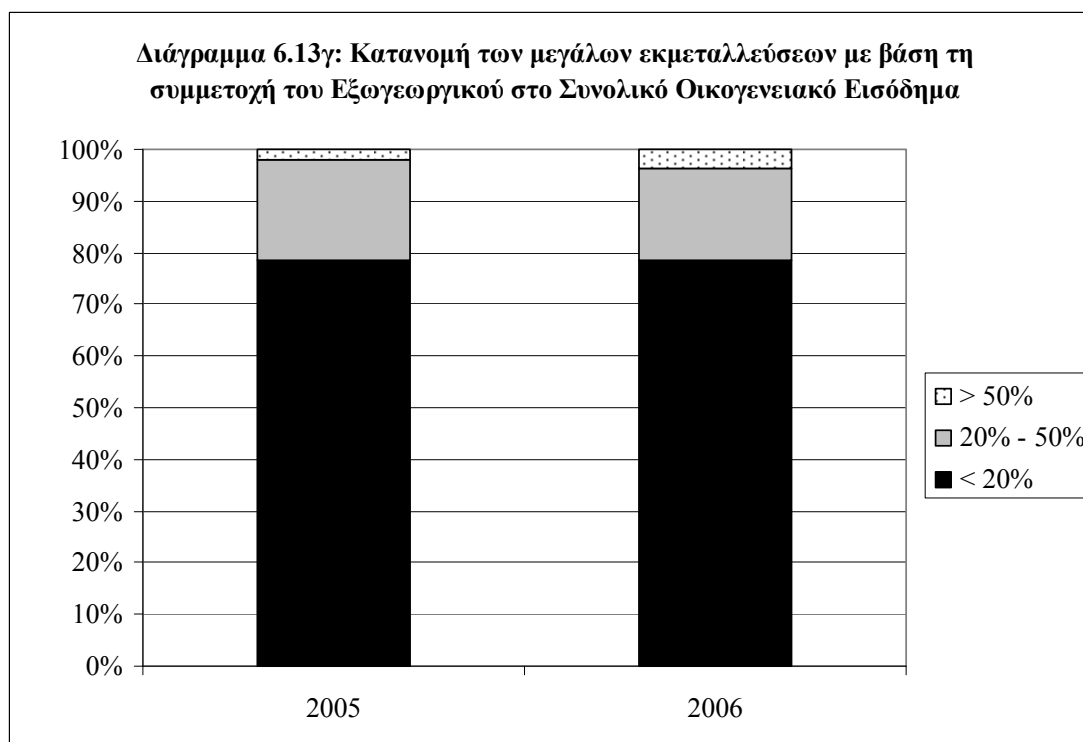
δευτερεύουσα πηγή εισοδήματος αποτελούν τη συντριπτική πλειονότητα, αν και η συμμετοχή τους στο σύνολο των μισρών εκμεταλλεύσεων μειώθηκε από 61% σε 53%.

Διαφορετική είναι η κατάσταση στις εκμεταλλεύσεις μεσαίου οικονομικού μεγέθους (διάγραμμα 6.13β). Τόσο το 2005, όσο και το 2006, λίγο περισσότερες απ' τις μισές εκμεταλλεύσεις αυτής της κατηγορίας, έχουν τη γεωργία ως σχεδόν αποκλειστική πηγή εισοδήματος. Σημαντικό και διαχρονικά αυξανόμενο ποσοστό αντιπροσωπεύουν οι εκμεταλλεύσεις που έχουν τη γεωργία ως κύρια και τις εξωγεωργικές δραστηριότητες ως δευτερεύουσα πηγή εισοδήματος (27% το 2005 και 31% το 2006). Επομένως, από τις δύο αυτές κατηγορίες διαφαίνεται η έντονη επιθυμία του 80% τουλάχιστον των μεσαίων εκμεταλλεύσεων να κρατήσουν τη γεωργία ως αποκλειστική ή κύρια απασχόλησή τους, συμπληρώνοντας το οικογενειακό εισόδημα με έσοδα από άλλες δευτερεύουσες πηγές. Τη μικρότερη ομάδα αποτελούν οι μεσαίες εκμεταλλεύσεις που έχουν τη γεωργία ως δευτερεύουσα δραστηριότητα, αφού το ποσοστό τους πέφτει από 19% το 2005 σε 17% το 2006.

Όπως ήταν αναμενόμενο, οι μεγάλες εκμεταλλεύσεις διαφοροποιούνται έντονα από τις υπόλοιπες (διάγραμμα 6.13γ).

Ειδικότερα, το 79% των μεγάλων εκμεταλλεύσεων και τις δύο χρονιές αντιπροσωπεύουν εκείνες οι οποίες στηρίζονται σχεδόν αποκλειστικά στη γεωργία για την άντληση του εισοδήματός τους. Ελαφρή μείωση, από 20% σε 18%, εμφανίζουν οι μεγάλες εκμεταλλεύσεις με κύρια απασχόληση τη γεωργία, ενώ πολύ χαμηλό, αν και αυξανόμενο, είναι το ποσοστό των μεγάλων εκμεταλλεύσεων που έχουν τη γεωργία ως δευτερεύουσα δραστηριότητα.

6.3 Οι εκμεταλλεύσεις του δείγματος την περίοδο 2005-2008

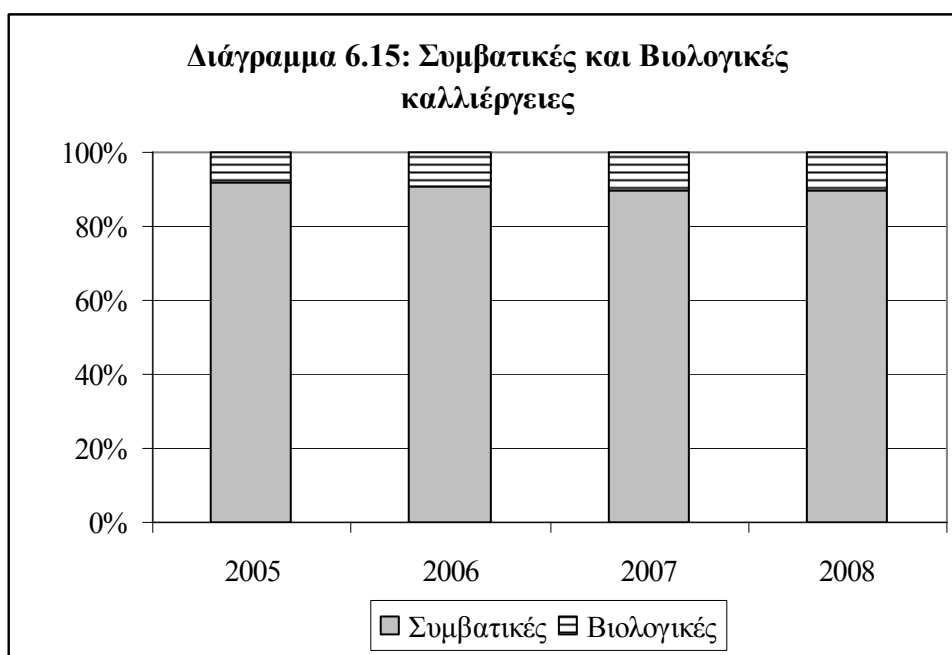
Εκτός από τα στοιχεία που παρουσιάστηκαν μέχρι τώρα, επιπρόσθετα δεδομένα για τις εκμεταλλεύσεις του δείγματος έχουν συγκεντρωθεί για τη διετία 2007-2008. Στην ενότητα αυτή παρουσιάζονται ορισμένα συνοπτικά στοιχεία για δύο από τους τρεις νομούς της έρευνας, τους νομούς Αιτωλοακαρνανίας και Καρδίτσας. Έτσι, μπορούν να εξαχθούν χρήσιμα συμπεράσματα για ολόκληρη την τετραετία 2005-2008, αποσαφηνίζοντας ταυτόχρονα τη φύση των αλλαγών που σημειώνονται και τις στρατηγικές προσαρμογής των εκμεταλλεύσεων στα νέα δεδομένα.

6.3.1 Ο νομός Αιτωλοακαρνανίας

Κατά το πρώτο έτος της εφαρμογής της νέας αγροτικής πολιτικής, οι εκμεταλλεύσεις του δείγματος στο νομό Αιτωλοακαρνανίας εγκατέλειψαν την καπνοκαλλιέργεια, αυξάνοντας ταυτόχρονα τη συνολικά χρησιμοποιούμενη έκτασή τους κατά 3.766 στρέμματα (διάγραμμα 6.14). Πρόκειται για μια πολύ σημαντική αύξηση, η οποία ήταν προσωρινή, καθώς το 2007 και το 2008 οι χρησιμοποιούμενες εκτάσεις επανήλθαν περίπου στο επίπεδο του 2005.

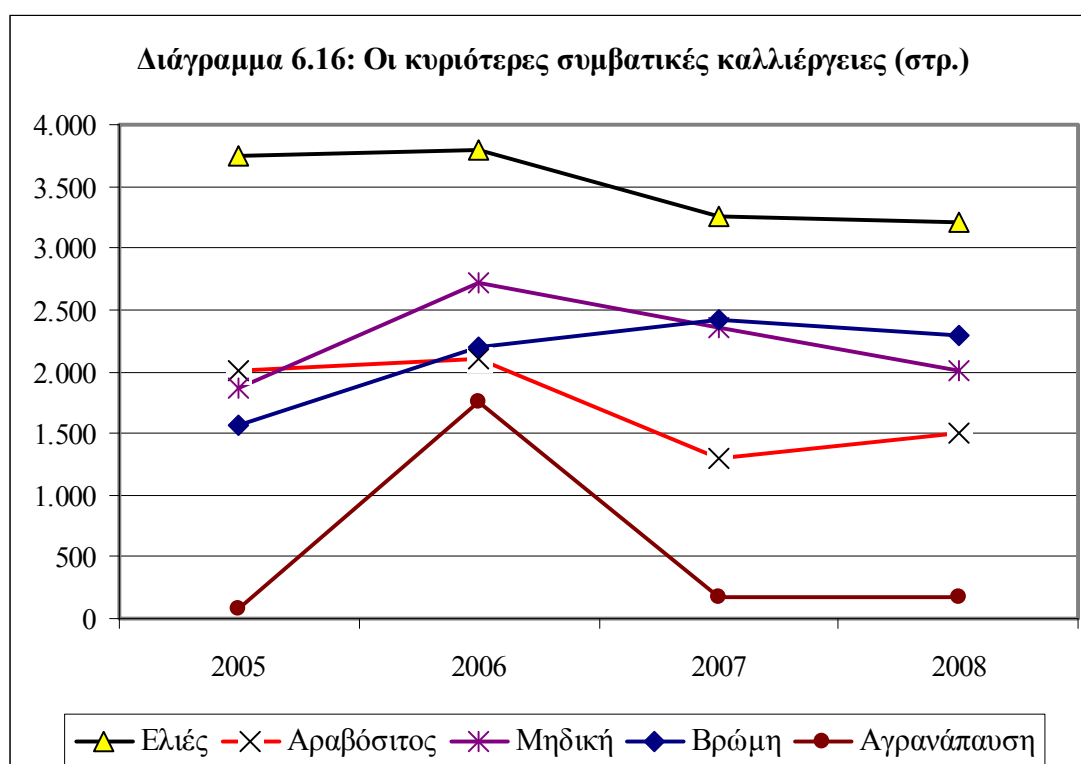

Εξάλλου, ανεπαίσθητες μεταβολές σημειώθηκαν στην αναλογία συμβατικών/βιολογικών εκτάσεων, καθώς οι εκτάσεις με βιολογικές καλλιέργειες αυξήθηκαν οριακά, από 8% το 2005 σε 10% το 2008 (διάγραμμα 6.15).

Μετά την εγκατάλειψη της καπνοκαλλιέργειας, σημειώθηκαν ορισμένες ανακατατάξεις στη σύνθεση των καλλιεργειών. Οι σημαντικότερες συμβατικές καλλιέργειες στις εκτάσεις των εκμεταλλεύσεων του δείγματος είναι η ελαιοκαλλιέργεια, ο αραβόσιτος, η μηδική και η βρώμη. Την πρώτη χρονιά μετά την αλλαγή της αγροτικής πολιτικής αυξήθηκαν σημαντικά η μηδική και η βρώμη, κατά

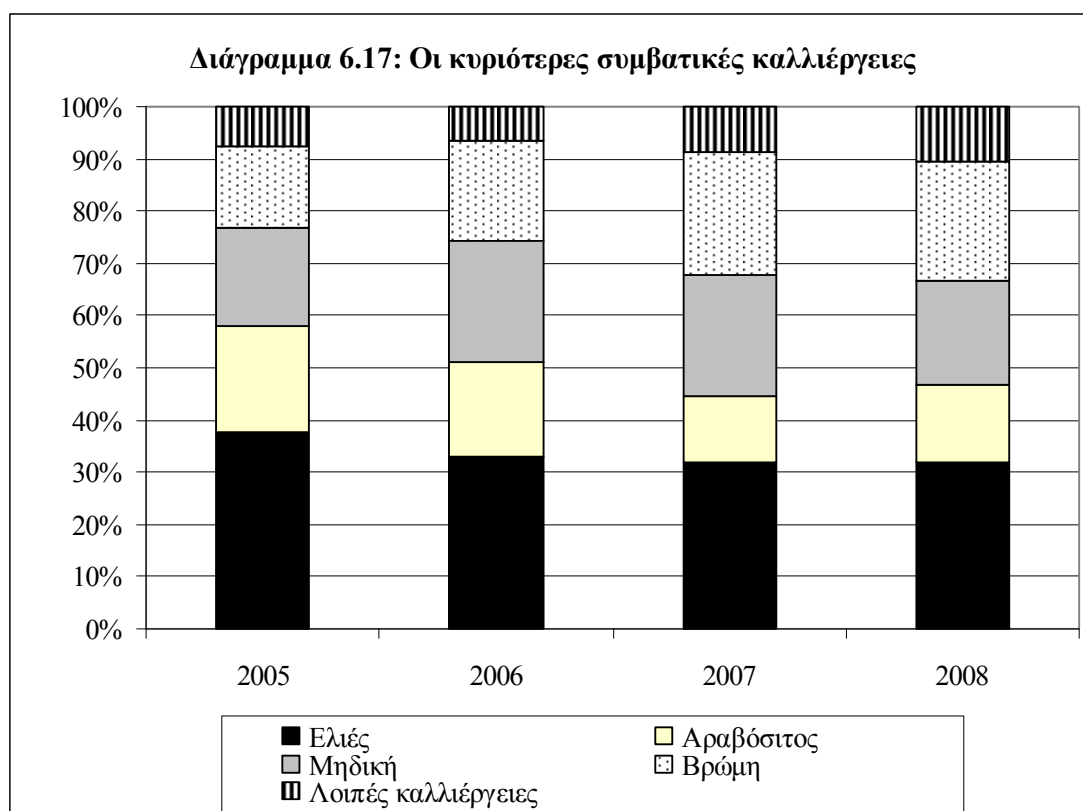
854 στρ. και 636 στρ., αντίστοιχα (διάγραμμα 6.16). Στη συνέχεια όμως η μηδική μειώθηκε και το 2008 επανήλθε στο επίπεδο του 2005, ενώ η βρώμη αυξήθηκε ακόμα περισσότερο το 2007. Οι δύο άλλες σημαντικές καλλιέργειες – η ελιά και ο αραβόσιτος – αυξήθηκαν το 2006 κατά 100 στρέμματα η κάθε μία, στη συνέχεια όμως μειώθηκαν. Αξιοσημείωτη είναι και η περίπτωση της αγρανάπαυσης, η οποία αυξήθηκε το 2006 κατά 1.000 περίπου στρέμματα, για να επανέλθει από το 2007 στο προηγούμενο περίπου επίπεδο.

Έτσι, οι τέσσερις αυτοί κλάδοι αντιπροσωπεύουν αθροιστικά τουλάχιστον το 90% των συνολικά καλλιεργούμενων εκτάσεων των εκμεταλλεύσεων με συμβατικές καλλιέργειες (διάγραμμα 6.17). Μετά το 2005, η ελαιοκαλλιέργεια σταθεροποιείται στο ένα τρίτο περίπου των συνολικών εκτάσεων. Ακολουθεί η βρώμη, η οποία αντιπροσωπεύει το 22%-23% των συνολικών εκτάσεων (από 16% το 2005), η μηδική, η οποία με μικρές αυξομειώσεις αντιπροσωπεύει το 20% των συνολικών εκτάσεων και ο αραβόσιτος, ο οποίος από 20% το 2005 έπεσε στο 15% το 2008.

Όπως φαίνεται στο διάγραμμα 6.17, τα δύο τελευταία χρόνια της εξεταζόμενης περιόδου, οι εκμεταλλεύσεις πειραματίστηκαν περισσότερο με διάφορες άλλες καλλιέργειες, εκτός από τις τέσσερις που προαναφέρθηκαν. Έτσι, οι

‘λοιπές’ καλλιέργειες, από 7% των συνολικών εκτάσεων το 2005, αυξήθηκαν απότομα σε 10% το 2008.

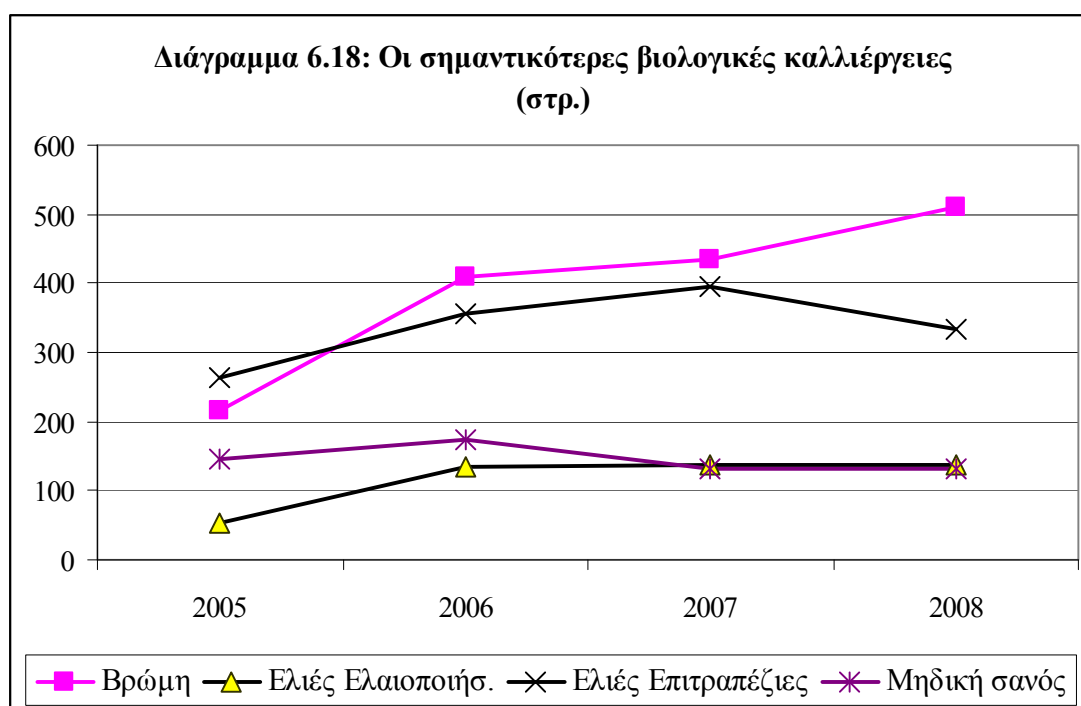

Πίνακας 6.10: Συμβατικές καλλιέργειες στο νομό Αιτωλοακαρνανίας (στρ.)

	2005	2006	2007	2008
Ελιές	3.740	3.799	3.258	3.211
Λοιπά Δενδρώδη	229	229	325	356
Αρωματικά Φυτά			53	44
Αραβόσιτος	2.008	2.097	1.302	1.509
Μηδική	1.870	2.724	2.351	2.012
Βρώμη	1.570	2.206	2.414	2.293
Κηπευτικά	78	20	54	66
Λοιπά Κτηνοτροφικά	402	426	207	288
Σπαράγγια		72	194	230
Αγρανάπαυση	78	1.762	182	176
Βίκος	36	9	58	85
ΣΥΝΟΛΟ	10.009	13.343	10.396	10.267

Από τις ‘λοιπές’ αυτές καλλιέργειες, ξεχωρίζουν οι περιπτώσεις των λοιπών δενδρώνων, των σπαραγγιών και των λοιπών κτηνοτροφικών φυτών (πίνακας 6.10). Πολύ περιορισμένες είναι οι εκτάσεις του βίκου και των κηπευτικών, ενώ από το 2007 πρωτοεμφανίστηκαν τα αρωματικά φυτά.

Από την άλλη πλευρά, οι βιολογικά καλλιεργούμενες εκτάσεις των εκμεταλλεύσεων του δείγματος σημείωσαν μια συνολική αύξηση κατά 31% από το 2005 μέχρι το 2008.

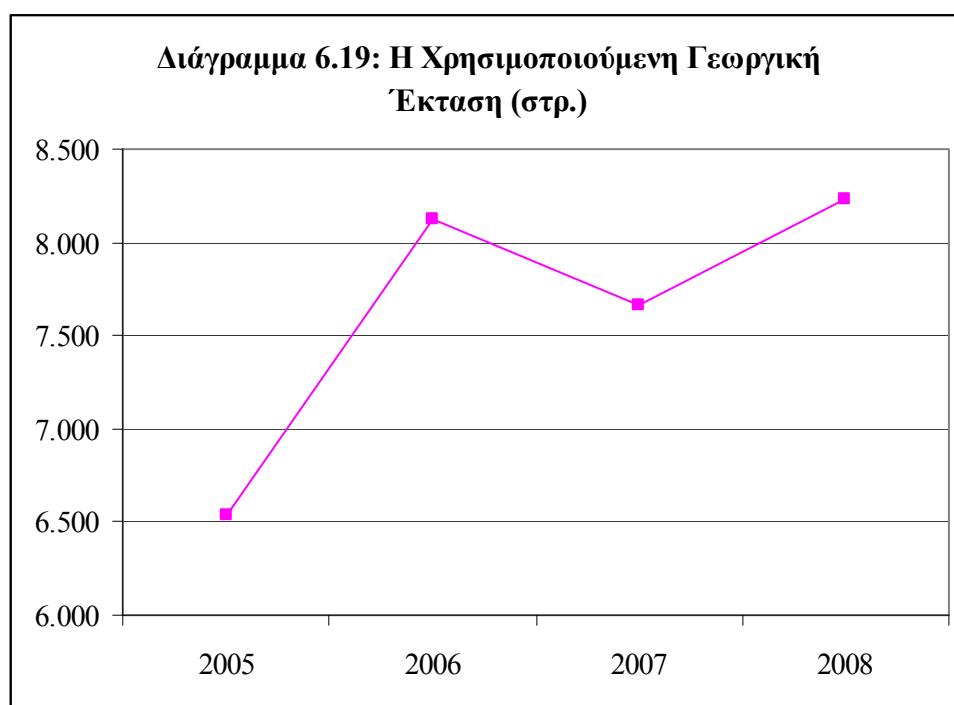

Τη μεγαλύτερη έκταση των βιολογικών καλλιεργειών καταλαμβάνει η βρώμη, η οποία υπερδιπλασιάστηκε, φθάνοντας τα 511 στρ. το 2008. Ακολουθούν οι ελαιοποιήσιμες ελιές, που σημείωσαν μια μικρή κάμψη το 2008 μετά από μια ανοδική πορεία, οι επιτραπέζιες ελιές και η μηδική (διάγραμμα 6.18). Πολύ μικρές εκτάσεις καταλαμβάνουν ο βιολογικός αραβόσιτος και το αμπέλι, ενώ το βιολογικό σιτάρι, το κριθάρι και τα πορτοκάλια εμφανίζονταν σε πολύ μικρές εκτάσεις μέχρι το 2006-2007.

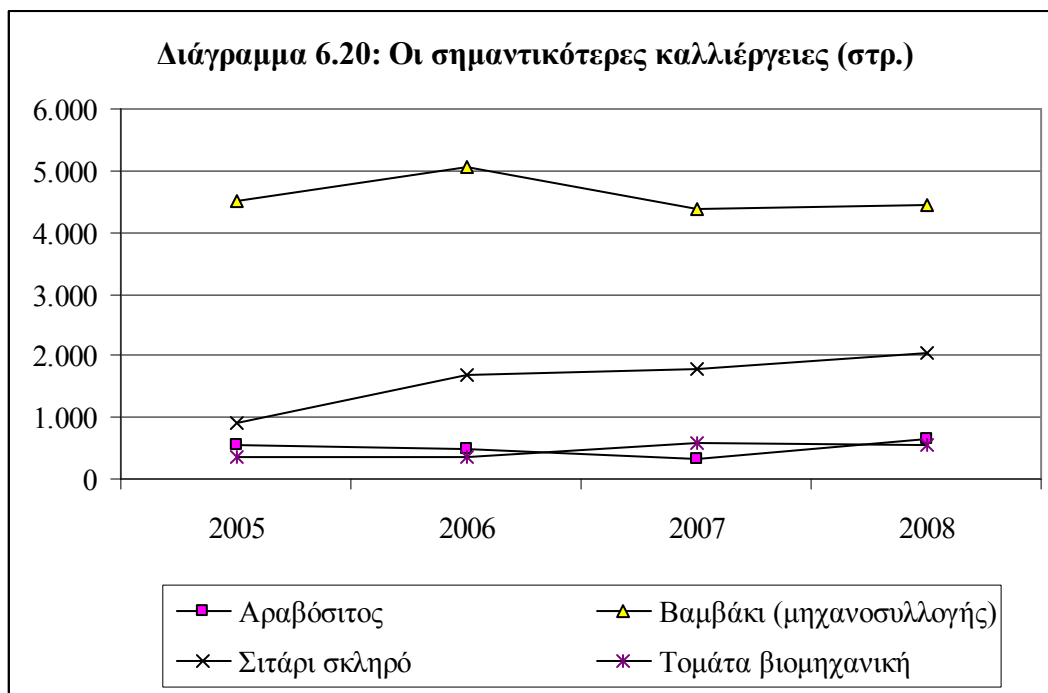
Τέλος, αξίζει να σημειωθεί ότι οι ενοικιαζόμενες εκτάσεις των εκμεταλλεύσεων από 28% των συνολικών εκτάσεων το 2005 αυξήθηκαν σε 30% το 2008, ενώ την ίδια περίοδο οι αρδευόμενες μειώθηκαν από 64% σε 51%.

6.3.2 Ο νομός Καρδίτσας

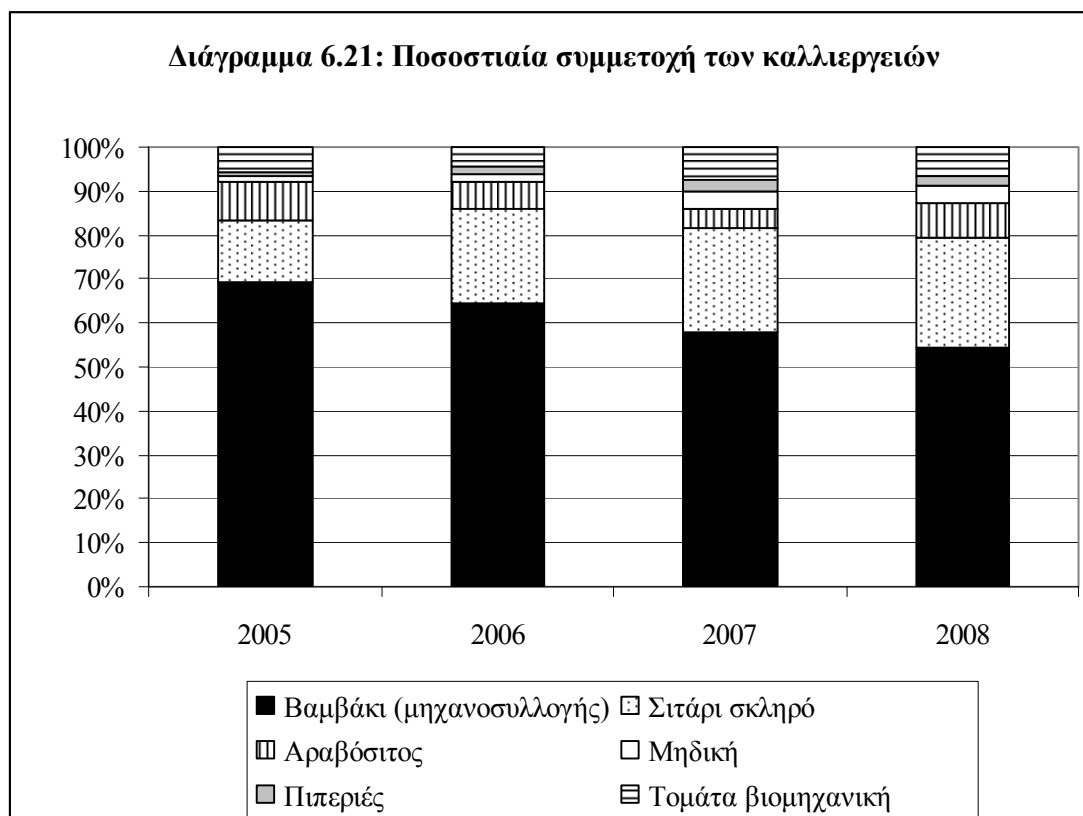
Μετά την αλλαγή της πολιτικής, οι εκμεταλλεύσεις του δείγματος στο νομό Καρδίτσας προέβησαν σε σημαντική επέκταση της χρησιμοποιούμενης γεωργικής έκτασής τους, η οποία αυξήθηκε το 2006 κατά 1.586 στρέμματα. Συνολικά, μεταξύ 2005 και 2008 η ΧΓΕ αυξήθηκε κατά 26% (διάγραμμα 6.19). Η έκταση αυτή είναι σχεδόν στο σύνολό της καλλιεργούμενη, αφού η αγρανάπαυση αντιπροσωπεύει ποσοστό μικρότερο του 1% της ΧΓΕ και μόνο προσωρινά, το 2006, αυξήθηκε σε 3,4% της ΧΓΕ.

Στο διάγραμμα 6.20 απεικονίζονται οι διαχρονικές μεταβολές των τεσσάρων σημαντικότερων καλλιεργειών. Το βαμβάκι, το οποίο παραμένει με μεγάλη διαφορά στην πρώτη θέση, μετά από μια προσωρινή αύξηση κατά 500 περίπου στρέμματα το 2006, επανήλθε στο προηγούμενο επίπεδο. Αυξητική πορεία ακολουθεί το σκληρό σιτάρι, το οποίο αυξήθηκε συνολικά κατά 1.127 στρ. απ' το 2005 μέχρι το 2008, ενώ μικρές διακυμάνσεις παρουσιάζουν ο αραβόσιτος και η βιομηχανική τομάτα.

Έτσι, η ποσοστιαία συμμετοχή των διαφόρων καλλιεργειών στο σύνολο των εκτάσεων εμφανίζει αξιοσημείωτες διαφοροποιήσεις (διάγραμμα 6.21).

Ειδικότερα, η συμμετοχή του βαμβακιού μειώνεται από 69% σε 54%, ενώ του σκληρού σιταριού αυξάνεται από 14% σε 25%. Μετά από αυξομειώσεις, το 2008 ο αραβόσιτος αντιπροσωπεύει το 8% των καλλιεργούμενων εκτάσεων και η βιομηχανική τομάτα το 7%. Ακόμα μικρότερα είναι τα ποσοστά συμμετοχής της πεπεριάς και της μηδικής. Επομένως, το καλλιεργητικό σχήμα των εκμεταλλεύσεων τους δείγματος παρουσιάζει πολύ υψηλό βαθμό συγκέντρωσης, αφού δύο μόνο καλλιέργειες (βαμβάκι και σιτάρι σκληρό) καταλαμβάνουν τουλάχιστον το 80% των συνολικά καλλιεργούμενων εκτάσεών τους.

Τέλος, από το 2005 μέχρι το 2008, οι ενοικιαζόμενες εκτάσεις αυξάνονται από 41% σε 49%, ενώ οι αρδευόμενες μειώνονται από 88% σε 75% των συνολικά καλλιεργούμενων.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 7

Προσδιορισμός ομοιογενών ομάδων εκμεταλλεύσεων

7.1 Σκοπός και Μεθοδολογία της Ανάλυσης

Ο βασικός σκοπός του παρόντος κεφαλαίου είναι ο προσδιορισμός ομοιογενών ομάδων εκμεταλλεύσεων σε κάθε νομό της έρευνας, με χρήση μεταβλητών που αφορούν τα ατομικά και γεωργοοικονομικά τους χαρακτηριστικά. Στην ανάλυση αυτή χρησιμοποιήθηκαν συνολικά εννενήντα μεταβλητές. Οι γενικές κατηγορίες μεταβλητών που χρησιμοποιήθηκαν είναι οι εξής:

- Ηλικία του αρχηγού της εκμετάλλευσης
- Μεταβλητές που αναφέρονται στην χρησιμοποιούμενη γεωργική έκταση της εκμετάλλευσης (ΧΓΕ) και στη διάρθρωση των καλλιεργειών (αρδευόμενη έκταση, ενοικιαζόμενη έκταση και διάρθρωση της έκτασης των καλλιεργειών)
- Μεταβλητές που αναφέρονται στα ζώα της εκμετάλλευσης (αριθμός αιγοπροβάτων, αριθμός βοοειδών και τα αντίστοιχα ποσοστά αυτών στο σύνολο των ζώων της εκμετάλλευσης)
- Μεταβλητές που αφορούν την οικονομική διάρθρωση των καλλιεργειών και των ζώων της εκμετάλλευσης (ακαθάριστη αξία παραγωγής [πωλήσεις + ιδιοχρησιμοποίηση] των καλλιεργειών και των ζώων της εκμετάλλευσης και διάρθρωση των επιδοτήσεων της εκμετάλλευσης)
- Μεταβλητές που αναφέρονται σε οικονομικούς δείκτες της εκμετάλλευσης (ακαθάριστη πρόσοδο [ΑΚΠ], Γεωργικό Οικογενειακό Εισόδημα [ΓΟΕ], Εξωγεωργικό Εισόδημα Οικογένειας)

Στο δείγμα των 500 εκμεταλλεύσεων της έρευνας εφαρμόστηκαν συνδυασμένα δύο μέθοδοι της Πολυδιάστατης Ανάλυσης Δεδομένων, η Ανάλυση σε Κύριες Συνιστώσες και η Αυτόματη Ιεραρχική Ταξινόμηση. Εδώ και πολλά χρόνια, οι μέθοδοι αυτές συνηθίζεται να χρησιμοποιούνται είτε χωριστά, είτε συνδυαστικά, σε ποσοτικά δεδομένα, που προέρχονται από έρευνες με ερωτηματολόγια.

Στην αρχή εφαρμόστηκε η ανάλυση σε κύριες συνιστώσες (L' Analyse en Composantes Principales στην γαλλική ορολογία και Principal Components Analysis στην αγγλική), η οποία ανήκει στην οικογένεια των παραγοντικών μεθόδων

ανάλυσης. Το βασικό πλεονέκτημα αυτής της μεθόδου, όπως και όλων των παραγοντικών μεθόδων ανάλυσης είναι ότι μελετώντας τη συσχέτιση μεταξύ μεγάλου αριθμού αλληλοσυνδεόμενων μεταβλητών καταφέρνει να δημιουργήσει νέες μεταβλητές, που προέρχονται από την ομαδοποίηση αυτών και που ονομάζονται παράγοντες (Factors). Οι μεταβλητές που περιέχονται σε κάθε παράγοντα είναι οι περισσότερες συσχετισμένες μεταξύ τους, συγκριτικά με τις μεταβλητές που ανήκουν σε άλλους παράγοντες. Αντίθετα, οι παράγοντες μεταξύ τους έχουν πολύ μικρό ή και μηδενικό συντελεστή συσχέτισης. Έτσι αυτή η παραγοντική μέθοδος κατορθώνει να συμπεριλάβει στην ανάλυση το σύνολο των χρησιμοποιούμενων μεταβλητών και να παρουσιάσει γραφικά σε ένα επίπεδο, είτε τις μεταβλητές των στοιχείων μιας έρευνας, είτε τις στατιστικές μονάδες της κάθε έρευνας, είτε ταυτόχρονα τις μεταβλητές και τις στατιστικές μονάδες.

Στη συνέχεια εφαρμόστηκε η Αυτόματη Ιεραρχική Ταξινόμηση (Classification Automatique στα γαλλικά, Cluster Analysis στα Αγγλικά) στις συντεταγμένες των γ. εκμεταλλεύσεων στους πρώτους 10 παραγοντικούς άξονες για την δημιουργία ομοιογενών και σαφώς διαχωρισμένων ομάδων εκμεταλλεύσεων. Με αυτό τον τρόπο η πληροφορία διωλίστηκε και 'πέρασαν' μόνο τα βασικά χαρακτηριστικά του δείγματος των εκμεταλλεύσεων και όχι κάποιες ενδεχόμενες ιδιαιτερότητές τους. Έτσι, για τα έτη 2005 και 2006, δημιουργήθηκαν και μελετήθηκαν πέντε αρκετά ομοιογενείς ομάδες στο νομό Αιτωλοακαρνανίας, δύο ομάδες στο νομό Καρδίτσας και δύο ομάδες στο νομό Κιλκίς.

Τέλος, έγινε η αυτόματη περιγραφή των χαρακτηριστικών κάθε ομάδας, η οποία βασίζεται σ' ένα μαθηματικό κριτήριο¹ με το οποίο οι μεταβλητές κατατάσσονται ως προς τη δυνατότητά τους να χαρακτηρίζουν την κάθε ομάδα. Με αυτό τον τρόπο μπορεί να γίνει η περιγραφή της κάθε ομάδας.

Για την επεξεργασία των στοιχείων χρησιμοποιήθηκαν τα στατιστικά πακέτα: SPSS for Windows και SPAD (ver5.1).

¹ Το κριτήριο αυτόματης επιλογής είναι η τιμή ενός στατιστικού ελέγχου με βάση τον οποίον ελέγχεται εάν ο μέσος όρος μίας μεταβλητής είναι σημαντικά διαφορετικός σε μια ομάδα c από τον μέσο όρο αυτής της μεταβλητής στο σύνολο των περιπτώσεων (A. Morineau, 1984). Η τιμή αυτού του ελέγχου είναι ίση με την απόκλιση του μέσου όρου μιας μεταβλητής ανάμεσα στην ομάδα και στο σύνολο των περιπτώσεων εκφραζόμενη σε τυπικές αποκλίσεις.

7.2 Ανάλυση Αποτελεσμάτων: Ανάλυση Κυρίων Συνιστωσών, Αυτόματη Ιεραρχική Ταξινόμηση

Από την ανάλυση προέκυψαν για κάθε νομό και για κάθε έτος ένας σημαντικός αριθμός αξόνων, που απορροφούν ο κάθε ένας μέρος της συνολικής αδράνειας (διακύμανσης). Αναλυτικά, οι δέκα πρώτες ιδιοτιμές για κάθε νομό και για κάθε έτος με τα αντίστοιχα ερμηνευόμενα ποσοστά της αδράνειας εμφανίζονται στον πίνακα 7.1 που ακολουθεί.

Πίνακας 7.1. Ιδιοτιμές και Ποσοστά Αδράνειας

Αιτωλοακαρνανία				Καρδίτσα			Κιλκίς		
2005									
	Ιδιοτιμή	Ποσοστό Αδράνειας %	Αθροιστικό Ποσοστό Αδράνειας %	Ιδιοτιμή	Ποσοστό Αδράνειας %	Αθροιστικό Ποσοστό Αδράνειας %	Ιδιοτιμή	Ποσοστό Αδράνειας %	Αθροιστικό Ποσοστό Αδράνειας %
F1	23,2	25,5	25,5	24,7	36,9	36,9	27,8	36,6	36,6
F2	9,9	10,9	36,4	7,2	10,8	47,7	13,0	17,1	53,7
F3	6,2	6,8	43,2	6,3	9,4	57,0	10,0	13,2	66,9
F4	5,3	5,9	49,0	4,7	7,0	64,0	7,9	10,4	77,3
F5	5,0	5,5	54,6	4,4	6,6	70,7	4,2	5,5	82,8
F6	5,0	5,5	60,0	3,6	5,4	76,0	3,4	4,5	87,3
F7	4,9	5,4	65,4	3,1	4,6	80,6	2,4	3,1	90,5
F8	4,7	5,1	70,5	2,0	3,1	83,7	1,3	1,7	92,2
F9	4,4	4,8	75,4	1,9	2,8	86,5	1,2	1,5	93,7
F10	3,3	3,6	79,0	1,5	2,2	88,7	1,0	1,3	95,0
2006									
F1	21,1	22,7	22,7	25,1	34,8	34,8	30,4	37,0	37,0
F2	9,6	10,3	33,0	8,1	11,3	46,1	10,7	13,1	50,1
F3	5,9	6,4	39,4	6,6	9,2	55,2	6,9	8,4	58,5
F4	5,3	5,7	45,0	5,4	7,4	62,7	6,6	8,1	66,6
F5	4,9	5,3	50,3	4,2	5,9	68,6	4,6	5,6	72,2
F6	4,3	4,6	55,0	4,0	5,5	74,0	4,2	5,2	77,4
F7	4,2	4,5	59,5	3,0	4,2	78,3	3,6	4,4	81,8
F8	3,8	4,1	63,5	2,4	3,3	81,6	2,6	3,2	85,0
F9	3,1	3,3	66,8	2,2	3,1	84,7	2,5	3,0	88,0
F10	2,8	3,0	69,9	1,8	2,5	87,2	1,9	2,3	90,2

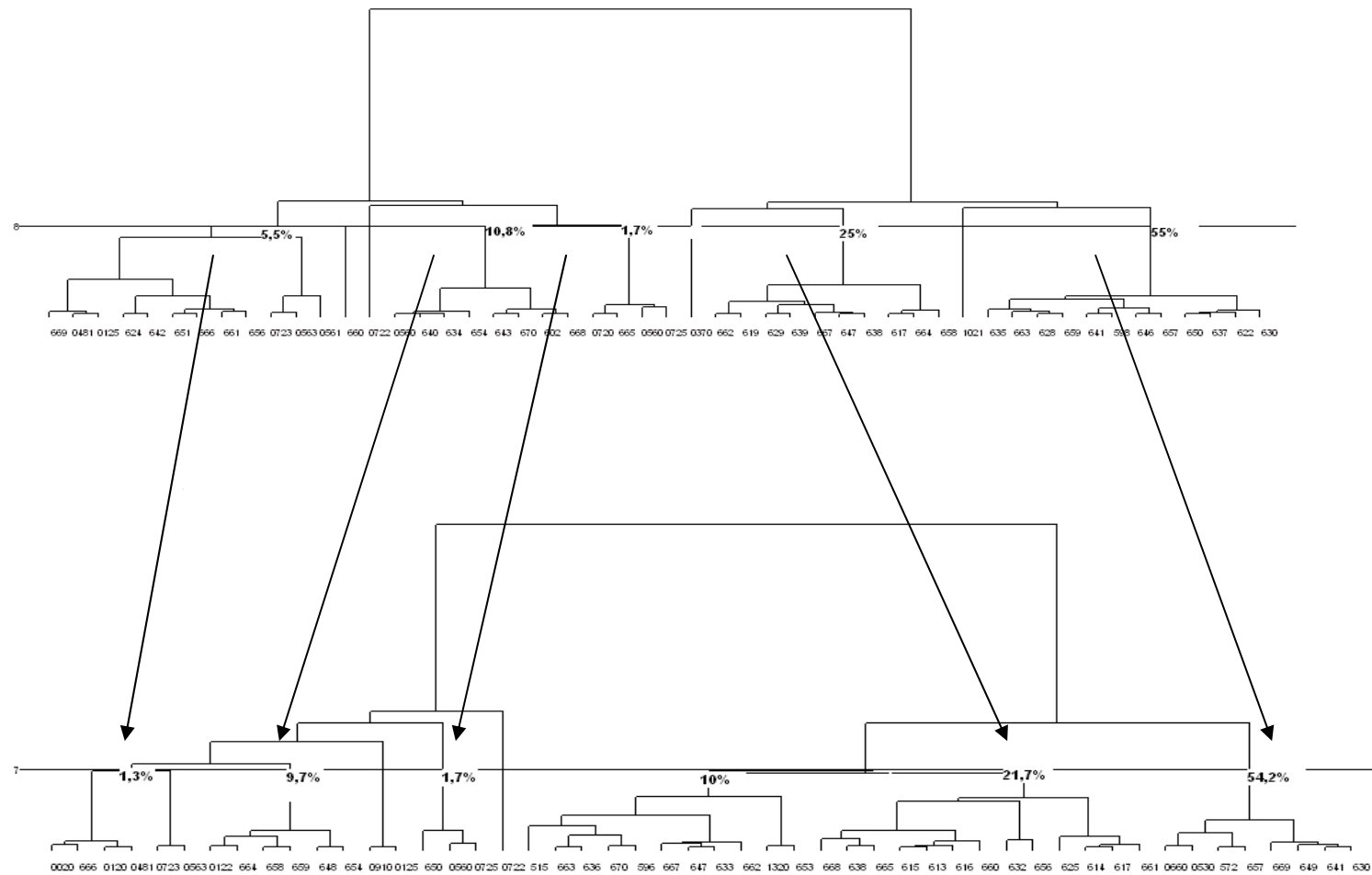
Σύμφωνα με τον πίνακα 7.1, το ποσοστό σημαντικότητας του πρώτου άξονα στους διάφορους Νομούς κυμαίνεται από 22,7% στην Αιτωλοακαρνανία το 2006

μέχρι 37,0% στο Κιλκίς το 2006, του δεύτερου άξονα βρίσκεται ανάμεσα 10,3% στην Αιτωλοακαρνανία το 2006 μέχρι 13,2% στο Κιλκίς το 2005 και του τρίτου από 5,9% στην Αιτωλοακαρνανία το 2005 μέχρι 10,4% στο Κιλκίς το 2005. Το σύνολο των πληροφοριών που μας δίνουν οι πέντε πρώτοι άξονες κυμαίνεται από 50,3% στην Αιτωλοακαρνανία το 2006 μέχρι 82,8% στο Κιλκίς το 2005. Το ποσοστό αυτό κρίνεται ως απόλυτα ικανοποιητικό (Volle 1985, Καραπιστόλης, 2001).

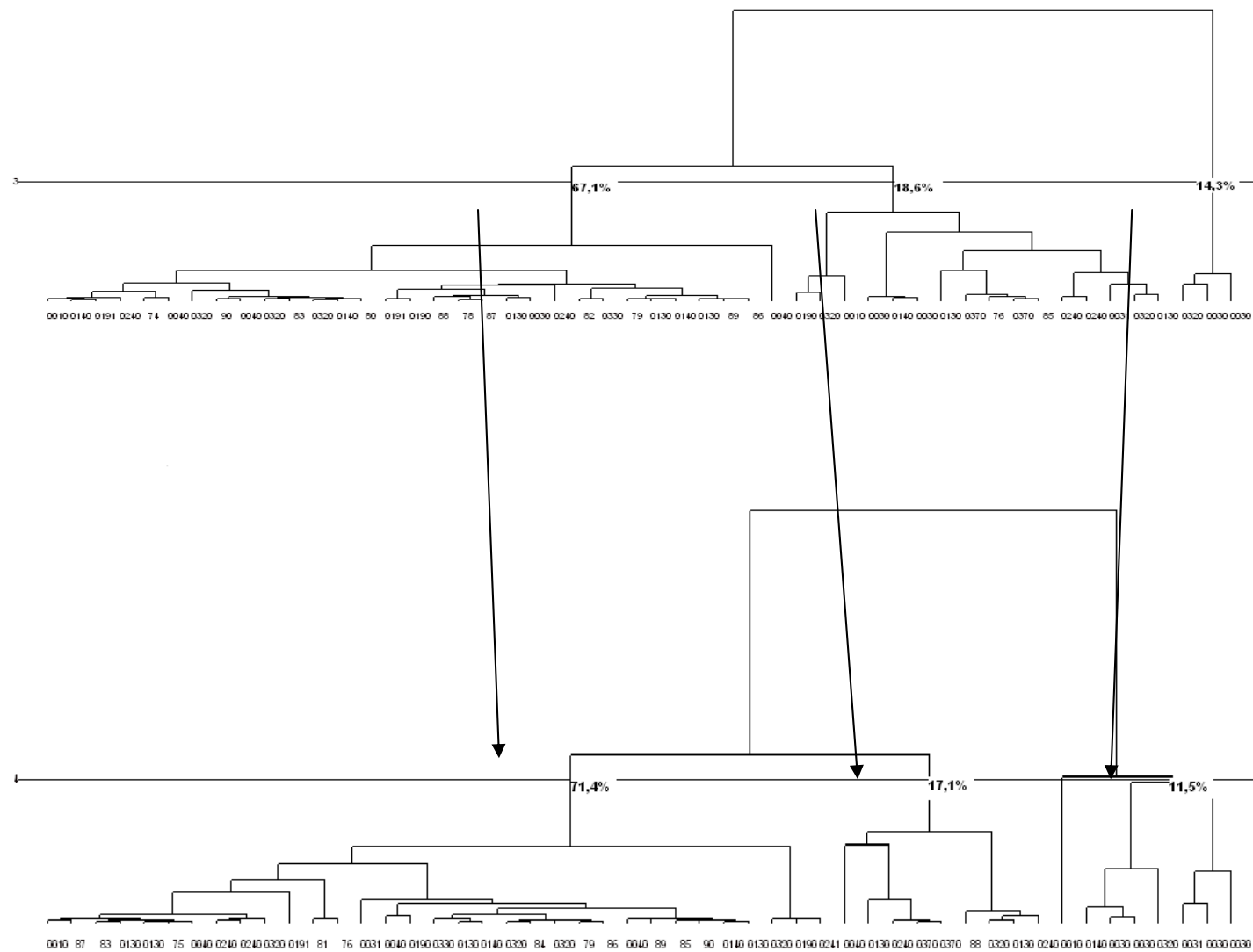
Στη συνέχεια, όπως ήδη αναφέρθηκε, χρησιμοποιώντας τις συντεταγμένες των εκμεταλλεύσεων στους 10 πρώτους παραγοντικούς άξονες για κάθε νομό και κάθε έτος ακολούθησε η Αυτόματη Ιεραρχική Ταξινόμηση. Το κύριο αποτέλεσμα αυτής της μεθόδου παρουσιάζεται μέσω ενός δενδρογράμματος (Εικόνα 1). Είναι αυτονόητο όταν οι παρατηρήσεις είναι πολλές είναι τεχνικά δύσκολο και ελάχιστα ενδιαφέρον να απεικονισθεί το πλήρες δενδρογράμμα από τις αρχικές παρατηρήσεις μέχρι και την κορυφή. Γι' αυτό στα δενδρογράμματα που ακολουθούν η παρουσίαση περιορίζεται μόνο στο άνω τμήμα του δενδρογράμματος, από ένα επίπεδο και επάνω, τμήμα το οποίο δίνει και τις σημαντικότερες ταξινομήσεις. Κάθε τομή του δενδρογράμματος αντιστοιχεί σε μία ταξινόμηση των παρατηρήσεων. Για την τελική τομή του δενδρογράμματος λαμβάνεται υπόψη ο δείκτης αύξησης της ενδοομαδικής αδράνειας².

² Είναι γνωστό ότι όσο μικρότερη είναι η ενδοομαδική αδράνεια τόσο περισσότερο συμπαγείς είναι οι ομάδες και ταυτόχρονα τόσο μεγαλύτερη είναι διομαδική αδράνεια, και κατά συνέπεια ο διαχωρισμός των ομάδων είναι καλύτερος.

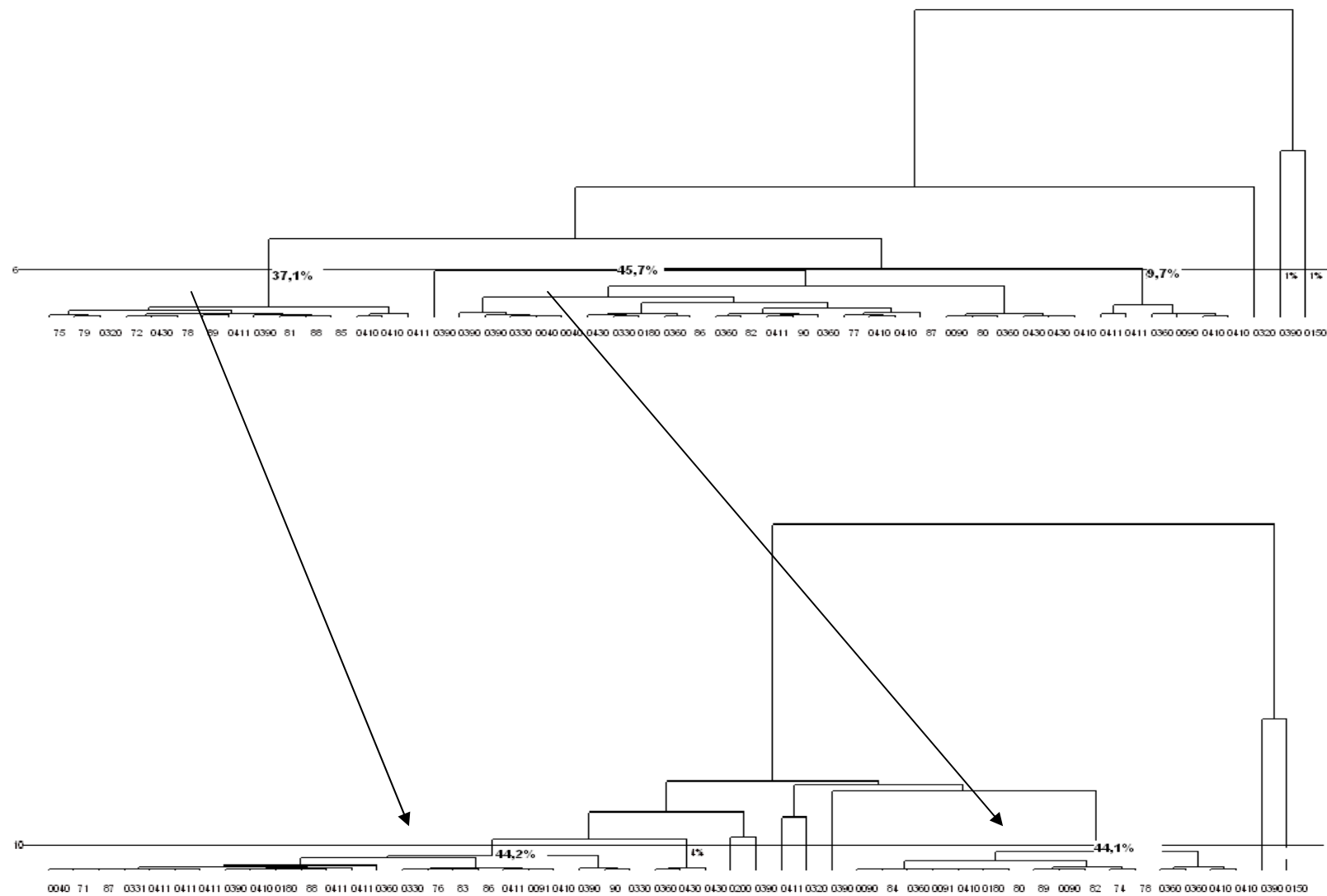
Εικόνα 7.1 Δενδρόγραμμα Αυτόματης Ιεραρχικής Ταξινόμησης σε κανοπαγωγικές εκμετ αλλεύσεις του Νομού Αιτωλοακρνανίας το 2005-2006

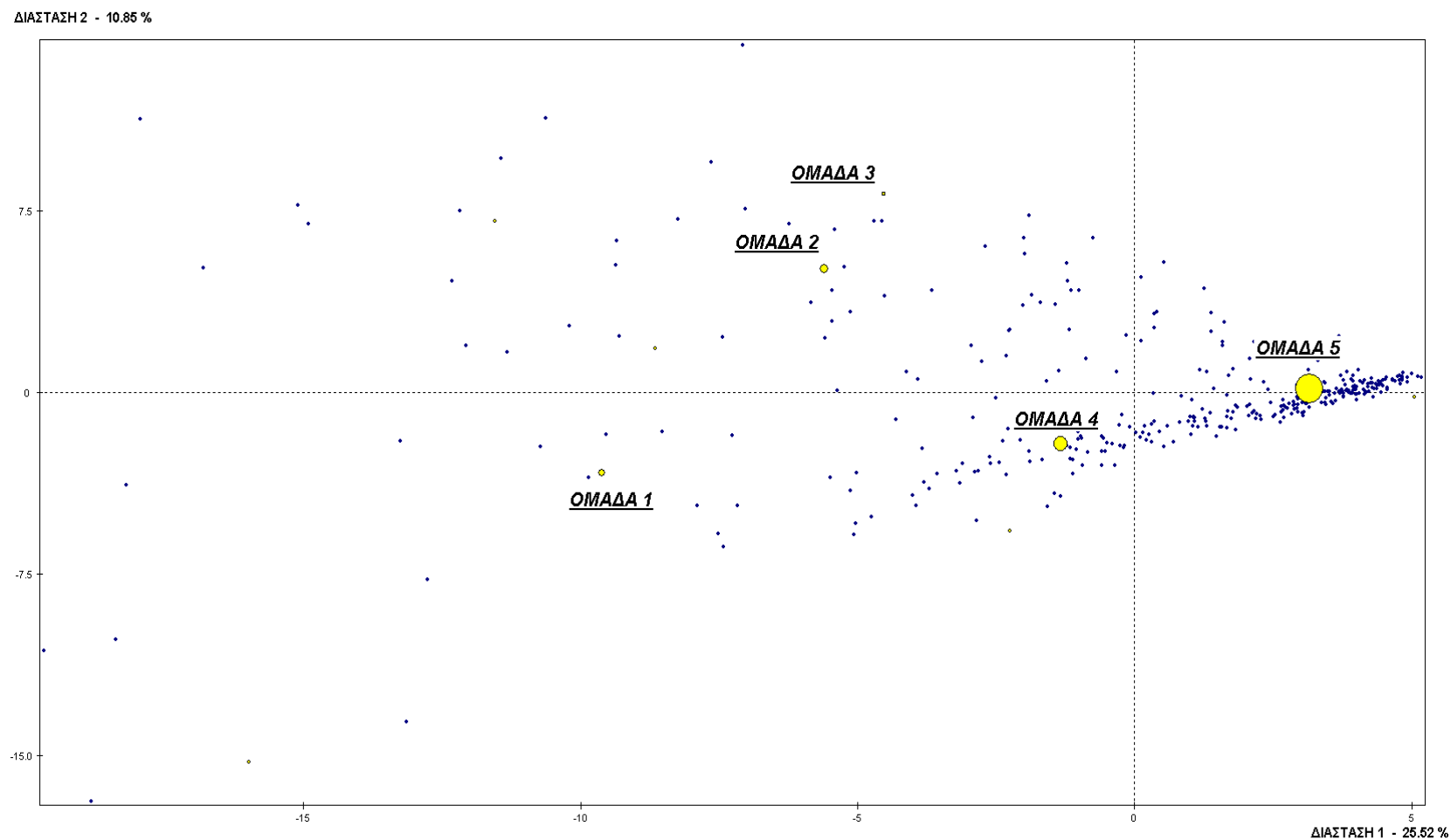
Εικόνα 7.2 Δενδρόγραμμα Αυτόματης Ιεραρχικής Ταξινόμησης σε κανοπαγωγικές εκμεταλλεύσεις του Νομού Καρδίτσας το 2005-2006

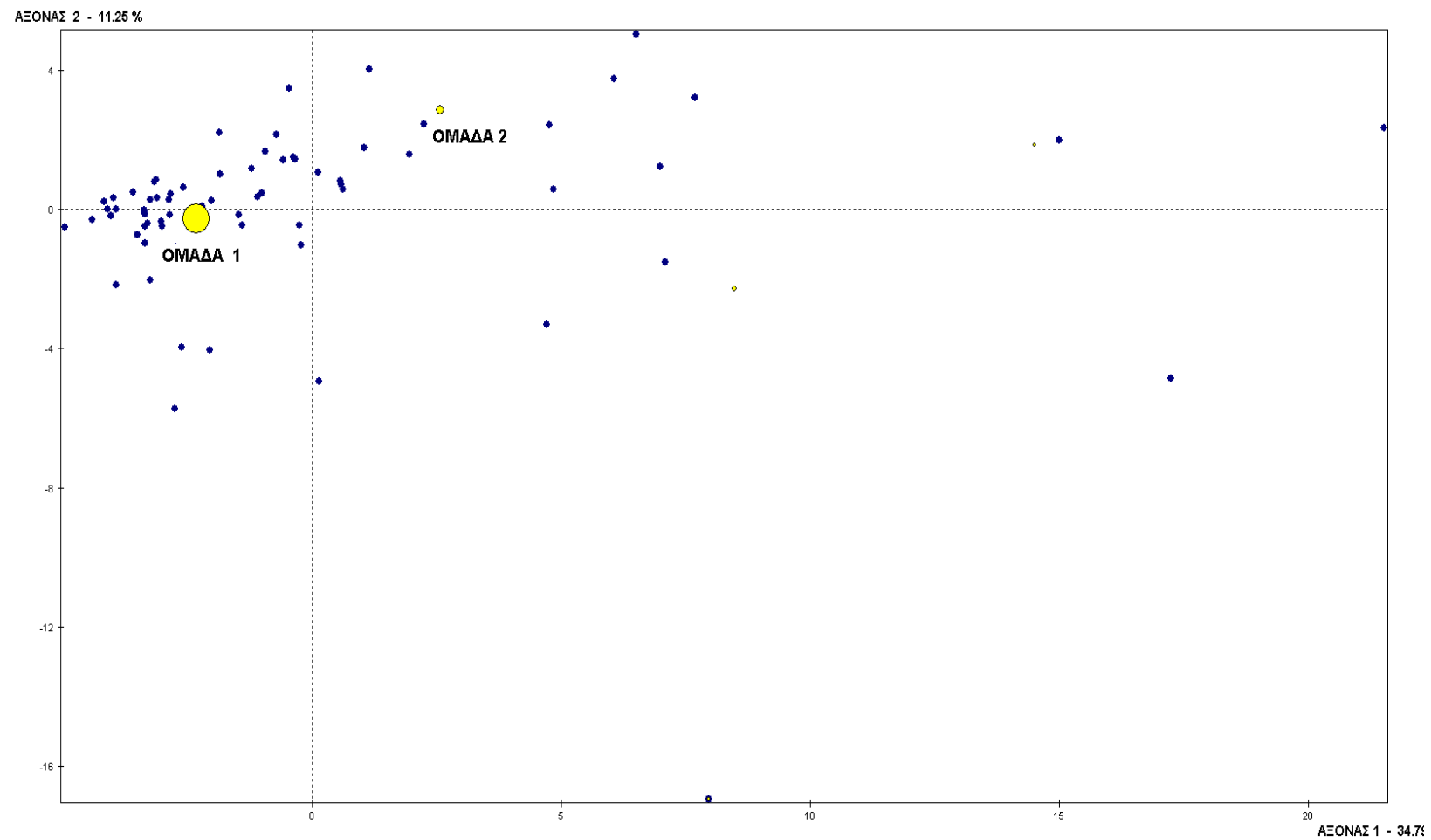
Εικόνα 7.3 Δενδρόγραμμα Αυτόματης Ιεραρχικής Ταξινόμησης σε κανοπαγωγικές εκμεταλλεύσεις του Νομού Κιλκίς το 2005-2006

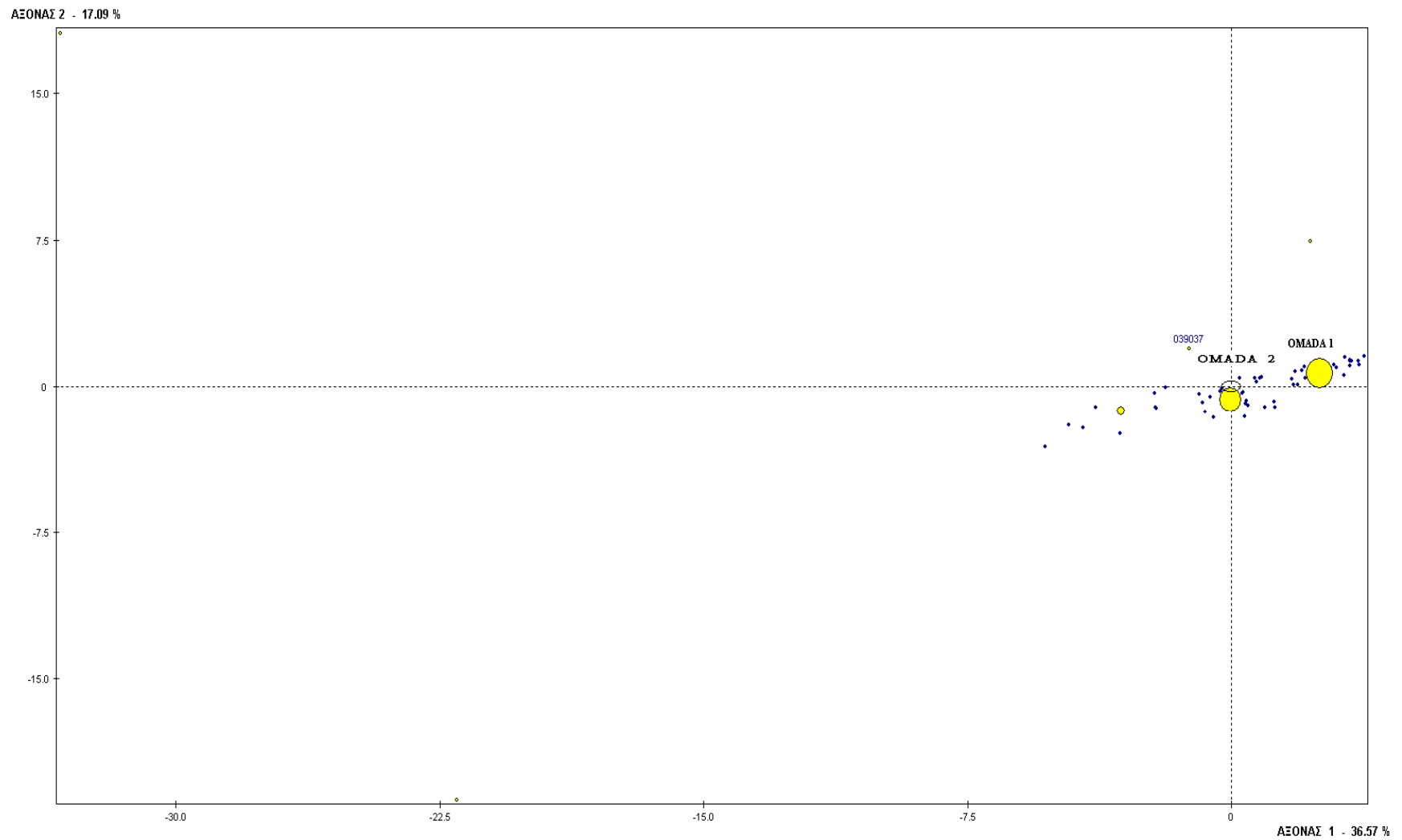
Εικόνα 7.4 Γραφική απεικόνιση του νέφους των γ. εκμεταλλεύσεων και των κέντρων των ομάδων τους στο Νομό Αιτωλοακαρνανίας το 2005

Εικόνα 7.5 Γραφική απεικόνιση του νέφους των γ. εκμεταλλεύσεων και των κέντρων των ομάδων τους στο Νομό Καρδίτσας το 2005

Εικόνα 7.4 Γραφική απεικόνιση του νέφους των γ. εκμεταλλεύσεων και των κέντρων των ομάδων τους στο Νομό Κυλκίς το 2005

7.3 Οι ομάδες εκμεταλλεύσεων του νομού Αιτωλοακαρνανίας

7.3.1 Ομάδα 1 (Δυναμική στη φυτική παραγωγή)

Η ομάδα 1, όπως φαίνεται στον πίνακα 7.2, περιλαμβάνει το 2005 20 εκμεταλλεύσεις, δηλαδή το 5,5% των εκμεταλλεύσεων του δείγματος. Το 2006 παραμένουν στην ομάδα μόνο 5 εκμεταλλεύσεις, δηλαδή παρατηρείται μείωση του αριθμού των εκμεταλλεύσεων κατά 76% από το 2005 στο 2006.

Σ' αυτή την ομάδα, η συνολική χρησιμοποιούμενη γεωργική έκταση (ΧΓΕ) της μέσης εκμετάλλευσης ανερχόταν το 2005 σε 115 στρέμματα, ενώ το 2006 αυξήθηκε κατά 62,5% και έφθασε τα 186 στρέμματα. Αυτό οφείλεται στη μεγάλη αύξηση της ενοικιαζόμενης έκτασης της μέσης εκμετάλλευσης, από τα 49 στρέμματα το 2005 στα 103 στρέμματα το 2006, δηλ. αύξηση κατά 113%. Οι εκμεταλλεύσεις αυτής της ομάδας καλλιεργούσαν το 2005 μηδική, αραβόσιτο και καπνό, οι οποίες κατά μέσο όρο κατείχαν αντίστοιχα το 41%, το 38% και το 21% της συνολικής ΧΓΕ. Το 2006, λόγω της νέας ΚΑΠ, η καλλιέργεια του καπνού εξαφανίσθηκε και οι εκτάσεις του δόθηκαν στις καλλιέργειες της μηδικής και του αραβοσίτου. Έτσι, η μηδική εξαιτίας και της αυξημένης ενοικίασης, έφθασε κατά μέσο όρο στα 94 στρέμματα (αύξηση κατά 98%) και ο αραβόσιτος κατά μέσο στα 85 στρέμματα, δηλαδή αυξήθηκε κατά 95%.

Οι αυξημένες εκτάσεις μηδικής και αραβοσίτου οδήγησαν σε αύξηση της ακαθάριστης αξίας παραγωγής (ΑΑΠ) της μέσης εκμετάλλευσης μεταξύ των ετών 2005-2006, κατά 52%, από 33.108 € σε 50.193 €. Οι επιδοτήσεις της μέσης εκμετάλλευσης και τις δύο χρονιές παρουσίασαν ανεπαίσθητη αύξηση, από 20.642 € το 2005 σε 21.318 € το 2006. Όπως φαίνεται στον πίνακα 7.2, η αυξημένη ακαθάριστη αξία παραγωγής επέφερε σημαντική αύξηση (95%) στο γεωργικό οικογενειακό εισόδημα (ΓΟΕ) της μέσης εκμετάλλευσης το οποίο από 17.222 € το 2005 έφθασε τα 33.500 € το 2006.

Πίνακας 7.2. Βασικά χαρακτηριστικά της 1^{ης} ομάδας

	2005	2006	Μεταβολή 2005/2006	
Αριθμός εκμεταλλεύσεων Ομάδας	20	5	-76,0%	↓↓↓↓
Ποσοστό στο σύνολο του δείγματος (%)	-5,5%	-1,3%		
Χρησιμοποιούμενη Γεωργική Έκταση (στρεμ.)	115	186	62,5%	↑↑
Ενοικιαζόμενη Γεωργική Έκταση (στρεμ.)	48,5	103,4	113,2%	↑↑↑↑
Έκταση Μηδικής (στρεμ.)	47,6	94,2	97,7%	↑↑↑↑
Ποσοστό στη ΧΓΕ (%)	-41,0%	-50,5%		
Έκταση Αραβοσίτου (στρεμ.)	43,7	85,1	94,9%	↑↑↑↑
Ποσοστό στη ΧΓΕ (%)	-38,0%	-45,7%		
Έκταση Καπνού (στρεμ.)	17,6	0	-100,0%	↓↓↓↓
Ακαθάριστη. Αξία Παραγωγής (ευρώ)	33.108	50.193	51,6%	↑↑↑
Συν. Επιδοτήσεις (ευρώ)	20.642	21.318	3,3%	—
Γεωργικό Οικογεν. Εισόδημα (ευρώ)	17.222	33.500	94,5%	↑↑↑↑

7.3.2 Ομάδα 2 (Δυναμική στη Ζωική παραγωγή)

Η ομάδα 2, όπως φαίνεται στον πίνακα 7.3, διαθέτει σχεδόν σταθερό αριθμό εκμεταλλεύσεων και τις δύο χρονιές. Το 2005 περιλαμβάνει 39 εκμεταλλεύσεις, δηλαδή το 10,8% των εκμεταλλεύσεων του δείγματος στο Νομό Αιτωλοακαρνανίας, ενώ το 2006 παρέμειναν σε αυτή την ομάδα 35 εκμεταλλεύσεις .

Αυτή η ομάδα διαθέτει τις εκμεταλλεύσεις με τους μικρότερους ηλικιακά αρχηγούς, με μέση ηλικία τα 42 έτη το 2005 και τα 43 έτη το 2006, ενώ στο δείγμα των εκμεταλλεύσεων του νομού Αιτωλοακαρνανίας η μέση ηλικία των αρχηγών είναι τα 48 έτη. Βασικό χαρακτηριστικό αυτής της ομάδας είναι η ύπαρξη μεγάλου αριθμού αιγοπροβάτων και στις δύο χρονιές. Το 2005 η μέση εκμετάλλευση διαθέτει 17,3 ΖΜ³, δηλαδή περίπου 122 κεφάλια αιγοπροβάτων. Σχεδόν τον ίδιο αριθμό αιγοπροβάτων διαθέτει η μέση εκμετάλλευση αυτής της ομάδας και το 2006 (18 ΖΜ ή 126 κεφάλια). Οι εκμεταλλεύσεις αυτής της ομάδας διαθέτουν σχετικά μικρή ΧΓΕ, η οποία και τις δύο χρονιές ανέρχονταν κατά μέσο όρο σε 59,3 στρέμματα. Οι εκμεταλλεύσεις αυτής της ομάδας καλλιεργούσαν το 2005 ξηρικά σιτηρά (27,1 στρέμματα), αραβόσιτο (9,1 στρέμματα), καπνό (8,5 στρέμματα) και μηδική (3,9

³ ΖΜ=Ζωικές Μονάδες

στρέμματα). Αυτές οι καλλιέργειες κατείχαν κατά μέσο όρο αντίστοιχα το 46%, το 15,3%, το 14,3% και το 24,4% της συνολικής χρησιμοποιούμενης έκτασης. Το 2006 εξαιτίας της νέας ΚΑΠ η καλλιέργεια του καπνού σταμάτησε, η έκταση των ξηρικών σιτηρών υπέστη μείωση κατά 32,6%, ενώ η έκταση του αραβόσιτου και της μηδικής αυξήθηκε κατά 23,3% και 285,9% αντίστοιχα. Η έκταση της μέσης εκμετάλλευσης για τα ξηρικά σιτηρά μειώθηκε στα 18,2 στρέμματα, ενώ για τον αραβόσιτο αυξήθηκε στα 11,2 στρέμματα και για τη μηδική στα 15 στρέμματα. Το οικονομικό μέγεθος αυτών των εκμεταλλεύσεων είναι αρκετά μεγάλο, ενώ παρουσιάζει και αυξητικές τάσεις (από 19,1 EMM⁴ το 2005 σε 22,8 EMM το 2006).

Η ακαθάριστη πρόσοδος (ΑΚΠ) της μέσης εκμετάλλευσης όπως φαίνεται στον πίνακα 7.3 παραμένει σχεδόν σταθερή. Ειδικότερα, από 40.773 € το 2005, το 2006 μειώθηκε ελαφρά, στα 39.048 €. Αντίθετα, παρατηρείται σημαντική μείωση των καταβαλλόμενων δαπανών (εμφανείς δαπάνες). Το 2005 οι εμφανείς δαπάνες της μέσης εκμετάλλευσης ήταν 25.526 €, ενώ το 2006 μειώθηκαν σε 13.948 €, δηλαδή κατά 45,3%. Αυτό έχει ως αποτέλεσμα να παρατηρείται στις εκμεταλλεύσεις αυτής της ομάδας αρκετά μεγάλη αύξηση του ΓΟΕ (65%), από 15.207 € σε 25.100 €.

Πίνακας 7.3. Βασικά χαρακτηριστικά της 2ης ομάδας

	2005	2006	Μεταβολή 2005/2006	
Αριθμός εκμεταλλεύσεων Ομάδας	39	35	-1,0%	
Ποσοστό (%) στο σύνολο του δείγματος	-10,8%	-9,7%		—
Ηλικία αρχηγών	42	43		—
Αριθμός Αιγοπροβάτων (ΖΜ)	17,3	18	4,8%	—
(Κεφάλια Αιγοπροβάτων)	122	126		
Χρησ/μενη Γεωργική Έκταση (Στρεμ.)	59,3	59,3	0,0%	—
Έκταση Ξηρικών Σιτηρών (Στρεμ.)	27,1	18,2	-32,6%	↓↓
Ποσοστό στη ΧΓΕ (%)	-46%	-31%		
Μεγάλη Αύξηση Έκτασης Μηδικής	3,9	15	285,9%	↑↑↑↑
Ποσοστό στη ΧΓΕ (%)	-6,7%	-25,4%		
Έκταση Καπνού (Στρεμ)	8,5	0	-100,0%	↓↓↓↓
Έκταση Αραβόσιτου	9,1	11,2	23,3%	↑
Οικονομικό Μέγεθος (Ε.Μ.Μ.)	19,1	22,8	18,9%	↑
Ακαθάριστη Πρόσοδος (€)	40.733	39.048	-11,5%	↓
Εμφανείς Δαπάνες (Καταβαλλόμενες Δαπάνες) (€)	25.526	13.948	-45,3%	↓↓
Γεωργικό Οικογ/κό Εισόδημα (€)	15.207	25.100	65,0%	↑↑↑

⁴ EMM = Ευρωπαϊκή Μονάδα Μεγέθους, 1 EMM = 1.200 €.

7.3.3 Ομάδα 3 (Στάσιμη βοοτροφική)

Η τρίτη ομάδα περιλαμβάνει πέντε εκμεταλλεύσεις, οι οποίες παραμένουν αμετάβλητες και τις δύο χρονιές (πίνακας 7.4). Βασικό χαρακτηριστικό των εκμεταλλεύσεων αυτής της ομάδας είναι η ύπαρξη σημαντικού αριθμού βοοειδών. Το 2005 ο αριθμός των βοοειδών της μέσης εκμετάλλευσης ήταν 56,4 ΖΜ, ενώ το 2006 μειώθηκε σε 44,8 ΖΜ (μείωση κατά 14,5%). Πρόκειται για εκμεταλλεύσεις μεσαίου οικονομικού μεγέθους, χωρίς τάσεις διαχρονικής μεταβολής, καθώς η μέση εκμετάλλευση είχε το ίδιο οικονομικό μέγεθος και τις δύο χρονιές (11,5 ΕΜΜ).

Η μέση ΧΓΕ των εκμεταλλεύσεων αυτής της ομάδας ανέρχεται σε 39 στρέμματα. Οι καλλιέργειες που κυριαρχούσαν σ' αυτές τις εκμεταλλεύσεις το 2005 ήταν ξηρικά σιτηρά (14,8 στρέμματα), καπνός (8,8 στρέμματα) και ελιά (5,6 στρέμματα), ενώ το 2006 ήταν τα ξηρικά σιτηρά, τα οποία αυξήθηκαν κατά 35,8% και η ελιά (5,6 στρέμματα). Σ' αυτή την ομάδα, όπως και στις προηγούμενες, παρατηρείται αύξηση του ΓΟΕ της μέσης εκμετάλλευσης κατά 65%, η οποία οφείλεται αφενός στη μείωση των εμφανών δαπανών κατά 37% και αφετέρου στη μείωση των επιδοτήσεων κατά 39,7%.

Πίνακας 7.4. Βασικά χαρακτηριστικά της 3^{ης} ομάδας

	2005	2006	Μεταβολή 2005/2006	
Αριθμός εκμεταλλεύσεων Ομάδας	5	5		
Ποσοστό στο σύνολο του δείγματος (%)	-1,7%	-1,7%		—
Αριθμός Βοοειδών (ΖΜ)	56,4	44,8	-14,5%	↓
Χρησιμοποιούμενη Γεωργική Έκταση (Στρεμ.)	38,2	39,1	2,4%	—
Έκταση Ξηρικών Σιτηρών (Στρεμ.)	14,8	18,2	35,8%	↑↑
Ποσοστό στη ΧΓΕ (%)	-40,0%	-46,7%		
Έκταση Ελιάς (Στρεμ.)	5,6	5,6	0,0%	—
Έκταση Καπνού (Στρεμ.)	8,8	0	-100,0%	↓↓↓↓
Οικονομικό Μέγεθος (Ε.Μ.Μ.)	11,6	11,2	0,0%	—
Συν. Επιδοτήσεις (ευρώ)	22.456	13.534	-39,7%	↓↓
Εμφανείς Δαπάνες (Καταβαλλόμενες Δαπάνες) (ευρώ)	23.425	14.803	-37,0%	↓↓
Γεωργικό Οικογ/κό Εισόδημα (ευρώ)	10.100	15.100	65,0%	↑↑↑

7.3.4 Ομάδα 4 (Ελαιοκομικές εκμεταλλεύσεις)

Η τέταρτη ομάδα περιελάμβανε 90 εκμεταλλεύσεις το 2005, δηλαδή το 25% των εκμεταλλεύσεων του δείγματος, και 78 εκμεταλλεύσεις το 2006. Η ηλικία των αρχηγών των εκμεταλλεύσεων αυτής της ομάδας είναι ίση με τον γενικό μέσο όρο των εκμεταλλεύσεων (48 έτη). Η ΧΓΕ της μέσης εκμετάλλευσης είναι μάλλον μικρή, 45,1 στρέμματα το 2005 και 46 στρέμματα το 2006.

Η ελιά είναι η επικρατέστερη καλλιέργεια, καθώς το 2005 καταλάμβανε το 43% της ΧΓΕ της μέσης εκμετάλλευσης, ενώ το 2006 το ποσοστό αυτό αυξήθηκε σε 54%. Η δεύτερη σημαντικότερη καλλιέργεια το 2005 ήταν ο καπνός με 14,5 στρέμματα στη μέση εκμετάλλευση, ενώ το 2006 σχεδόν εγκαταλείφθηκε εξαιτίας της νέας ΚΑΠ. Τη θέση του καπνού κατέλαβε το 2006 η μηδική και ο αραβόσιτος (12 στρέμματα και 9,5 αντίστοιχα). Έτσι, παρατηρείται αύξηση σε αυτές τις δύο καλλιέργειες από το 2005 στο 2006 κατά 217,9% και 74,6% αντίστοιχα.

Το ΓΟΕ των εκμεταλλεύσεων παρουσίασε μέση αύξηση από το 2005 στο 2006 κατά 30%, από τα 12.894 € στα 16.762 €. Αξιοσημείωτη είναι και η παρουσία του εξωγεωργικού εισοδήματος, το οποίο ανέρχεται σε ποσοστό 23,4% του συνολικού εισοδήματος των εκμεταλλεύσεων και τις δύο χρονιές.

Πίνακας 7.5: Βασικά χαρακτηριστικά της 4^{ης} ομάδας

	2005	2006	Μεταβολή 2005/2006	
Αριθμός εκμεταλλεύσεων Ομάδας	90	78	-14,3%	↓
Ποσοστό (%) στο σύνολο του δείγματος	-25,0%	-21,7%		
Ηλικία αρχηγών	48	49		—
Χρησιμοποιούμενη Γεωργική Εκταση (Στρεμ.)	45,1	46	2,1%	—
Αρδευόμενη Εκταση (Στρεμ.)	29,8	34,8	16,9%	↑
Έκταση Ελιάς(Στρεμ)	18,7	21,3	14,1%	↑
Ποσοστό στη ΧΓΕ (%)	-43,0%	-54,0%		
Έκταση Καπνού (Στρεμ)	14,5	0,1	-99,6%	↓↓↓↓
Έκταση Μηδικής (Στρεμ)	3,8	12	217,9%	↑↑↑↑
Έκταση Αραβοσίτου(Στρεμ)	5,4	9,5	74,6%	↑↑↑
Γεωργικό Οικογ/κό Εισόδημα (ευρώ)	12.894	16.762	30,0%	↑
Ποσοστό Εξωγεωργικού Εισοδήματος (%)	23,4	23,4	0,0%	—

7.3.5 Ομάδα 5 (Στάσιμη, μη παραγωγική ομάδα)

Η πέμπτη ομάδα είναι η πολυπληθέστερη όλων, δεδομένου ότι περιλαμβάνει το 55% των εκμεταλλεύσεων κατά την περίοδο 2005-2006.

Η ηλικία των αρχηγών των εκμεταλλεύσεων είναι κατά μέσον όρο 50 έτη, δηλ. η υψηλότερη μεταξύ όλων των ομάδων του νομού. Επίσης, οι εκμεταλλεύσεις αυτές διαθέτουν πολύ μικρή ΧΓΕ (μόλις 16,6 στρ. το 2005), η οποία μάλιστα εμφανίζει και τάσεις διαχρονικής συρρίκνωσης (14,1 στρ. το 2006). Σχεδόν το 50% της ΧΓΕ αυτών των εκμεταλλεύσεων καλλιεργείται από ελιά. Το 2005 η ελιά καταλαμβάνει το 44,0% της ΧΓΕ της μέσης εκμετάλλευσης, ενώ το 2006 αυξάνεται στο 49,6%. Εκτός από την ελιά η δεύτερη σημαντικότερη καλλιέργεια το 2005 ήταν ο καπνός με 5,5 στρέμματα στη μέση εκμετάλλευση ενώ το 2006 εξαφανίζεται.

Βασικό χαρακτηριστικό αυτών των εκμεταλλεύσεων είναι το υψηλό ποσοστό εξωγεωργικού εισοδήματος που διαθέτουν. Το 2005 αυτό το ποσοστό αποτελεί το 64% του συνολικού εισοδήματος της μέσης εκμετάλλευσης, ενώ το 2006 μειώνεται στο 54,2%. Σε αυτή την ομάδα εκμεταλλεύσεων το ΓΟΕ αυξάνει από το 2005 στο 2006 κατά 59,4% ή σε απόλυτα μεγέθη από τα 3.440 € στα 5.485 €.

Πίνακας 7.6. Βασικά χαρακτηριστικά της 5^{ης} ομάδας

	2005	2006	Μεταβολή 2005/2006	
Αριθμός εκμεταλλεύσεων Ομάδας	198	195	-1,0%	—
Ποσοστό στο σύνολο του δείγματος (%)	55,0%	54,2%		
Ηλικία των αρχηγών	50	51		—
Εξωγεωργικό Εισόδημα (%)	64	54	-15,6%	↓
Χρησιμοποιούμενη Γεωργική Έκταση (Στρεμ.)	16,6	14,1	-15,2%	↓
Αρδευόμενη Έκταση (Στρεμ.)	10,1	11,2	11,5%	↑
Έκταση Ελιάς(Στρεμ)	7,3	7	-3,1%	↓
Ποσοστό στη ΧΓΕ (%)	-44,0%	-49,6%		
Έκταση Καπνού (Στρεμ)	5,5	0	-100,0%	↓↓↓↓
Έκταση Αραβοσίτου	1	2,9	187,6%	↑↑↑↑
Συν. Επιδότησεις (ευρώ)	5.209	5.924	13,7%	↑
Γεωργικό Οικογ/κό Εισόδημα (ευρώ)	3.440	5.485	59,4%	↑↑↑

7.3.6 Ομάδα 6 (Αναπτυσσόμενη κτηνοτροφική ομάδα)

Η ομάδα 6 εμφανίζεται το 2006. Περιλαμβάνει 37 εκμεταλλεύσεις, δηλαδή το 10,2% των εκμεταλλεύσεων του δείγματος για το 2006. Αυτή η ομάδα των εκμεταλλεύσεων έχει αρχηγούς με μέσο όρο ηλικίας τα 42 έτη.

Οι εκμεταλλεύσεις αυτής της ομάδας διαθέτουν αιγοπρόβατα όπως και η ομάδα 2 αλλά σε μικρότερο αριθμό. Η μέση εκμετάλλευση διαθέτει 6,4 ΖΜ, δηλαδή περίπου 45 κεφάλια αιγοπροβάτων. Επίσης οι εκμεταλλεύσεις αυτής της ομάδας διαθέτουν μικρή έκταση. Η ΧΓΕ της μέσης εκμετάλλευσης είναι 45,8 στρέμματα. Οι καλλιέργειες αυτής της ομάδας είναι κυρίως τα ξηρικά σιτηρά με 30,6 (59,6% της ΧΓΕ), στρέμματα, η ελιά με 7,5 στρέμματα (18,8% της ΧΓΕ) και η μηδική με 3,5 στρέμματα (9,2% της ΧΓΕ).

Το ΓΟΕ των εκμεταλλεύσεων ανέρχεται κατά μέσο όρο σε 11.240 €. Επίσης, οι εκμεταλλεύσεις διαθέτουν εξωγεωργικό εισόδημα, το οποίο αντιπροσωπεύει το 22,7% του συνολικού τους εισοδήματος το 2006.

Πίνακας 7.7. Βασικά χαρακτηριστικά της 6^{ης} ομάδας

	2006
Αριθμός εκμεταλλεύσεων Ομάδας	37
Ποσοστό στο σύνολο του δείγματος (%)	10,2%
Ηλικία αρχηγών	42
Μικρός Αριθμός Αιγοπροβάτων (ΖΜ)	6,4
(Κεφάλια Αιγοπροβάτων)	45
Χρησιμοποιούμενη Γεωργική Έκταση (Στρεμ.)	45,8
Έκταση Ξηρικών Σιτηρών (Στρεμ.)	30,6
Ποσοστό στη ΧΓΕ (%)	-59,6%
Έκταση Ελιάς (Στρεμ)	7,5
Ποσοστό στη ΧΓΕ (%)	-18,8%
Έκταση Μηδικής (Στρεμ)	3,5
Ποσοστό στη ΧΓΕ (%)	-9,2%
Γεωργικό Οικογ/κό Εισόδημα (ευρώ)	11.240
Ποσοστό Εξωγεωργικού Εισοδήματος (%)	22,7

7.4 Οι ομάδες εκμεταλλεύσεων του νομού Καρδίτσας

7.4.1 Ομάδα 1 (Εκμεταλλεύσεις μεσαίου μεγέθους)

Η πρώτη ομάδα του νομού Καρδίτσας αποτελείται από 47 εκμεταλλεύσεις, δηλαδή το 67,1% των εκμεταλλεύσεων του δείγματος του νομού, οι οποίες το 2006 αυξήθηκαν κατά τρεις (πίνακας 7.8). Η μέση ηλικία των αρχηγών αυτής της ομάδας είναι 48 έτη, ίση με τη μέση ηλικία των αρχηγών των εκμεταλλεύσεων του δείγματος.

Το 2005 η μέση εκμετάλλευση αυτής της ομάδας καλλιεργούσε 70,3 στρέμματα, έκταση η οποία το επόμενο έτος αυξήθηκε στα 73,3 στρέμματα. Η έκταση αυτή είναι κατά κανόνα αρδευόμενη (89,6% και 76,4% της ΧΓΕ, για το 2005 και το 2006, αντίστοιχα). Οι σημαντικότερες καλλιέργειες για το 2005 ήταν το βαμβάκι (42,1 στρέμματα), ο καπνός (17,6 στρέμματα) και σκληρό σιτάρι (7,3 στρέμματα). Το 2006 η καλλιέργεια του καπνού εξαφανίζεται και οι εκτάσεις του δίδονται στις καλλιέργειες του βαμβακιού και του σκληρού σίτου. Έτσι, το βαμβάκι φθάνει κατά μέσο όρο στα 50,4 στρέμματα και το σκληρό σιτάρι στα 16,9 στρέμματα, δηλαδή αυξήθηκαν κατά 20% και 132%, αντίστοιχα.

Εκφραζόμενες σε οικονομικούς όρους, οι εκμεταλλεύσεις της κατηγορίας αυτής είναι αρκετά μεγάλες, καθώς το μέσο οικονομικό τους μέγεθος, από 18,5 EMM το 2005 αυξήθηκε σε 19,2 EMM το 2006.

Κατά τη διάρκεια της εξεταζόμενης περιόδου, η ακαθάριστη πρόσοδος (ΑΚΠ) της μέσης εκμετάλλευσης μειώθηκε κατά 15%, από 34.733 € σε 29.694 €. Παράλληλα όμως, παρατηρείται μείωση των καταβαλλόμενων (εμφανών) δαπανών κατά 26,0%, από 22.556 € σε 16.755 €. Αυτό έχει ως αποτέλεσμα να παρατηρείται στις εκμεταλλεύσεις αυτής της ομάδας μικρή αύξηση του ΓΟΕ (6%), από 12.177 € σε 12.938 €. Τέλος, οι εκμεταλλεύσεις διαθέτουν εξωγεωργικό εισόδημα, που αντιστοιχεί στο 21,3% του συνολικού τους εισοδήματος και τις δύο χρονιές.

Πίνακας 7.8: Βασικά χαρακτηριστικά της 1^{ης} ομάδας του νομού Καρδίτσας

	2005	2006	Μεταβολή 2005/2006	
Αριθμός εκμεταλλεύσεων Ομάδας	47	50	6,0%	
Ποσοστό στο σύνολο του δείγματος (%)	67,1%	71,4%		—
Ηλικία των αρχηγών	48	48		—
Χρησιμοποιούμενη Γεωργική Έκταση (Στρεμ.)	70,3	73,3	20,0%	↑
Αρδευόμενη Έκταση (Στρεμ.)	63	56	-11,0%	↓
Ποσοστό στη ΧΓΕ (%)	-89,6%	-76,4%		
Έκταση Βαμβακιού (Στρεμ.)	42,1	50,4	20,0%	↑
Ποσοστό στη ΧΓΕ (%)	-60,1%	-72,0%		
Έκταση Καπνού (Στρεμ.)	17,6	0	-100,0%	↓↓↓↓
Έκταση Σ. Σκληρού (Στρεμ.)	7,3	16,9	132,0%	↑↑↑↑
Οικονομικό Μέγεθος της Εκμετάλλευσης (ΕΜΜ)	18,5	19,2	4,0%	↑↑
Συν. Επιδότησεις (ευρώ)	17.661	23.633	34,0%	↑
Ακαθάριστη Πρόσοδος (ευρώ)	34.733	29.694	-15,0%	↓
Εμφανείς Δαπάνες (Καταβαλλόμενες Δαπάνες) (ευρώ)	22.556	16.755	-26,0%	↓
Γεωργικό Οικογ/κό Εισόδημα (ευρώ)	12.177	12.938	6,0%	-
Ποσοστό Εξωγεωργικού Εισοδήματος (%)	21,3	21,2	0,0%	-

7.4.2 Ομάδα 2 (Εκμεταλλεύσεις μεγάλου μεγέθους)

Οι εκμεταλλεύσεις της δεύτερης ομάδας 2, όπως φαίνεται στον πίνακα 7.9 παραμένουν σχεδόν οι ίδιες και τις δύο χρονιές. Αποτελούν το 18,6% και το 17,1% των εκμεταλλεύσεων του δείγματος του νομού Καρδίτσας για τα έτη 2005 και 2006, αντίστοιχα. Η μέση ηλικία των αρχηγών αυτής της ομάδας παρουσιάζει μια μικρή διαχρονική επιδείνωση, από 48 σε 50 έτη.

Το βασικό χαρακτηριστικό των εκμεταλλεύσεων αυτής της ομάδας είναι η πολύ μεγάλη καλλιεργούμενη έκτασή τους, η οποία από 233,5 στρέμματα το 2005 μειώθηκε ανεπίσπιστα το 2006 σε 228,5 στρέμματα. Το συντριπτικά μεγαλύτερο μέρος αυτής της έκτασης είναι αρδευόμενο (89% και 84% της ΧΓΕ, για το 2005 και το 2006, αντίστοιχα). Επίσης, σημαντικό ποσοστό της ΧΓΕ προέρχεται από ενοικίαση. Ειδικότερα, το 2005 η ενοικιαζόμενη έκταση αποτελούσε το 45% της ΧΓΕ (108 στρέμματα) της μέσης εκμετάλλευσης, ενώ το 2006 αυξήθηκε στο 50,5% της ΧΓΕ (110 στρέμματα) της μέσης εκμετάλλευσης.

Οι εκμεταλλεύσεις αυτής της ομάδας καλλιεργούσαν το 2005 βαμβάκι (138,9 στρέμματα), σιτάρι σκληρό (32,6 στρέμματα), καπνό (28,8 στρέμματα) και αραβόσιτο (28,8 στρέμματα). Το 2006, η καλλιέργεια του καπνού εξαφανίσθηκε και τις εκτάσεις του κατέλαβαν κυρίως οι καλλιέργειες του βαμβακιού και του σκληρού σίτου. Έτσι, το βαμβάκι έφθασε κατά μέσο όρο στα 154 στρέμματα (αύξηση κατά 11%) και το σκληρό σιτάρι στα 45,6 στρέμματα, δηλαδή αυξήθηκε κατά 40%.

Μεγάλη ήταν η διαχρονική μείωση της ακαθάριστης αξίας παραγωγής (ΑΑΠ) της μέσης εκμετάλλευσης, από 46.472 € σε 19.050 €, ή κατά 59%. Στις επιδοτήσεις της μέσης εκμετάλλευσης παρατηρείται μικρή αύξηση κατά 17%, από 37.655 € σε 44.138 €. Η μεγάλη μείωση της ακαθάριστης αξίας παραγωγής της μέσης εκμετάλλευσης επέφερε μείωση στο ΓΟΕ της μέσης εκμετάλλευσης κατά 26%, το οποίο από 33.453 € το 2005 μειώθηκε στα 24.816 € το 2006.

Πίνακας 7.9: Βασικά χαρακτηριστικά της 2^{ης} ομάδας του νομού Καρδίτσας

	2005	2006	Μεταβολή 2005/2006	
Αριθμός εκμεταλλεύσεων Ομάδας	13	12	-8,0%	
Ποσοστό στο σύνολο του δείγματος (%)	18,6%	17,1%		↓
Ηλικία αρχηγών	48	50		—
Χρησιμοποιούμενη Γεωργική Εκταση (Στρεμ.)	233,5	228,5	-2,0%	—
Αρδευόμενη Εκταση (Στρεμ.)	200,9	186,8	-7,0%	↓
Ποσοστό (%) στη ΧΓΕ	-89,0%	-84,0%		
Ενοικιαζόμενη Εκταση (Στρεμ)	108	110	2,0%	—
Ποσοστό (%) στη ΧΓΕ	-45,0%	-50,5%		
Έκταση Καπνού (Στρεμ)	28,9	0	-100,0%	↓↓↓↓
Έκταση Βαμβακιού(Στρεμ)	138,9	154	11,0%	↑
Έκταση Σ. Σκληρού (Στρεμ)	32,6	45,6	40,0%	↑↑
Έκταση Αραβοσίτου (Στρεμ)	28,8	27,5	-5,0%	—
Οικονομικό Μέγεθος της Εκμετάλλευσης (ΕΜΜ)	46,7	45,1	-3,0%	—
Συν. Επιδοτήσεις (ευρώ)	17.661	23.633	34,0%	↑
Ακαθάριστη Αξία Παραγωγής (ευρώ)	46.472	19.050	-59,0%	↓↓↓
Συν. Επιδοτήσεις (ευρώ)	37.655	44.138	17,0%	↑
Γεωργικό Οικογενειακό Εισόδημα	33.453	24.816	-26,0%	↓

7.5 Οι ομάδες εκμεταλλεύσεων του νομού Κιλκίς

7.5.1 Ομάδα 1 (Στάσιμη, μή παραγωγική)

Οι εκμεταλλεύσεις της πρώτης ομάδας, όπως φαίνεται στον πίνακα 7.10, παραμένουν σχεδόν οι ίδιες και τις δύο χρονιές. Αποτελούν το 45,7% και το 44,2% των εκμεταλλεύσεων του δείγματος του νομού Κιλκίς.

Αυτή η ομάδα διαθέτει εκμεταλλεύσεις με τους μεγαλύτερους από πλευράς ηλικίας αρχηγούς. Η μέση ηλικία των αρχηγών είναι τα 52 έτη δηλαδή 6 έτη περισσότερο από τη μέση ηλικία των εκμεταλλεύσεων του δείγματος στο νομό.

Η ΧΓΕ της μέσης εκμετάλλευσης είναι πάρα πολύ μικρή. Συγκεκριμένα, το 2005 η μέση εκμετάλλευση είχε 23,6 στρέμματα, ενώ το 2006 22,4 στρέμματα. Το 2005 ο καπνός καταλάμβανε το μεγαλύτερο τμήμα της ΧΓΕ της μέσης εκμετάλλευσης (11,5 στρέμματα), ενώ το 2006 εξαφανίσθηκε. Εκτός από τον καπνό, καλλιεργείται σιτάρι σκληρό και αραβόσιτος. Στη μέση εκμετάλλευση, το σκληρό σιτάρι από τα 6,8 στρέμματα το 2005 αυξήθηκε στα 19,7 στρέμματα (δηλαδή κατά 189,7%), ενώ ο αραβόσιτος μειώθηκε από τα 4,6 στρέμματα το 2005 στα 2,3 στρέμματα το 2006.

Βασικό χαρακτηριστικό αυτών των εκμεταλλεύσεων είναι το υψηλό ποσοστό εξωγεωργικού εισοδήματος που διαθέτουν. Το 2005 αυτό το ποσοστό αποτελούσε το 52,4% του συνολικού εισοδήματος της μέσης εκμετάλλευσης, ενώ το 2006 μειώθηκε στο 42,1%. Τέλος, παρότι το ΓΟΕ κυμαίνεται σε πολύ χαμηλά επίπεδα εμφανίζει σημαντική διαχρονική αύξηση, από 1.465 € το 2005 σε 4.110 € το 2006. Όπως φαίνεται στον πίνακα 7.10, αυτό οφείλεται στη σημαντική μείωση των καταβαλλόμενων δαπανών από τα 10.044 € το 2005 στα 6.510 € το 2006.

Πίνακας 7.10: Βασικά χαρακτηριστικά της 1^{ης} ομάδας του νομού Κιλκίς

	2005	2006	Μεταβολή 2005/2006	
Αριθμός εκμεταλλεύσεων Ομάδας	32	31	-0,5%	
Ποσοστό στο σύνολο του δείγματος (%)	-45,7%	-44,2%		
Ηλικία αρχηγών	52	53		—
Ποσοστό Εξωγεωργικού Εισοδήματος (%)	52,4	42,1	-19,7%	↓
Χρησιμοποιούμενη Γεωργική Έκταση (Στρεμ.)	23,1	22,4	-3,0%	↓
Αρδευόμενη Έκταση (Στρεμ.)	18,5	19,6	5,9%	↑
Έκταση Σ. Σκληρού (Στρεμ)	6,8	19,7	189,7%	↑↑↑↑
Ποσοστό στη ΧΓΕ (%)	-29,5%	-88,1%		
Έκταση Καπνού (Στρεμ)	11,5	0	-100,0%	↓↓↓↓
Έκταση Αραβοσίτου (Στρεμ)	4,6	2,3	-50,1%	↓↓
Συν. Επιδοτήσεις	9.011	9.544	5,9%	↑
Έκταση Αραβοσίτου (Στρεμ)	28,8	27,5	-5,0%	—
Ακαθάριστη Πρόσοδος (ευρώ)	11.509	10.620	-11,5%	↓
Εμφανείς Δαπάνες (Καταβαλλόμενες Δαπάνες) (ευρώ)	10.044	6.510	-35,2%	↓↓
Γεωργικό Οικογ/κό Εισόδημα (ευρώ)	1.465	4.110	180,6%	↑↑↑↑

7.5.2 Ομάδα 2 (Δυναμική στη Φυτική παραγωγή)

Η δεύτερη ομάδα, αποτελείται από 26 εκμεταλλεύσεις, δηλαδή το 37,1% των εκμεταλλεύσεων του δείγματος του Νομού Κιλκίς (πίνακας 7.11). Το 2006 οι εκμεταλλεύσεις της ομάδας αυξήθηκαν κατά τρεις. Η ομάδα αυτή διαθέτει τις εκμεταλλεύσεις με τους μικρότερους σε ηλικία αρχηγούς (41 έτη το 2005 και τα 42 έτη το 2006), ενώ, π.χ., στο δείγμα των εκμεταλλεύσεων του Νομού Αιτωλοακαρνανίας η μέση ηλικία των αρχηγών είναι τα 46 έτη.

Η συνολικά χρησιμοποιούμενη γεωργική έκταση (ΧΓΕ) των εκμεταλλεύσεων είναι αρκετά μεγάλη. Το 2005 η μέση εκμετάλλευση αυτής της ομάδας είχε 89,5 στρέμματα ενώ το 2006 87,2 στρέμματα. Η αρδευόμενη έκταση καταλαμβάνει περίπου τα δύο τρίτα της ΧΓΕ. Ειδικότερα, το 2005 καταλάμβανε το 62,8% της ΧΓΕ της μέσης εκμετάλλευσης, ενώ το 2006 το 65,2%. Επίσης, πολύ υψηλό ποσοστό της ΧΓΕ προέρχεται από ενοικίαση. Το 2005 η ενοικιαζόμενη έκταση αποτελούσε το 80% της ΧΓΕ (71,7 στρέμματα) της μέσης εκμετάλλευσης, και το 2006 το 79,5% της ΧΓΕ (110 στρέμματα).

Οι εκμεταλλεύσεις αυτής της ομάδας καλλιεργούσαν το 2005 βαμβάκι (36,1 στρέμματα), σιτάρι σκληρό (33,2 στρέμματα) και καπνό (17,4 στρέμματα). Το 2006 η καλλιέργεια του καπνού εξαφανίστηκε και οι εκτάσεις του δόθηκαν στις δύο άλλες καλλιέργειες. Έτσι, το βαμβάκι έφθασε κατά μέσο όρο στα 42,6 στρέμματα και το σκληρό σιτάρι στα 40,8 στρέμματα, δηλαδή αυξήθηκαν κατά 18% και 23%, αντίστοιχα.

Εξάλλου, το ΓΟΕ διπλασιάστηκε, από τα 6.263 € το 2005 στα 12.080 € το 2006. Τέλος, το εξωγεωργικό εισόδημα των εκμεταλλεύσεων ανέρχεται σε ποσοστό 25,5% του συνολικού τους εισοδήματος το 2005 και σε ποσοστό 15,5% το 2006.

Πίνακας 7.11: Βασικά χαρακτηριστικά της 2^{ης} ομάδας του νομού Κιλκίς

	2005	2006	Μεταβολή 2005/2006	
Αριθμός εκμεταλλεύσεων Ομάδας	26	29	12,0%	↑
Ποσοστό (%) στο σύνολο του δείγματος	-37,1%	-44,1%		
Μικρή ηλικία των αρχηγών	41	42		—
Χρησιμοποιούμενη Γεωργική Έκταση (Στρεμ.)	89,6	87,2	-3,0%	—
Αρδευόμενη Έκταση (Στρεμ.)	56,3	65,2	16,0%	↑
Ποσοστό στη ΧΓΕ (%)	-62,8%	-74,7%	-18,9%	↓
Ενοικιαζόμενη Έκταση (Στρεμ)	71,7	69,3	-4,0%	↓
Ποσοστό στη ΧΓΕ (%)	-80,0%	-79,5%		
Έκταση Καπνού (Στρεμ)	17,4	0	-100,0%	↓↓↓↓
Έκταση Βαμβακιού(Στρεμ)	36,1	42,6	18,0%	↑
Έκταση Σ. Σκληρού (Στρεμ)	33,2	40,8	23,0%	↑
Οικονομικό Μέγεθος της Εκμετάλλευσης (ΕΜΜ)	13,9	19,4	40,0%	↑↑
Συνολικές Επιδοτήσεις (ευρώ)	23.640	25.888	10,0%	↑
Γεωργικό Οικογ/κό Εισόδημα (ευρώ)	6.263	12.080	93,0%	↑↑↑
Ποσοστό Εξωγεωργικού Εισοδήματος (%)	25,5	15,5	-41,0%	↓↓

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ - ΣΥΖΗΤΗΣΗ

Η πρόσφατη αναθεώρηση της ΚΑΠ σηματοδοτεί μια ουσιαστική αλλαγή φιλοσοφίας στον τρόπο άσκησης της αγροτικής πολιτικής και αποτελεί το σημαντικότερο σημείο καμπής της καπνοκαλλιέργειας στην Ελλάδα (όπως και στην Ευρώπη). Έτσι, το 2005 είναι το τελευταίο έτος εφαρμογής της ‘παλιάς’ ΚΑΠ, ενώ από το 2006 ξεκινά η μεταβατική περίοδος, η οποία για τις καπνοπαραγωγικές εκμεταλλεύσεις και περιοχές θα εφαρμοσθεί πλήρως το χρονικό διάστημα 2010-2013.

Στη μέχρι το 2005 μακρά περίοδο έντονης εισοδηματικής στήριξης του καπνού, οι εξειδικευμένες στην καπνοκαλλιέργεια εκμεταλλεύσεις λειτούργησαν στη λογική της μεγιστοποίησης των εισπραττόμενων επιδοτήσεων, ένα μέρος των οποίων κάλυπτε το μόνιμο αρνητικό εισόδημά τους απ’ την αγορά (δηλαδή το εισόδημα από την πώληση των προϊόντων στην εμπορική τους αξία) και το υπόλοιπο ήταν το όποιο ‘θετικό’ υπόλοιπο απέμενε ως γεωργικό οικογενειακό εισόδημα. Στο πλαίσιο αυτό, οι εκμεταλλεύσεις ακολούθησαν στρατηγικές ανάπτυξης που κατά καιρούς περιελάμβαναν επέκταση των καλλιεργούμενων και κυρίως των αρδευόμενων εκτάσεων, καθώς και χρήση μη οικογενειακής εργασίας. Ακόμα όμως και με την υπερβολική συμμετοχή των επιδοτήσεων στα οικονομικά αποτελέσματα (μονίμως υψηλότερες του ΓΟΕ) οι καπνοπαραγωγικές εκμεταλλεύσεις εξασφάλιζαν για τα εργαζόμενα μέλη τους καθαρό εισόδημα, το οποίο ήταν λιγότερο από το μισό του μέσου εισοδήματος των εργαζομένων στους άλλους τομείς της οικονομίας. Γενικά, οι διαπιστώσεις αυτές ισχύουν ανεξάρτητα απ’ την περιφέρεια ή τις κατηγορίες οικονομικών μεγεθών των εκμεταλλεύσεων.

Τα ευρήματα της επιτόπιας έρευνας σε 500 καπνοπαραγωγικές εκμεταλλεύσεις των νομών Αιτωλοακαρνανίας, Καρδίτσας και Κιλκίς επιβεβαιώνουν τα προηγούμενα ευρήματα και αποκαλύπτουν τον ακριβή χαρακτήρα της μετάβασης των εκμεταλλεύσεων αυτών στη μετά το 2005 περίοδο.

Από το πρώτο έτος εφαρμογής της νέας αγροτικής πολιτικής, επήλθαν ουσιαστικές αλλαγές στις εκμεταλλεύσεις του δείγματος: σχετική συρρίκνωση του φυσικού τους μεγέθους (κατά 7%), εξάλειψη του καπνού και επέκταση μιάς σειράς άλλων καλλιεργειών, με σημαντικότερες το βαμβάκι (+10%), το σιτάρι (+25%), τη μηδική (+45%) και τα λοιπά ξηρικά σιτηρά (+56%). Γενικά, οι εκμεταλλεύσεις μείωσαν το ποσοστό άρδευσης από 72% σε 61%, ενώ η αναλογία ιδιόκτητης/ενοικιαζόμενης έκτασης δεν μεταβλήθηκε. Επίσης, αυξήθηκε το οικονομικό μέγεθος

των εκμεταλλεύσεων. Το πρότυπο αυτό μεταβολής διαφοροποιείται σημαντικά μεταξύ των τριών περιοχών μελέτης, καθώς και μεταξύ των επιμέρους κατηγοριών οικονομικών μεγεθών των εκμεταλλεύσεων.

Με την εγκατάλειψη της καπνοκαλλιέργειας οι εκμεταλλεύσεις στράφηκαν σ' ένα πολύ λιγότερο εντατικό – σε όρους χρησιμοποιούμενης ανθρώπινης εργασίας – πρότυπο εξειδίκευσης, δεδομένου ότι η ανθρώπινη απασχόληση στη μέση εκμετάλλευση μειώθηκε κατά 46%. Η μείωση αυτή είναι μη συμμετρική στις δύο επιμέρους συνιστώσες της, δεδομένου ότι η οικογενειακή εργασία μειώθηκε κατά 38% και η ξένη κατά 75%, με αποτέλεσμα να ενισχυθεί πάρα πολύ ο οικογενειακός χαρακτήρας όλων των κατηγοριών εκμεταλλεύσεων.

Με την αλλαγή της πολιτικής, μειώνονται τα συνολικά έσοδα, ακόμα περισσότερο όμως μειώνονται οι δαπάνες των εκμεταλλεύσεων, με αποτέλεσμα τόσο το ακαθάριστο κέρδος, όσο και το ΓΟΕ να αυξάνονται κατά 13% και 21%, αντίστοιχα, μεταξύ 2005 και 2006. Η αύξηση αυτή του ΓΟΕ οφείλεται στις αυξημένες επιδοτήσεις, αφού όλες οι κατηγορίες εκμεταλλεύσεων έχουν αρνητικό εισόδημα απ' την αγορά. Σημειώνεται ότι το 2006, το ΓΟΕ της μέσης εκμετάλλευσης του δείγματος αποτελείται σχεδόν εξολοκλήρου από την ενιαία αποδεσμευμένη ενίσχυση (ΕΑΕ). Μόνο στις μεγάλες εκμεταλλεύσεις η συμβολή αυτή είναι μικρότερη του 100%, ενώ στις μικρές και τις μεσαίες διαμορφώνεται σε 114% και 107%, αντίστοιχα. Αυτό σημαίνει ότι, εάν οι εκμεταλλεύσεις δεν προχωρήσουν πολύ σύντομα σε ριζική αναδιοργάνωση, το ΓΟΕ τους είναι εξασφαλισμένο μόνο στο βαθμό που εξακολουθεί να παρέχεται η ΕΑΕ.

Παρά την αυξημένη συμβολή των επιδοτήσεων στα οικονομικά αποτελέσματα των εκμεταλλεύσεων, η οικονομική τους βιωσιμότητα κάθε άλλο παρά εξασφαλισμένη πρέπει να θεωρείται. Μόλις το 5% των εκμεταλλεύσεων του δείγματος είναι οικονομικά βιώσιμες το 2005, ποσοστό που μειώνεται σε 3% το 2006. Διαχρονικά μειούμενη είναι και η συμμετοχή των δυνάμει βιώσιμων εκμεταλλεύσεων στο σύνολο, από 18% σε 14%. Η συντριπτική πλειονότητα των εκμεταλλεύσεων του δείγματος – περισσότερες από 80% το 2006 – είναι μη βιώσιμες (φθίνουσες και οριακές).

Μετά το 2009 προβλέπεται η μείωση της ΕΑΕ κατά 50% και η μεταφορά πόρων στις καπνοπαραγωγικές περιοχές μέσω προγραμμάτων αγροτικής ανάπτυξης του Β' Πυλώνα. Με την υπόθεση της μείωσης της ΕΑΕ κατά 50%, προκύπτει μια σημαντική μείωση στο ΓΟΕ της μέσης εκμετάλλευσης κατά 49%, μείωση, η οποία

είναι αντιστρόφως ανάλογη του οικονομικού μεγέθους της εκμετάλλευσης. Εάν η ΕΑΕ μειωθεί κατά 100%, τότε το ΓΟΕ στη μέση εκμετάλλευση του δείγματος ουσιαστικά μηδενίζεται.

Σημειώνεται ότι, όπως εκτίθεται αναλυτικά στο 4^ο κεφάλαιο, με βάση τις νέες ρυθμίσεις του 'διαγνωστικού ελέγχου' της ΚΑΠ, το Νοέμβριο του 2008, το συνολικό ποσό της ενίσχυσης που θα εισπράξει ένας παραγωγός την τριετία 2011-2013 θα είναι αντιστρόφως ανάλογο του συνολικού ποσού που εισπράττει σήμερα. Ειδικότερα, εάν υποθεθεί ότι ένας καπνοπαραγωγός καλλιεργεί μόνο καπνό, οι ενισχύσεις της τριετίας 2011-2013 θα είναι τουλάχιστον το 75% των παλιών ενισχύσεων εάν τα σημερινά δικαιώματά του είναι μέχρι 6.000 €, το 75%-66% των παλιών ενισχύσεων εάν τα σημερινά δικαιώματά του είναι από 6.000 € έως 18.000 € και το 66%-50% των παλιών ενισχύσεων εάν τα σημερινά δικαιώματά του είναι περισσότερα των 18.000 €.

Οι μισές εκμεταλλεύσεις του δείγματος στηρίζονται σε πολύ μεγάλο βαθμό στο εισόδημα που αποκτούν από την άσκηση της γεωργικής δραστηριότητας, καθώς η συμβολή του εξωγεωργικού εισοδήματος στο συνολικό οικογενειακό εισόδημα είναι πολύ χαμηλή (μικρότερη του 20%). Από την άλλη πλευρά, αύξηση κατά 4 ποσοστιαίες μονάδες (από 16% σε 20%) παρουσιάζουν οι εκμεταλλεύσεις που είναι κυρίως γεωργικές αλλά τα μέλη τους ασκούν δευτερευόντως και εξωγεωργικές δραστηριότητες. Η αύξηση του ποσοστού τους θα μπορούσε να υποδηλώνει μια προσπάθεια των μελών τους να παραμείνουν στη γεωργία, αναζητώντας ταυτόχρονα συμπληρωματικές δραστηριότητες σε άλλους τομείς της τοπικής οικονομίας.

Κατά τη μεταβατική περίοδο που διανύουμε, θα επαναπροσδιοριστούν οι θεμελιώδεις επιλογές των εκμεταλλεύσεων, μια από τις οποίες είναι και η κατανομή του εργάσιμου χρόνου των μελών τους εντός και εκτός εκμετάλλευσης. Εάν τα στοιχεία για τη σύνθεση του οικογενειακού εισοδήματος υποδηλώνουν ανυπαρξία εναλλακτικών πηγών απασχόλησης και άντλησης εισοδήματος, τότε πρέπει επειγόντως να δημιουργηθούν οι προϋποθέσεις διαφοροποίησης των δραστηριοτήτων των εκμεταλλεύσεων, καθώς και οι προϋποθέσεις διαφοροποίησης της οικονομικής βάσης των περιοχών στις οποίες δραστηριοποιούνται.

Από τα δεδομένα ολόκληρης της περιόδου 2005-2008, διαπιστώθηκε ότι αμέσως μετά την εγκατάλειψη της καπνοκαλλιέργειας, το 2006, σημειώθηκαν διάφορες αλλαγές στη σύνθεση των κλάδων παραγωγής των εκμεταλλεύσεων, οι οποίες φαίνεται να είχαν σχετικά προσωρινό χαρακτήρα στην Αιτωλοακαρνανία και πió μόνιμο στην Καρδίτσα. Έτσι, στην Αιτωλοακαρνανία, η αγροανάπαυση αυξήθηκε

το 2006 κατά 1.000 περίπου στρέμματα, για να επανέλθει το 2007-2008 στο προηγούμενο περίπου επίπεδο. Επίσης, μετά το 2005, η ελαιοκαλλιέργεια σταθεροποιείται στο ένα τρίτο περίπου των συνολικών εκτάσεων. Ακολουθεί η βρώμη, με περίπου 23% (από 16% το 2005), η μηδική, η οποία με μικρές αυξομειώσεις αντιπροσωπεύει το 20% των συνολικών εκτάσεων και ο αραβόσιτος, ο οποίος από 20% το 2005 έπεσε στο 15% το 2008. Επιπλέον, οι εκμεταλλεύσεις πειραματίστηκαν και με άλλες συμβατικές καλλιέργειες, οι οποίες από 7% των συνολικών εκτάσεων το 2005, αυξήθηκαν σε 10% το 2008, ενώ αυξητικές τάσεις εμφανίζονται και στις βιολογικές καλλιέργειες.

Αντίστοιχα, μετά την αλλαγή της πολιτικής, οι εκμεταλλεύσεις του δείγματος στο νομό Καρδίτσας προέβησαν σε σημαντική επέκταση της χρησιμοποιούμενης γεωργικής έκτασής τους, η οποία μεταξύ 2005 και 2008 αυξήθηκε κατά 26%. Το καλλιεργητικό σχήμα των εκμεταλλεύσεων τους δείγματος παρουσιάζει πολύ υψηλό βαθμό συγκέντρωσης, αφού δύο μόνο καλλιέργειες (βαμβάκι και σιτάρι σκληρό) καταλαμβάνουν τουλάχιστον το 80% των συνολικά καλλιεργούμενων εκτάσεών τους.

Καθώς οι εκμεταλλεύσεις του δείγματος χαρακτηρίζονται από σημαντική ετερογένεια, οι μεταβολές της περιόδου 2005-2006 διαφοροποιούνται και λόγω των διαφορετικών χαρακτηριστικών των εκμεταλλεύσεων. Με τη χρήση πολυμεταβλητών στατιστικών μεθόδων, από εννενήντα αρχικές μεταβλητές των εκμεταλλεύσεων, σχηματίστηκαν δέκα σύνθετα χαρακτηριστικά (κοινοί παράγοντες), με βάση τα οποία στη συνέχεια προσδιορίστηκαν ομοιογενείς ομάδες εκμεταλλεύσεων στους τρεις νομούς της έρευνας. Εντελώς συνοπτικά, ορισμένα βασικά χαρακτηριστικά τους είναι τα εξής:

	Αρ. Εκμ. 2005	Αρ. Εκμ. 2006	ΓΟΕ 2006 (€)	ΓΟΕ 2006/2005
Αιτωλοακαρνανία				
Ομάδα 1 (Δυναμική στη φυτική παραγωγή)	20	5	33.500	↑↑↑↑
Ομάδα 2 (Δυναμική στη Ζωική παραγωγή)	39	35	25.100	↑↑↑
Ομάδα 3 (Στάσιμη βοοτροφική)	5	5	15.100	↑↑↑
Ομάδα 4 (Ελαιοκομικές εκμεταλλεύσεις)	90	78	16.762	↑
Ομάδα 5 (Στάσιμη, μη παραγωγική ομάδα)	198	195	5.485	↑↑↑
Ομάδα 6 (Αναπτυσσόμενη κτηνοτροφική ομάδα)	0	37	11.240	↑↑↑
Καρδίτσα				
Ομάδα 1 (Εκμεταλλεύσεις μεσαίου μεγέθους)	47	50	12.938	≈
Ομάδα 2 (Εκμεταλλεύσεις μεγάλου μεγέθους)	13	12	24.816	↓
Κιλκίς				
Ομάδα 1 (Στάσιμη, μη παραγωγική)	32	31	4.110	↑↑↑↑
Ομάδα 2 (Δυναμική στη Φυτική παραγωγή)	26	29	12.080	↑↑↑

Είναι προφανής η κρισιμότητα της μεταβατικής περιόδου που διανύουμε για το μέλλον των καπνοπαραγωγικών εκμεταλλεύσεων και των περιοχών τους. Στις περιοχές της έρευνας η καπνοκαλλιέργεια έχει ήδη εγκαταλειφθεί. Έτσι, επείγει η εκπόνηση ενός ρεαλιστικού αναπτυξιακού σχεδίου για τις εκμεταλλεύσεις αυτές, στην προοπτική της μακροπρόθεσμης βιωσιμότητάς τους και με βάση όλα τα νέα δεδομένα. Στο πλαίσιο αυτό, χρήσιμες προτάσεις μπορούν να αποτελέσουν ο αναπροσανατολισμός της παραγωγής (με ενέργειες όπως η σύνδεση της φυτικής με τη ζωική παραγωγή, η εισαγωγή ενεργειακών καλλιεργειών, όπως π.χ. η αγριαγκινάρα), η αξιοποίηση των υπολειμμάτων των σιτηρών, η καλλιέργεια αραματικών φυτών (και σε συνδυασμό με τη μελισσοκομία), τα κηπευτικά, ο αγροτουρισμός, η πρώτη μεταποίηση των προϊόντων κ.ά.

Ουσιαστικό μέσο για την υποβοήθηση των εκμεταλλεύσεων στην κρίσιμη αυτή περίοδο είναι αφενός η αξιοποίηση των ενισχύσεων που λαμβάνουν μέχρι και το 2009, πριν αρχίσουν να μειώνονται, και αφετέρου τα αναπτυξιακά προγράμματα για τις καπνοπαραγωγικές περιοχές, που θα χρηματοδοτηθούν απ' τη μεταφορά των πόρων από τον Α' στον Β' Πυλώνα. Η ακριβής οριοθέτηση των περιοχών αυτών και ο καθορισμός των κριτηρίων ενίσχυσης των δικαιούχων στις εν λόγω περιοχές, στο πλαίσιο του προγράμματος αγροτικής ανάπτυξης 'Αλέξανδρος Μπαλτατζής' συγκαταλέγονται ανάμεσα στις πιο επείγουσες προτεραιότητες της επόμενης περιόδου.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Ελληνόγλωσση

- Δημαρά Ε. και Δ. Σκούρας.(1997): *“Η καλλιέργεια του καπνού στην Ελλάδα”* Αθήνα, Όμβρος.
- Ζωγραφάκης Σ. και Δ. Ψαλτόπουλος (2001): *“Οι Επιπτώσεις της Πολιτικής στον Κλάδο του Καπνού στην Ελλάδα: μια Προσέγγιση Κοινωνικής Λογιστικής”* στο Σκούρας (2001).
- ICAP (2004): *“Κλαδική μελέτη για τον Καπνό”*, Αθήνα.
- Καραπιστόλης, Δ. (2001): *“Ανάλυση δεδομένων και έρευνα αγοράς”*, Β΄ Έκδοση, Ανίκουλας, Θεσσαλονίκη.
- Καφφέ – Γιδαράκου Ισ. (1980): *“Μελέτη της συμβολής του καπνού στη γεωργική ανάπτυξη των καπνοπαραγωγικών κοινοτήτων των νομών Ξάνθης, Ροδόπης, Έβρου, Καβάλας και Δράμας”*, Διδακτορική Διατριβή στην Ανωτάτη Γεωπονική Σχολή Αθηνών.
- Κορασίδης Μ. (2000): *“Επιχειρήσεις πρώτης μεταποίησης καπνού στην Ελλάδα. Ιδιαιτερότητες και προοπτικές.”* Μεταπτυχιακή Διατριβή στο Μ.Π.Σ. «Οργάνωση και Διοίκηση Επιχειρήσεων Τροφίμων και Γεωργίας» του Γεωπονικού Πανεπιστημίου Αθηνών.
- Κορασίδης, Μ. (2008): *“Προοπτικές (πρώην;) καπνοπαραγωγικών περιοχών μετά το 2009. Ανάλυση στοιχείων από την εφαρμογή της Νέας ΚΑΠ”*, Παρουσίαση στο ΓΠΑ, 17-4-2008.
- Λατίφης (2008): *“Η ελληνική καπνοκαλλιέργεια μετά τον «καπνικό σεισμό» του 2006”* Αγροτικός Συνεργατισμός Τεύχος 62 Φεβρουάριος 2008. ΠΑΣΕΓΕΣ.
- Μέργος Γ. (1998): *“Εξωτερικό Εμπόριο Αγροτικών Προϊόντων και Τροφίμων. Ανάλυση και Προτάσεις Πολιτικής”* Αθήνα, Υπουργείο Γεωργίας – Γεωπονικό Πανεπιστήμιο Αθηνών.
- Μπατσίλας Αθ. (2006): *“Ο κλάδος του καπνού: διαρθρωτικά χαρακτηριστικά. Οικονομικά Αποτελέσματα και εξαγωγικό εμπόριο.”* Πτυχιακή εργασία στο Γεωπονικό Πανεπιστήμιο Αθηνών.
- Μπουρδάρας, Δ. (2008): Προσωπική επικοινωνία, 30-12-2008, Αθήνα.

Παπαγεωργίου Κ., Δαμιανός Δ. και Π. Σπαθής (2005): “*Αγροτική Πολιτική*.” Αθήνα, Εκδόσεις Σταμούλης.

Σκούρας Δ.(2001): “*Ο Καπνός στην ελληνική οικονομία*.” Αθήνα, Gutenberg..

Τζουραμάνη Ειρ. (επιμέλεια), Καρανικόλας Π., Αλεξόπουλος Γ., Σιντόρη Αλ., Λιοντάκης Αγγ., Ναβρούζογλου Π. και Μ. Παπαευθυμίου (2008): “*Αγροεπιλογές: Καινοτόμες Πρωτοβουλίες στον Αγροτικό Χώρο*” έκδοση στο πλαίσιο του ερευνητικού προγράμματος «Δίκτυο Παροχής Συμβουλών Καινοτόμων Πρωτοβουλιών στον Αγροτικό Τομέα», Νοέμβριος 2008, Ι.ΓΕ.Κ.Ε. ΕΘ.Ι.ΑΓ.Ε.

Τσιμπούκας Κ., Σπαθής Π., Τσουκαλάς Στ., Σκάβος Θ., Βαϊνάς Απ. και Λ. Νέλλας (1989-2003): “*Ανάλυση στοιχείων Δικτύου Γεωργικής Λογιστικής Πληροφόρησης (ΔΙΓΕΛΠ – RICA – FADN)* ”, Γεωπονικό Πανεπιστήμιο Αθηνών – Υπουργείο Γεωργίας, Αθήνα. [Ένας τόμος για κάθε έτος της περιόδου 1989-2003].

Ξενόγλωσση

Commission of the European Communities (2003): “*Raw Tobacco. Markets, CMO*”, 22.7.2003, Brussels.

EC [European Commission] (2008): *Revised and Final Compromise on Health Check Proposals*, Brussels.

Ferretti F. (2006): “*Leaves and cigarettes: Modelling the tobacco industry. With applications to Italy and Greece*”, FrancoAngeli.

ICAP (2004): “*Κλαδική Μελέτη: Καπνά*” Νοέμβριος 2004, Αθήνα.

Mattas K., Fotopoulos C., Tzouvelekas V., Loizou S. and K. Polymeros (1999): “*The Dynamics of Crop Sectors in Regional Development: The Case of Tobacco*.” International Advances in Economic Research, Vol.5 (2), May 1999, pp255-267.

Volle M. (1985): “*Analyse des données*”, 3me Edition, Economica, Paris.